TEXTE COMENTATE

Lyceum

Antologie
prefață
note
și
bibliografie
de
MICAELA
SLĂVESCU

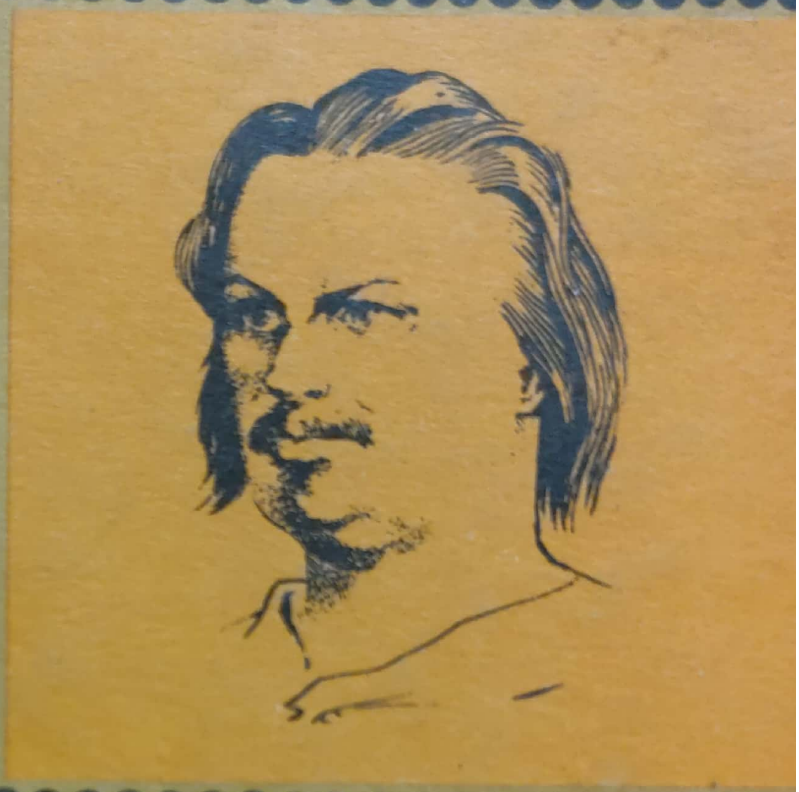

BALZAC

Moș Goriot

EDITURA ALBATROS

Scanned with OKEN Scanner

Coperta de

CONSTANTIN GULUȚĂ

BALZAC

Moș Goriot

Scanned with OKEN Scanner

BALZAC

Moș Goriot

Antologie,
prefață,
note
și
bibliografie
de
MICAELA SLĂVESCU

Scanned with OKEN Scanner

VIAȚA LUI BALZAC ÎN CONTEXTUL EVENIMENTELOR ISTORICE, CULTURALE ȘI ȘTIINȚIFICE

1799

Se naște Honoré de Balzac în orașul Tours, Touraine (20 mai). Este fiul întîi născut al lui Bernard-François Balzac, sau Balssa (1746-1829), ofițer municipal, administrator al ospiciului general din Tours și al Annei-Charlotte-Laure Sallambier (1778-1854), în vîrstă de 21 de ani, dintr-o familie de negustori de postavuri din Paris. *„Nu mă mai întrebați de ce iubesc provincia Touraine; nu o iubesc nici cum îți iubești leagănul copilăriei, nici cum iubești o oază în deșert; o iubesc așa cum un artist iubește arta. Fără Touraine poate că n-aș mai trăi.“*

Directoratul (26 oct. 1795 — 9 nov. 1799).

Campania din Egipt a lui Napoleon Bonaparte (1798—1799).

Lovitura de stat de la 18 brumar (9 nov.): Napoleon Bonaparte este numit prim consul.

Astronomul Laplace începe publicarea lucrării *Tratat despre mecanica corpurilor cerești*.

A. Volta inventează pila electrică.

1800

Se naște Laure (căsătorită Surville în 1825), sora mai mică

Victoria de la Marengo.

a scriitorului. Balzac va mai avea o soră, Laurence, și un frate, Henry.

Este jucată drama *Maria Stuart* de Fr. Schiller (1801).

1802

Napoleon este numit consul pe viață.

1804 — 1807

Elev extern la colegiul din Tours.

Proclamarea Imperiului (18 mai 1804).

Dezastrul de la Trafalgar și victoria de la Austerlitz. (1805).

Decretarea Blocusului continental împotriva Angliei (1806).

1807 — 1813

Intern la colegiul Oratorienilor din Vendôme.

Războiul ruso-turc (1806 — 1812).

Ion Budai-Deleanu termină forma definitivă a poemului *Țiganiada* (1812).

Campania din Rusia (1812).

Byron publică primele două cînturi din *Childe Harold* (1812).

1814

Familia Balzac se mută la Paris. Honoré își desăvîrșește studiile liceale la pensionul Lepître.

După bătălia de la Leipzig (Bătălia Națiunilor, 1813) Napoleon este silit să abdice (6 aprilie 1814).

Congresul din Viena.

Prima restaurație: fratele fostului rege Ludovic al XVI-lea (ghilotinat în 1793) devine rege al Franței sub numele de Ludovic al XVIII-lea.

1815

Napoleon se întoarce din insula Elba (cele 100 de zile: februarie-iunie). Waterloo (18 iunie).
A doua restaurație.

1816-1818

Studii de drept. Balzac își face pînă în 1817 stagiul la avocatul Guillonnet de Merville

Geoffroy Saint-Hilaire (1772—1844) începe redactarea lu-

Scanned with OKEN Scanner

(viitorul Derville din „Comedia umană"); trece apoi la notarul Passez. Între timp urmează la Sorbona și la Collège de France cursuri de literatură și asistă la prelegerile filozofului Victor Cousin și ale naturalistului Geoffroy Saint-Hilaire.

crării sale *Filozofia anatomiei* (1818).

Este reprezentată opera *Bărbierul din Sevilia* de Rossini (1816).

Înființarea Școlii domnești de la Sf. Sava de Gh. Lazăr (1818).

Se naște K. Marx (1818).

1819

Familia Balzac se mută în micul oraș Villeparisis, nu departe de Paris. Balzac renunță la notariat și, hotărît să devină scriitor, închiriază o cameră modestă într-o mansardă din strada Lesdiguières, nr. 9. Lecturi numeroase. Începe o tragedie, *Cromwell* (5 acte, în versuri) și două povestiri filozofice; *Sténie* și *Falthurne*.

Apare *Ivanhoe* de Walter Scott.

Tabloul *Pluta meduzei* de Géricault (1818-1819).

1820

Se naște Fr. Engels.

Apar *Meditațiile* lui Lamartine.

1821 — 1824

Publică, din îndemnul prietenului său Le Poitevin de l'Egreville, posesorul unei tipografii, și sub pseudonimele de Lord R' Hoone și Horace de Saint-Aubin vreo treizeci de romane mediocre (unele scrise în colaborare), retipărite între 1836 și 1840 cu titlul *Oeuvres complètes d'Horace de Saint-Aubin*. Printre acestea, mai cunoscute: *Moștenitoarea din Birague, Jean-Louis, Clotilde de Lusignan, Argow Piratul* și *Jeanne cea palidă*. Publică de asemenea cîteva lucrări anonime morale și erudite, precum un *Manual complet de politețe, Despre dreptul primului născut, Istorie imparțială a iezuiților* etc. O întîlnește în 1822 pe Laure de Berny, prima lui dragoste, viitoarea „Dilecta" (1822-1833), înfățișată posterității sub trăsăturile d-nei de Mortsauf din *Crinul din vale*. Face cunoștință cu Zulma Carraud, care-i va fi prietenă și sfătuitoare credincioasă de-a lungul întregii sale vieți.

„În curînd lordul R'Hoone va deveni omul la modă, autorul cel mai fecund, cel mai plăcut, și doamnele îl vor iubi ca lumina ochilor. Și așa mai departe;

Revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821). Apare *Quentin Durward* de Walter Scott (1823).

Moartea lui Ludovic al XVIII-lea (1824). Fratele lui devine rege sub numele de Carol al X-lea.

Pînza *Masacrele din Chios* de pictorul romantic E. Delacroix (1824).

Scanned with OKEN Scanner

și atunci micul Honoré va sosi în caleașcă cu capul sus, cu privirea mîndră și punga plină. Cînd se va apropia, se va auzi acel murmur măgulitor și lumea va spune: «Este fratele doamnei de Surville»." [Scrisoare către Laure de Surville, sora lui.]

1825—1828

După trei ani de zbucium dă faliment cu lichidare judiciară și peste 45.000 de franci datorie. Continuă publicarea sub pseudonim a unor opere de genuri diferite, ca de pildă: *Codul oamenilor cinstiți*, *Wann-Chlore* (roman de aventuri), *Mic dicționar critic și anecdotic al firmelor din Paris*.

„*Pot să vă asigur... că, dacă am cumva o calitate, este aceea pe care mi-o veți vedea cel mai des tăgăduită, aceea pe care toți cei care cred că mă cunosc mi-o refuză: energia*" (*1826*).

În Grecia, rezistența de la Missolonghi (1826).

Prefața la *Cromwell* de V. Hugo, manifest al școlii romantice (1827).

1828

Se mută în strada Cassini unde va locui timp de nouă ani (martie).

Scanned with OKEN Scanner

1829

Moare Bernard-François Balzac, tatăl lui Honoré (18 iulie). Publică *Ultimul Șuan sau Bretania în 1800*, iscălit „Honoré Balzac" și încorporat ulterior în „Comedia umană" sub titlul *Les Chouans* (*Șuanii*), obținînd un apreciabil succes de stimă, precum *Codul căsniciei*, obținînd un succes de scandal.

Tratatul de la Adrianopole, după războiul ruso-turc.

1830

Pătrunde în cercurile mondene, în aristocraticul foburg Saint-Germain și în saloanele cîtorva personalități feminine la modă: poeta Marceline Desbordes-Valmore, scriitoarea George Sand, contesele Merlin și Guidoboni-Visconti, „muza romantică" Sophie Gay, d-na Récamier (inspiratoarea lui Chateaubriand), ducesa de Castries. Colaborează la cîteva jurnale și periodice. Publică două volume de *Scene din viața particulară* (cuprinzînd *Casa „La Motanul cu mingea"*, *Bal la Sceaux*, *Vendeta*, *A doua familie*, *Gobseck*, *Un episod din timpul Teroarei*, *Adio*,

Revoluția din iulie.

Abdicarea lui Carol al X-lea (2 aug.).

Ludovic Filip de Orléans este ales rege.

Libertatea călăuzind poporul, pînză de E. Delacroix.

Reprezentația vestitei drame romantice *Hernani* de V. Hugo (25 februarie).

Scanned with OKEN Scanner

Călăul, Un amor în pustiu, Elixirul de viață lungă).
„Era un om mic și gros pe care o haină prost croită îl făcea și mai gras; mîinile îi erau minunate, avea o pălărie tare urîtă. Dar, de îndată ce o scoase, totul dispăru; nu-i mai priveam decît capul. Voi, care nu l-ați văzut, nu puteți înțelege acea frunte și acei ochi: o frunte lată parcă luminată de o lampă... și niște ochi căprui plini de aur care exprimau totul cu aceeași claritate ca și vorba. Avea un nas mare, pătrat, o gură uriașă care rîdea totdeauna, deși avea dinți urîți. Purta o mustață groasă și părul foarte lung dat peste cap.“ [Mărturia doamnei de Pommereul.]

1831

Obține un mare succes publicînd la cîteva luni interval *Pielea de sagri* și *Femeia la treizeci de ani*. De aici înainte se va bucura pe lîngă public de o faimă neîncetat sporită, cu toate reticențele geloase ale unor critici de seamă, precum Sainte-Beuve. Publică de asemeni cî-

Publicarea romanelor *Notre-Dame de Paris* de V. Hugo. *Roșu și Negru* de Stendhal.

Fizicianul englez Faraday stabilește legile inducției.

Scanned with OKEN Scanner

teva povestiri filozofice și romanul *Proscrișii* (pe tema, curentă la acea epocă, a exilului politic). Duce o viață luxoasă și trăznită de „dandy" la modă. *„Trăiesc sub cel mai crunt dintre despotisme: cel pe care ți-l impui singur. Lucrez zi și noapte* [...]. *Viața mea este o luptă. Trebuie să-mi apăr pas cu pas recunoașterea talentului, dacă acesta există într-adevăr. Și apoi, cu cîte renunțări obțin această muncă forțată, nu este ceva de explicat."*

1832

Viață zbuciumată: nutrește, din îndemnul marchizei de Castries, ambiții politice (de deputat al partidului neo-legitimist), curînd spulberate. Publică primele *Povestiri vesele* și cîteva romane și povestiri: *Grădina cu rodii*, *Femeia părăsită*, *Colonelul Chabert*, *Vicarul din Tours*. Primește, la 7 noiembrie, o scrisoare anonimă admirativă, iscălită „Străina" (*L'Étrangère*). „Colonelul Chabert *este una din cele mai hidoase monstruozități pariziene — cea mai îngrozitoare din toate dughenile sociale,"*

Scanned with OKEN Scanner

1833

În urma unei corespondențe asidue de aproape un an, Balzac se îndrăgostește de „Străina" (contesa poloneză Eveline Hanska, care-i va fi soție în 1850); o întîlnește pentru prima dată la Neuchâtel, în Elveția (26 septembrie), apoi, din nou, în decembrie, la Geneva. Între timp publică a doua serie din *Povestiri vesele* și cîteva „scene": *Louis Lambert*, *Eugénie Grandet*, *Ilustrul Gaudissart*, *Ferragus*, *Medicul de țară*.

„Mă culc la șase sau la șapte seara ca găinile; sînt trezit la unu noaptea și lucrez pînă la 8; la ora 8 mă mai culc pentru o oră și jumătate, apoi mănînc ceva puțin substanțial, o ceașcă de cafea goală, și mă înham la birja mea pînă la ora 4. Primesc vizite, fac o baie sau ies în oraș, iar după cină mă culc."

1834

Duce o viață mondenă istovitoare, cheltuind sume uriașe și sporindu-și datoriile. Publică *Ducesa de Langeais*, *Căutarea absolutului*. Răscoale muncitorești la Lyon (9 — 14 aprilie).

Scanned with OKEN Scanner

solutului și scrie, retras la prietenul său de Margonne, în liniștitul castel de la Saché, capodopera sa, MOȘ GORIOT, aplicînd pentru prima dată procedeul revenirii sistematice a acelorași personaje.
„*Geniul observației* [...] *este aproape tot geniul uman.*“

Drama romantică *Lorenzaccio* de A. de Musset.

1835

Publică *Moș Goriot*, apoi *Contractul de căsătorie*, *Fata cu ochii de aur*, *Crinul din vale*, *Séraphita*. Este urmărit de creditori și, ca să scape de ei, se ascunde la Chaillot, pe strada des Batailles, într-un apartament pe care-l închiriază sub numele de „Văduva Durand.“ În mai o întîlnește din nou pe Evelina Hanska la Viena.
„*Cînd nu scriu, mă gîndesc la planurile mele, și cînd nu mă gîndesc la planurile mele și nu scriu am de citit corecturi. Iată viața mea.*“

Inaugurarea Academiei Mihăilene la Iași.

Drama *Chatterton* de A. de Vigny.

1836

Răscumpără ziarul *La Chronique de Paris*, al cărui proprietar

devine: sursă de necazuri și eșec financiar. Călătorie în Italia, ședere la Torino. Moartea doamnei de Berny (Dilecta). Din nou ședere la castelul de la Saché. Publică *Liturghia unui ateu*, *Interzicerea*, *Facino Cane*.

„Cafeaua asta îți ajunge în stomac. De acum înainte totul se agită. Ideile se pornesc ca batalioanele Marei Armate (a lui Napoleon) *pe un cîmp de bătălie și aceasta are loc. Amintirile vin în pas de asalt, cu steagurile fîlfîind; cavaleria ușoară a comparațiilor se desfășoară într-un minunat galop; artileria logicii vine în goană cu chesoanele cu muniții; vorbele spirituale sosesc desfășurate în trăgători; figurile de stil se înalță ametitoare; hîrtia se acoperă de cerneală, căci veghea începe și sfîrșește cu apă neagră, precum bătălia cu pulbere neagră.“*

1837

Nouă călătorie în Italia, la Milano, Veneția, Genova, Livorno și Florența. Deși urmărit de creditori (și silit să se ascundă la prieteni), cumpără lîngă Ville-

Morse face primele demonstrații ale telegrafului electric.

Scanned with OKEN Scanner

d'Avray o mică proprietate, Les Jardies, unde plănuiește și încearcă să realizeze plantații de ananas. Nou eșec financiar. Publică a treia serie de *Povestiri vesele*, *Iluziile pierdute* (prima parte), *Fata bătrînă*, *Slujbașii* și *César Birotteau*, povestea ruinei unui negustor, în falimentul căruia se reflectă propriile sale necazuri bănești.

1838

Călătorie în Sardinia, unde plănuiește cu utopică îndrăzneală să deschidă mine de argint. Renunță la apartamentele sale din strada Cassini și des Batailles și se mută la *Les Jardies*, împreună cu prietenii lui Guidoboni-Visconti. Publică *Banca Nucingen* și *Preotul de sat*.
„Nu sînt sigur decît de curajul meu de leu și de munca mea de neînvins."

Oliver Twist de Charles Dickens.

Ruy Blas de V. Hugo.

Aventurile lui Arthur Gordon Pym de E. Poe.

1839

Publică *Béatrix*, *Secretele prințesei de Cadignan*, *Massimilla*

Stendhal publică *Mănăstirea din Parma*.

Doni, Strălucirea și suferințele curtezanelor și *Iluzii pierdute* (partea a II-a).
„Publicul nu știe la ce muncă de concepție se angajează un autor cînd urmărește adevărul în toate consecințele lui, și cîte observații dobîndite cu încetul trebuie să ascundă în epitete, indiferente la prima vedere, dar menite să prindă trăsăturile unui om dintr-o mie."

1840

Are loc premiera piesei *Vautrin* la teatrul Porte Saint-Martin (14 martie), fluierată de public și interzisă de autorități două zile mai tîrziu, pentru că actorul principal Frédéric Lemaître se grimase astfel, încît să semene cu regele Ludovic-Filip I. Balzac întemeiază efemera *Revue de Paris* (3 numere, la 25 iulie, 25 august, 25 septembrie în care publică un articol entuziast despre romanul *Mănăstirea din Parma* de Stendhal, fiind, împreună cu Mérimée, singurul scriitor care să fi recunoscut meritele acestui ilustru autor); eșec financiar. Vinde în

pierdere Les Jardies și se stabilește la Passy. Publică *Pierrette, Pierre Grassou, Zéphirin Marcas.* „*Fără o para chioară, voi reîncepe lupta.*“

1841

Semnează cu librarii Furne et Cie, Dubochet, Hetzel și Paulin un contract pentru publicarea *Operelor* sale *complete*, și inventează titlul general de „Comedie umană“. Scrie o *Prefață* celebră: expunere a scopurilor sale și a conținutului operei. Publică *Ursule Mirouët, Pescuitorii în apă tulbure, O afacere misterioasă.* Moare soțul Evelinei Hanska. „*Este pe atît de ușor să visezi o carte, pe cît este de greu să o scrii. Cărțile cu subiecte pe de-a-ntregul fictive, care deci, nu se leagă în nici un chip de o realitate, pier înainte de a se naște; în timp ce acelea care se sprijină pe fapte observate, auzite, luate din viața reală, obțin onorurile longevității.*“

1842

Balzac o cere pe Evelina Hanska în căsătorie, dar este refuzat. La Odeon, pisea sa *Isteţimile lui Quinola* este fluierată (19 martie). Ca urmare a contractului semnat cu un an mai înainte, apare primul volum al „Comediei umane".

1843

Călătorie la Petersburg şi întîlnire cu Evelina Hanska. Călătorie prin Germania şi Ţările de Jos. Sănătatea lui Balzac începe să se şubrezească. Publică *Honorine*, *Muza departamentului* şi ultima parte din *Iluzii pierdute*.

„Societatea franceză avea să devină istoricul, eu trebuie să fiu doar secretarul. Făcînd inventarul viciilor şi virtuţiilor, adunînd principalele manifestări ale patimilor, zugrăvind caracterele, alegînd principalele evenimente ale societăţii, construind tipuri prin îmbinarea trăsăturilor mai multor caractere omogene, reuşeam poate să scriu istoria trecută cu vederea de atîţia istorici, şi anume aceea a moravurilor."

Înfiinţarea societăţii secrete din Ţara Românească „Frăţia".

1844

Trimite doamnei Hanska scrisori înflăcărate pentru a o convinge să accepte căsătoria.

1845

Călătorii în Germania, Franța, Țările de Jos și Italia, împreună cu doamna Hanska. Publică *Un om de afaceri* și stabilește definitiv planul „Comediei umane".
„*Nu vă închipuiți ce e* Comedia umană. *Este ceva mai vast din punct de vedere literar decît catedrala din Bourges din acel al arhitecturii. De 16 ani lucrez la ea și vor mai trebui alți 8 ca să isprăvesc.*"

1846

Cumpără un imobil la Paris, pe strada Fortunée. Îl mobilează somptuos în așteptarea mult doritei căsătorii cu doamna Hanska. Publică *Verișoara Bette*.

Scanned with OKEN Scanner

„Creierul meu s-a culcat ca un cal istovit. Este îngrozitor... Cunosc picirea gîndului. Ieri mi-a fost imposibil să scriu un singur rînd...Iată-mă sculat de la trei dimineața; dar nu mă simt mai capabil ca ieri. Așa este creierul: acest organ nu ascultă decît de propriile lui legi, legi necunoscute" [Scrisoare către Eva].

1847

Necazuri bănești datorate cheltuielilor excesive din ultimii ani. Agravarea stării sănătății lui. Își redactează testamentul (iunie). Călătorie la Wierzchownia, proprietatea doamnei Hanska (septembrie) și la Kiev. Publică *Vărul Pons* și *Deputatul din Arcis*.
„N-am curaj, n-am forță, n-am voință."

Înființarea Ligii comuniștilor de către Marx și Engels.

Publicarea romanului *La răscruce de vînturi* de E. Brontë.

1848

Își pune candidatura la Adunarea Constituantă (29 aprilie): eșec. Hipertrofia inimii de care suferă se agravează în urma unor bronșite și a unei pneumo-

Revoluția din februarie, în Franța. Alungarea lui Ludovic-Filip I. Proclamarea celei de a doua Republici.

nii. Drama sa, *Mama vitregă*, jucată la Théâtre historique, înregistrează un apreciabil succes (25 mai). Asistă la înmormîntarea lui Chateaubriand (8 iulie) și se hotărăște să candideze la fotoliul lăsat vacant de acesta la Academia franceză. Părăsește Parisul, în drum spre Wierzchownia (septembrie).

Promulgarea noii Constituții (noiembrie).

Mișcări revoluționare în Italia, Germania, Imperiul Austro-Ungar și Țările Române.

Publicarea *Manifestului Comunist*.

Mai 3/15. Marea adunare de la Blaj, pe Cîmpia Libertății.

Iunie 9/21. Marea adunare populară de la Islaz.

Iunie 15/27. Adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Filaret.

Dama cu camelii de Al. Dumas-fiul, *Bîlciul deșertăciunilor* de Tackeray.

1849

Se prezintă în două rînduri la Academie, dar nu obține decît voturile lui Hugo și Lamartine, fiind ales la 11 ianuarie obscurul de Noailles, și preferîndu-i-se, la 18 ianuarie, neînsemnatul Saint-Priest.

David Copperfield de Ch. Dickens.

1850

Se căsătorește la 14 martie cu contesa Hanska. Se întoarce

la Paris (mai), unde moare după cîteva zile de grea suferință (18 august). Este înmormîntat la cimitirul Père-Lachaise (12 august), discursul funebru fiind rostit de Victor Hugo.

„Merge drept la țintă. Se ia în piept cu societatea modernă; smulge tuturora cîte ceva, unora iluzia, altora speranța, acestora un țipăt, acelora o mască. Scormonește viciul, disecă pasiunea. Sapă și sondează omul, sufletul, inima, măruntaiele, creierul, prăpastia ce există în fiecare din noi" [Victor Hugo].

Scanned with OKEN Scanner

COMEDIA UMANĂ
(COMÉDIE HUMAINE)

OPERELE PRINCIPALE*

Proiect: 137 titluri; 3 000—4 000 personaje
Realizare: 91 titluri; 2 000 personaje

1. STUDII DE MORAVURI
(ÉTUDES DE MOEURS)

a) Scene din viața particulară
(Scènes de la vie privée)

1830	**Casa „La Motanul cu Mingea“** (La Maison du Chat-qui-pelote)	înainte de 1815
1830	**Cămătarul** (Gobseck)	1830 1806—1830
1831 1844	**Femeia la treizeci de ani** (La Femme de trente ans)	1813—1844
1832	**Femeia părăsită** (La Femme abandonnée)	1822

* În această bibliografie selectivă au fost notate principalele opere ale lui Balzac, precum și edițiile românești ale romanului prezentat în acest volum, *Moș Goriot*. Volumele ce compun „Comedia umană“ au fost grupate în ordinea tradițională admisă de critică. Anul figurînd în stînga titlului reprezintă data apariției romanului (în volum sau foileton). Cifra din dreapta titlului indică epoca în care se desfășoară acțiunea povestită.

Scanned with OKEN Scanner

1832	**Colonelul Chabert** (Le Colonel Chabert)	1818—1840
1834	**Moș Goriot** (Le Père Goriot)	1819—1820
1835	**Contractul de căsătorie** (Le Contrat de mariage)	1821—1827
1836	**Liturghia unui ateu** (La Messe de l'athée)	1821—1831
1836	**Interdicția** (L'Interdiction)	1828
1839—1845	**Béatrix**	1836—1839
1842	**Albert Savarus**	1834—1835
1843	**Honorine**	1836, 1824—1830

b) **Scene din viața de provincie**
(Scènes de la vie de province)

1832	**Vicarul din Tours** (Le Curé de Tours)	1826
1833	**Eugénie Grandet**	1819—1833
1833	**Faimosul Gaudissart** (L'Illustre Gaudissart)	1830—1831
1836—1838	**Salonul cu vechituri** (Le Cabinet des Antiques)	1822—1824

Scanned with OKEN Scanner

1837—1843	**Iluziile pierdute**	1819—1823
1841	**Ursule Mirouët**	1829—1837
1841—1842	**Pescuitorii în apă tulbure** (La Rabouilleuse)	1792—1839

c) **Scene din viața pariziană**
(Scènes de la vie parisienne)

1833—1835	**Povestea celor treisprezece (1. Ferragus, 2. Ducesa de Langeais, 3. Fata cu ochii de aur)** (Histoire des Treize: 1. Ferragus, 2. La Duchesse de Langeais, 3. La Fille aux yeux d'or)	1819 1818—1829 1815
1837	**Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau** (Histoire de la Grandeur et Décadence de César Birotteau)	1819—1823
1838	**Banca Nucingen** (La Maison Nucingen)	1836, 1826
1838, post. 1847	**Strălucirea și suferințele curtezanelor** (Splendeurs et misères des courtisanes)	1824—1830, 1845
1846	**Verișoara Bette** (La Cousine Bette)	1838—1844

1847	**Vărul Pons** (Le Cousin Pons)	1844—1845

d) **Scene din viața politică**
(Scènes de la vie politique)

1830	**Un episod din timpul Teroarei** (Un épisode sous la Terreur)	1793
1841	**O afacere misterioasă** (Une ténébreuse affaire)	1803—1806; 1834

e) **Scene din viața militară**
(Scènes de la vie militaire)

1829	**Șuanii** (Les Chouans)	1799

f) **Scene din viața de la țară**
(Scènes de la vie de campagne)

1833	**Medicul de țară** (Le Médecin de campagne)	1829
1835—1836	**Crinul din vale** (Le Lys dans la Vallée)	1809—1836
1839—1841	**Preotul de țară** (Le Curé de Village)	1829—1843
1844 postum	**Țăranii** (Les Paysans)	1823—1826

Scanned with OKEN Scanner

2. STUDII FILOZOFICE
(ÉTUDES PHILOSOPHIQUES)

1830	**Elixirul de viață lungă** (L'Élixir de longue vie)	sec. XVI
1831	**Pielea de sagri** (La Peau de Chagrin)	1830—1831
1831	**Capodopera necunoscută** (Le Chef d'oeuvre inconnu)	1612
1832—1835	**Louis Lambert**	1812—1824
1834	**Căutarea absolutului** (La Recherche de l'Absolu)	1812—1824
1835	**Séraphita**	1799—1800
1835	**Melmoth împăcat** (Melmoth réconcilié)	înainte de 1822
1836	**Copilul blestemat** (L'Enfant maudit)	1591—1617

3. STUDII ANALITICE
(ÉTUDES ANALYTIQUES)

1829	**Codul căsniciei sau arta de a-ți ocroti soția** (La Physiologie du mariage)	1824—1828

Scanned with OKEN Scanner

1830, 1840, 1845 **Mici mizerii ale vieții conjugale** (Petites misères de la vie conjugale) 1830—1845

TEATRU

1840 **Vautrin**

1842 **Isteţimile lui Quinola** (Les Ressources de Quinola)

1840, 1851 **Mercadet**

DIVERSE

1832, 1833, 1837 **Povestiri vesele** (Contes drôlatiques)

TRADUCERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ ALE ROMANULUI „MOŞ GORIOT“

1909 **Moş Goriot,** roman din viaţa pariziană, traducere de Radu Baltag (= Adrian Corbu), Bucureşti, „Minerva“, Institut de Arte Grafice şi Editură, 817 p.

1914 **Moş Goriot,** traducere de Haralamb G. Lecca, Bucureşti, Editura Librăriei Alcalay, 354 p. (Biblioteca pentru toţi, nr. 832—834).

Scanned with OKEN Scanner

BALZAC TÎNĂR

Scanned with OKEN Scanner

COLEGIUL UNDE A ÎNVĂȚAT BALZAC

Scanned with OKEN Scanner

1949 **Moș Goriot,** traducere întocmită sub îngrijirea Comitetului de redacție al editurii „Cartea Românească", București, Editura „Cartea Românească", 452 p. + 1 pl. (Comedia umană).

1955 **Moș Goriot,** în românește de Cezar Petrescu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 337 [-340] p. (Biblioteca pentru toți).

1957 **Moș Goriot,** în românește de Cezar Petrescu, în **Opere III,** comentarii de Theodosia Ioachimescu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 565 [-568] p.

1959 **Moș Goriot,** în românește de Cezar Petrescu (*Cuvînt înainte* de Irina Mavrodin). București, Editura de stat pentru literatură și artă, 337 [-340] p. + 1 f. portr. (Biblioteca pentru toți).

1964 **Moș Goriot,** traducere de Cezar Petrescu) prefață și tabel cronologic de Constantin Ciopraga), ediția a III-a, București, Editura pentru literatură, XXIX + 335 [-338] p., 1 f. portr., (Biblioteca pentru toți, nr. 214).

1965 **Moș Goriot, Eugénie Grandet,** în românește de Cezar Petrescu, București, Editura pentru literatură universală, 472 p. **(Opere alese).**

1965 **Eugénie Grandet, Moș Goriot,** în românește de Cezar Petrescu (studiu introductiv și note finale de Micaela Slăvescu), București, Editura tineretului, 511 p. (Lyceum).

Scanned with OKEN Scanner

ROMANUL „MOȘ GORIOT“

Roman balzacian tipic, univers în miniatură integrat și subordonat edificiului armonios structurat al *Comediei umane*, *Moș Goriot* se impune încă de la apariție drept o operă magistrală, cu existență polisemică vie, permițînd cititorilor abordarea ei dintr-o multiplicitate deschisă de perspective care să-i descopere bogăția fără însă a o epuiza. Ocupă în ansamblul *Comediei umane* un loc privilegiat — cheie de boltă a operei, răscruce a tuturor influențelor suferite pînă atunci de autor, focar de tendințe, expresie a unei tehnici romanești proprii și ajunsă la desăvîrșire, ce repudia normele clasice în vigoare de două secole. Însuși Balzac o socotea astfel: „Depășește toate operele mele dinainte (îi scrie el Evelinei Hanska la 22 noiembrie 1834)... *Eugénie Grandet*, *Căutarea absolutului*, totul este întrecut... Dușmanii mei cei mai îndîrjiți au îngenunchеat. Am triumfat de toți și de toate, de prieteni ca și de invidioși.“

COMEDIA UMANĂ
STRUCTURĂ ȘI TEMEIURI FILOZOFICO-ȘTIINȚIFICE

Comedia umană trebuia să fie, conform concepției lui Balzac, statornicită încă din 1833, o

„operă gigantică" care „să descrie, să judece și să analizeze omul, societatea și omenirea", adică trei aspecte ale imensei unități cosmice pe care i-o dezvăluise naturalistul Geoffroy Saint-Hilaire (căruia din această pricină îi este dedicat romanul). După exemplul acestuia, Balzac afirmă unicitatea ancestrală a ființei umane, redusă primordial la un singur arhetip, evoluată și diversificată de-a lungul mileniilor în nenumărate „specii" sociale sub înrîurirea mediului ambiant, a condițiilor de existență naturale și sociale și a educației primite. Omul, ființă determinată și nicidecum finită, produs al naturii și al societății, trebuia explicat și analizat, pornind atît de la particularitățile lui fizice (natura lui), cît și de la condiționarea lui socială, ținîndu-se totodată seama de timpul — istoric și fizic — în care se petrece „fasonarea" lui. Căci Balzac nu urmărea analizarea și prezentarea ființei omenești veșnic valabile (cum făcuseră clasicii), ci a omului contemporan lui, luptînd frenetic pentru supraviețuire și afirmare în sînul societății care-l modela și-l modifica neîncetat. Îl imaginase, sub multiplele lui aspecte, organizat într-o uriașă clădire piramidală (numită *Comedie*, după exemplul lui Dante, dar revelator calificată de *umană*), a cărei bază, închipuită prin *Studiile de moravuri* (cele mai numeroase, vastă tipizare de individualități luate din viața *particulară*, *pariziană*, *de provincie*, *militară*, *politică* și *de la țară*), trebuia să reprezinte toate efectele sociale, „fără ca nici o situație din viață, nici o fizionomie, nici un anume caracter de bărbat sau de femeie, nici un fel de a trăi, nici o profesie, nici o zonă socială, nici o regiune din Franța, nimic din copilărie,

Scanned with OKEN Scanner

bătrîneţe, maturitate, politică, justiţie sau război să fi fost omis". Etajate în continuare urmau *Studiile filozofice* (reprezentare şi explicaţie a sentimentelor şi a temeiurilor lor, a vieţii şi a mersului ei). În vîrful piramidei se înalţă *Studiile analitice*, puţine la număr, întrupare a principiilor şi urmînd logic efectelor şi cauzelor: „*Moravurile* sînt spectacolul, *cauzele* sînt culisele şi scriptele, *principiile* sînt autorul".

Astfel gîndită *Comedia umană* trebuia să cuprindă o sută treizeci şi şapte de titluri şi trei sau patru mii de personaje. Moartea l-a împiedicat însă pe Balzac s-o realizeze întocmai, dar cele nouăzeci şi unu de titluri publicate, cele peste două mii de personaje create stau mărturie geniului său şi formează un tot grăitor ce şi-a atins scopul cu prisosinţă.

„MOŞ GORIOT". GENEZĂ ŞI PUBLICARE; LOCUL OCUPAT ÎN COMEDIA UMANĂ

Moş Goriot a fost conceput la începutul anului 1834. „*Subiectul lui MOŞ GORIOT — un bătrîn cumsecade — pensiune burgheză — 600 de franci rentă — care s-a despuiat de toate pentru fiicele sale, care au, fiecare, 50 000 de franci rentă, moare ca un cîine*", notează la acea dată Balzac într-un carneţel. Voia deci să reprezinte un martir al paternităţii, un tată generos părăsit de fiicele sale, un Lear modern, hulit şi batjocorit, reluînd astfel în lumina mentalităţii burgheze din secolul al XIX-lea, o temă clasică, tradiţională, şi conferind operei un interes în primul rînd

psihologic. În timpul elaborării însă își schimbă optica, îndreptîndu-și atenția către aspectul sociologic al vieții: urmărește să descrie în primul rînd moravurile pariziene, acea „hazna morală" a capitalei în care dispar zdrobite, batjocorite, pîngărite, iluziile oamenilor și orice puritate sufletească.

Început la Paris, terminat în octombrie 1834 în provincia Touraine, *Moș Goriot* apare întîi ca un roman-foileton obișnuit în *La Revue de Paris* din 14 și 28 decembrie 1834, 28 ianuarie și 11 februarie 1835, apoi, sub auspiciile editorilor Werdet și Spachmann în martie 1835, în două volume cuprinzînd 7 capitole (intitulate: I — *O pensiune burgheză;* II — *Cele două vizite;* III — *Intrarea în lume;* IV — fără titlu; V — *Păcălește-Moartea;* VI — fără titlu; VII — *Cele două fete*) și precedate de o prefață justificativă în care autorul combătea acuzația de imoralitate ce i se adusese de critică.

În 1843, în cadrul ediției colective a *Comediei umane*, Balzac îl așază pe *Moș Goriot* printre scenele vieții pariziene, subliniind astfel importanța pe care o acorda descrierii moravurilor. Tot la acea dată suprimă împărțirea în capitole și adaugă dedicația către Geoffroy Saint-Hilaire. Azi *Moș Goriot* își găsește însă locul printre *Scenele vieții particulare*, conform unui alt plan autograf redactat ulterior de Balzac și regăsit printre hîrtiile sale.

Succesul obținut de *Moș Goriot* a fost remarcabil, fapt ce i-a îndemnat pe cîțiva scriitorași, lacomi de cîștig facil, să-l adapteze imediat pentru scenă: la 6 aprilie 1835, nici o lună după publicarea romanului în volum, are loc la teatrul *du Vaudeville* premiera comediei în două

Scanned with OKEN Scanner

acte, cu acompaniament de cîntece, *Moș Goriot*, adaptare pentru scenă realizată de Duport și Ancelot — eșec răsunător datorat intrigii simplificate, melodramatizate și terminate printr-un *happy-end* siropos și neverosimil! Dar în aceeași seară teatrul *Variété* prezenta alt *Moș Goriot*, dramă-vodevil în trei acte, redactată de Théaulon, Decomberousse și Jaime, care obținu un oarecare succes, grație mai ales interpretării magistrale a actorului Vernet în rolul bătrînului Goriot.

Aceste încercări neizbutite stîrniră ambiția lui Balzac, care ar fi exclamat, notează prietenul său Monselet: „Răbdare, prieteni, răbdare! ziua nu este departe în care voi putea și eu să abordez această rampă pentru care m-am născut. Da, mă simt născut pentru teatru! teatru! teatru!" Convingere infirmată de posteritate, dar care-l duce pe Balzac la realizarea între altele, a dramei *Vautrin* (jucată în 1840 la teatrul *Porte Saint-Martin*) „eminamente morală", dar fadă, ștearsă, banală, primită de altfel cu fluierături și huiduieli.

STRUCTURĂ ȘI COMPOZIȚIE

Moș Goriot poate fi privit din cel puțin patru unghiuri diferite: din punctul de vedere al investigației sociale (ca roman de moravuri) și psihologice (analiza depravării unei conștiințe); ca roman de aventuri (considerînd urzelile tainice și criminale puse la cale de ocnașul revoltat Vautrin) sau ca roman filozofic, expresie conștientă a concepțiilor lui Balzac despre condiția umană. Aspecte organic legate și armonios structurate, conform schemei clasice a oricărui roman balzacian.

Scanned with OKEN Scanner

Romanul balzacian se caracterizează printr-o structură narativă dramatică. Demarează încet (urmînd exemplul dat de Walter Scott), după o lungă, uneori chiar fastidioasă acumulare de descriere și detalii. Este înfățișat întîi orașul, apoi cartierul, în sfîrșit casa în care se va petrece acțiunea (privită din exterior către interior): reprezintă mediul în care trăiesc eroii principali, pe care îi explică, îi modelează. La rîndul lor ei sînt descriși, fizic și moral, mai amănunțit sau mai puțin amănunțit, în etape sau dintr-odată, după necesitățile înțelegerii viitoarei acțiuni. Terenul fiind astfel pregătit, firele acțiunii încep a se înnoda. Dar odată înnodate, odată încleștate interesele, tonul se schimbă. Descrierii molcome, tipicare, pedante, îi ia locul acțiunea, al cărei dinamism invadează paginile ce urmează, intriga pornește vijelios, atinge curînd apogeul intensității, criza, momentul-cheie dramatic, apoi vlăguită, istovită, se desface, se dezleagă, parcă părăsită de însuși principiul ei vital. Morții sînt îngropați, iar cei rămași, încheind un capitol din viața lor, privesc cu ochii limpeziți viitorul: *„Între noi doi acum!"* exclamă Rastignac, măsurînd cu privirea Parisul ce i se întindea la picioare, din înălțimea cimitirului Père-Lachaise unde-l înmormîntase pe Goriot. Structură închisă și deschisă totodată, premiză de noi evenimente și aventuri hărăzite eroilor ce supraviețuiesc. Balzac însuși ține să sublinieze momentele esențiale, de răscruce, ale romanului. Astfel, în *Moș Goriot*, romancierul îl avertizează pe cititor, cu binevoitoare stîngăcie: „Aceasta era situația generală în pensiunea Vauquer la sfîrșitul

lui noiembrie 1819", și: „Aci se sfîrșește *expunerea* acestei obscure dar cumplite drame din viața Parisului".

DESCRIEREA

a. Cadrul, decorul

Orice roman începe deci cu descrierea mediului. O descriere amănunțită, aproape tehnică, folosind adesea un vocabular de strictă specialitate, al cărui rol este capital, potrivit concepției autorului: permite cunoașterea, de la început, a eroilor principali, luminează acțiunea, îi trădează caracterul dramatic. Este realizată cu ochiul lucid al observatorului, dar este interpretată (în special în cazul detaliilor relevante) în funcție de un adevăr fundamental pentru Balzac: acela al armoniei necesare între erou și mediu. Disonanțele surprinse indică punctul de plecare al schimbărilor (dramatice ori nu) ce survin în viața eroilor. Înstrăinarea, mutarea în alt decor, este, în acest sens, hotărîtoare, în desfășurarea în bine sau în rău a evenimentelor. În cazul lui *Moș Goriot* descrierea cartierului meschin, sărăcăcios, în care este situată pensiunea Vauquer, înfățișarea degradată, sordidă, a acestei pensiuni (care lămurește între altele și caracterul proprietăresei), revelează purtarea viitoare a eroilor: dacă înfățișarea lor corespunde mediului, vor rămîne aci, vor dospi în mocirlă, își vor sfîrși zilele precum au trăit (văduva Vauquer, Christophe, Silvia); dacă nu corespunde, vor încerca să se dezbare de ea: cei ajutați de noroc, de soartă (Victorine Taillefer, văduva Couture) și cei care se ajută singuri

(Rastignac) vor reuși. Cei învinși vremelnic (Vautrin) sau definitiv (Goriot) vor fi eliminați de forțele umane (poliția) sau de cele naturale (moartea), la fel de necruțătoare. Iar cei neintegrați, dar nedemni de alt viitor, pentru că sînt, în definitiv, neînsemnați și nu vor mai apare în *Comedie* decît eventual sporadic (d-ra Michonneau, Poiret), vor fi expulzați. Pensionarii „externi", un Bianchon, de pildă, nu intră în socoteală: situația lor de externi indică vremelnicia prezenței lor în pensiunea Vauquer.
Sistem de corespondențe dus la extrem, învederat și în

b. Portrete

Descrierea eroilor, principali și secundari, joacă un rol analog, la fel de relevant, cu cea a obiectelor. Determinismul învățat de la Geoffroy Saint-Hilaire, în care Balzac crede cu tărie, este întregit de o altă concepție, pseudo-științifică, împrumutată de romancier de la filozoful elvețian Lavater, creatorul fiziognomoniei (după care sufletul omului i se reflectă în trăsăturile feței) și de la medicul german Gall[1],

---

1 Al cărui nume este, de altfel, amintit în *Moș Goriot* în cadrul unei discuții dintre Bianchon și Rastignac despre bătrînul negustor:
„— Dragul meu, spuse Eugène, ne-am înșelat cu toții în privința lui Moș Goriot. Nu este nici idiot, nici neputincios. Aplică-i sistemul lui Gall și spune-mi ce crezi despre el. Astă noapte l-am văzut frîngînd un serviciu de argint aurit ca un bulgăre de ceară; și în clipa aceea îi citeai pe față simțăminte neobișnuit de puternice. Are o viață atît

creatorul frenologiei (știința ce stabilește relații strînse între forma craniului și facultățile mintale). Caracterul unui om fiind trădat de fizicul lui, Balzac insistă mult asupra descrierii acestuia din urmă, precum și asupra gesturilor și ticurilor revelatoare. Astfel, Goriot a păstrat din viața lui de negustor de paste făinoase obiceiul de a mirosi pîinea spre a determina calitatea făinii folosite; străfulgerările de fiară care i se aprind în ochii obișnuit stinși și lăcrimînd sugerează pasiunea neomenoasă, patetică, ce-l roade; îndemînarea lui Vautrin la demontatul broaștelor este legată de situația lui de fost borfaș; în fiecare mișcare a Delphinei „scoate capul Goriot-ul din ea" etc. La unii eroi, pe lîngă gestică, este caracteristic și limbajul folosit, ticurile verbale sau jargonul specific.

Îmbrăcămintea își are, bineînțeles, rostul și însemnătatea ei, întrucît trădează nu numai condiția socială a eroului, ci de asemenea gusturile și obiceiurile; juponul doamnei Vauquer, de pildă, „mai lung decît fusta", „scamele ce curg prin găurile stofei mîncată de vreme", papucii ei scîlciați îi trădează meschinăria intimă și neglijența, mai ales că sînt în contrast cu gătelile ei de sărbătoare sau cu toaleta pretențioasă și caraghioasă, numai panglici, pene, ciucuri și zorzoane, „semănînd leit cu emblema restaurantului *Boeuf à la mode*",

---

de plină de taine, încît merită osteneala de a o cerceta. [...]
— Sînt de acord, răspunse Bianchon, că omul acesta este un caz clinic. Dacă vrei, îl disec.
— Nu, studiază-i craniul."

cu care speră să-l cucerească pe Goriot. Abajurul „slinos" de tafta verde care acoperea ochii osteniți ai domnișoarei Michonneau îi trădează murdăria morală. Înfățișarea lălîie, cenușie, a lui Poiret și pulpanele hainei sale fîlfîind deasupra nădragilor lui peste măsură de largi sînt în concordanță cu fluctuațiile, cu oscilațiile părerilor sale de om mărginit, supus tuturor influențelor, incapabil să-și constrîngă mintea, să-și hotărască conștient actele. Cît despre schimbările înregistrate treptat în îmbrăcămintea lui Goriot, ele sînt semnele precursoare, simbolice, ale sfîrșitului său tragic. Iar statura lui, trupul lui se împuținează pe măsură ce i se împuținează și averea, lăcom cheltuită de fiicele sale, pe măsură ce crește pasiunea lui oarbă pentru cele două ființe nerecunoscătoare.

PERSONAJELE

Sînt numeroase, alcătuind o societate bine închegată și reprezentată în toate treptele ei. Poartă nume adecvate condiției lor: lungi, pretențioase sau sforăitoare pentru nobili: Clara-Léontine de Ronquerolles, contesă Huguet de Sévisy; Charles-Marie-Victor-Ange-Carol, marchiz d'Esgrignon etc.; scurte, legate de un obiect, de o profesie, de o însușire pentru burghezi: Horace Bianchon, Jean-Joachim Goriot, Poiret[1], Derville; reduse la un simplu prenume în cazul valeților, a oamenilor de serviciu: Christophe, Silvie, Maurice, Jacques, Constance. Căci nu-

1 Numele lui Poiret derivă de la cuvîntul *poire*, pară, la figurat, fraier, guguștiuc.

mele, socotește Balzac, este primul element al individualizării, nemijlocit legat de starea socială a eroului[1]. De aceea acordă o mare importanță alegerii lui, rupînd în acest sens cu tradiția clasică a romanului francez în care numele era adesea înlocuit printr-o inițială (v. *Manon Lescaut* de abatele Prévost, *Adolphe* de Benjamin Constant, sau, contemporane cu Balzac, *Confesiunea unui copil al secolului* de Musset și unele nuvele de Prosper Mérimée etc.). Personajele au o realitate triplă, prezentă, trecută și viitoare, grație folosirii de către Balzac a unui procedeu nou (poate imaginat sub influența lui Fenimore Cooper) de integrare și reintegrare a lor în *Comedia umană*, procedeu cunoscut sub numele de „revenirea personajelor" *(le retour des personnages)*: fiecare pătură socială își are reprezentanții, care se regăsesc, cu obiceiurile și caracterul lor, în toate romanele tratînd despre aceeași lume, astfel legate între ele și dobîndind o veridicitate mai mare. Și, lucru firesc, cu fiecare roman nou aceste personaje capătă o dimensiune nouă, întrucît le vedem îmbătrînind, sau aflîndu-se într-altă clipă a vieții lor — înainte sau după un succes, un necaz, o aventură, o răscruce. Reacțiile lor, actele lor, ni-i arată identici cu ei înșiși și totuși diferiți, după cum cutare sau cutare trăsătură a lor este scoasă în relief... Pe Rastignac îl cunoaștem în Moș Goriot, la începuturile carierei sale, sfîșiat de remușcări în luptă cu principiile morale ce-i

---

1 Există chiar, afirmă Balzac, sub influența științelor oculte, o legătură tainică, o corespondență între caracterul personajului și numele său.

Scanned with OKEN Scanner

fuseseră sădite de părinții lui, aflați departe de monstruoasa capitală. Asistăm la spulberarea lor, la dispariția iluziilor tinereții, la formarea unor noi concepte cinice, imorale, care pun încetul cu încetul stăpînire pe sufletul lui. Iar cînd îl regăsim, de pildă în *Banca Nucingen*, bogat, însurat cu fiica Delphinei și a bancherului Nucingen, și cu o mentalitate identică cu cea a celor avuți și ajunși, păstrăm pentru el, în amintirea zbuciumelor sale trecute, un fel de duioșie pe care actele sale din *Banca Nucingen* nu ar fi justificat-o.

Regăsindu-le pe ducesa de Langeais (în *Ducesa de Langeais*), pe doamna de Beauséant (în *Femeia părăsită*) și pe doamna de Restaud (în *Gobseck*) sau întîlnindu-i din nou pe Vautrin sau pe Bianchon respectiv șef al Siguranței și medic la modă, constatăm din partea noastră, a cititorilor, un interes sporit, curioși cum sîntem de a afla ce s-a mai întîmplat cu vechi cunoștințe uitate, pierite un timp din raza conștiinței noastre. Și noua întîlnire poate pricinui surprize. Să luăm, bunăoară, cazul doamnei de Restaud. Am cunoscut-o aspră, chinuindu-și tatăl pentru a obține banii necesari unei toalete de bal! Apărînd apoi la căpătîiul lui abia după ce moartea îl scăpase de orice caznă... Citindu-l pe *Gobseck* aflăm însă amănunte despre drama ei interioară, despre dificultățile morale și materiale în care se zbătuse, despre importanța pe care o avusese acea toaletă de bal, despre dragostea ei de mamă, pătimașă întocmai ca aceea a lui Goriot și care o împinge, patetic, pe calea înșelăciunii și a hoției. Iar apariția ei tîrzie la căpătîiul părintelui care-i jertfise atîta, implică din partea ei o jertfă, o abdicare uriașă, față de

care „gripa" de care suferea doamna de Nucingen devine un fleac neînsemnat, și purtarea Delphinei mai crudă, mai neomenoasă decît a Anastasiei... Dar procedeul revenirii personajelor nu folosește numai întregirii în timp și spațiu a caracterului lor. Folosește de asemenea romancierului în structurarea romanelor sale, facilitîndu-i, de pildă, crearea peripețiilor, aluzia la alt roman, scutindu-l de unele expuneri prea lungi sau detaliate.

CRONOLOGIE ȘI EVENIMENTE ISTORICE

Acțiunea romanului începe în noiembrie 1819, dată anunțată de Balzac după paginile introductive în care descrie pensiunea Vauquer și locuitorii ei: „Aceasta era situația generală în pensiunea de familie a doamnei Vauquer la sfîrșitul lui noiembrie 1819". Cîteva zile mai tîrziu, Eugène se întoarce de la balul doamnei de Beauséant pe la două noaptea. În cele două zile ce urmează romancierul acumulează evenimentele, notînd grijuliu, din cînd în cînd, ora la care se petrec. Ziua întîia: sculatul doamnei Vauquer și al pensionarilor ei, dejunul în comun, plimbarea lui Poiret și a domnișoarei Michonneau, cina, cu sosirea succesivă a mesenilor. Ziua a doua este ziua vizitelor făcute de Rastignac doamnelor de Restaud și de Beauséant. Urmează o perioadă de cîteva zile nedatate, reprezentînd timpul necesar pentru ca Rastignac să primească, drept răspuns la cererile lui insistente, de la mama și de la surorile lui, suma de bani necesară pentru a face față primelor cheltuieli cerute de noua lui viață mondenă.

Scanned with OKEN Scanner

Primele ieșiri la teatru cu Delphine și lecția de morală dată de Vautrin sînt situate de romancier foarte exact între 6 și 11 decembrie. Acțiunea se reînnoadă la 12 februarie, dată marcată de Balzac. Indicațiile ulterioare date de romancier permit datarea precisă a evenimentelor ce se succed acum într-un ritm rapid: la 14 februarie are loc conversația lui Poiret și a domnișoarei Michonneau cu Gondureau (alias Bibi-Lupin). În aceeași seară Vautrin se duce cu doamna Vauquer la teatru. La 15 februarie are loc arestarea lui Vautrin. Patru zile mai tîrziu, la 19 februarie, are loc ultimul bal dat de doamna de Beauséant, la care este invitată și Delphine de Nucingen. A doua zi, 20 februarie, la orele 16, moare bătrînul Goriot, asistat de Eugène și de Bianchon. Înmormîntarea lui are loc douăzeci și patru de ore mai tîrziu și încheie volumul.

Toată acțiunea din *Moș Goriot* se întinde deci pe aproximativ trei luni, din noiembrie 1819 pînă în februarie 1820, în timpul Restaurației, mai precis a domniei regelui Ludovic al XVIII-lea. Dar Balzac nu se preocupă de evenimentele istorice ce se desfășoară în sînul societății al cărei secretar vroia să fie, nu leagă nemijlocit aventurile eroilor săi de întîmplările istorice reale, așa cum procedează un Hugo, un Flaubert, sau un Stendhal[1]. Dimpotrivă, de cele mai multe ori, le nesocotește. Un exemplu: la 13 februarie 1820 are loc la Paris asasinarea

1 În *Mizerabilii*, de pildă, Hugo acordă un loc însemnat răzmeriților pariziene din 1832, iar Flaubert în *L'éducation sentimentale* revoluției din 1848.

ducelui de Berry, moștenitorul tronului, asasinare ce trezise consternarea în rîndurile legitimiștilor (printre care se număra Balzac) și prilejuise zece zile de doliu național, bineînțeles cu suspendarea spectacolelor și recepțiilor. Or, în ziua de 14 februarie Vautrin o duce pe doamna Vauquer la teatru, iar doamna de Beauséant organizează în ziua de 19 februarie marele bal de adio la care este poftită întreaga aristocrație pariziană! Căci ceea ce urmărește Balzac în calitate de „secretar" al societății este de a surprinde și analiza „fiziologia" ei, mecanismul raporturilor sociale dintre oameni și nu descrierea, cronicărească, a evenimentelor istoice.

FIZIOLOGIA SOCIETĂȚII PARIZIENE

Un an înainte de *Moș Goriot*, Balzac concepuse o vastă trilogie consacrată descrierii Parisului și intitulată *Povestea celor treisprezece: Ducesa de Langeais* (= viața foburgului Saint-Germain), *Ferragus* (= Parisul „fantastic" al mafiilor temute, uneltind în umbră), *Fata cu ochii de aur*. În acest din urmă roman încercase să reprezinte fiziologia întregii societăți pariziene, împărțită în cinci pături sau caturi (proletarii, micii comercianți, marea burghezie, artiștii și foburgul Saint-Germain), supusă „legii necruțătoare a aurului și a plăcerii" și „uzîndu-și" viața[1] pentru agonisirea celui dintîi și gustarea desfătătoare a celei de a doua.

---

1 Reprezentare simbolică a acestei uzuri este *Pielea de sagri* (v. romanul omonim).

Scanned with OKEN Scanner

Reprezentanții primelor patru categorii sînt măcinați de vîrtejul vieții, de munca istovitoare, pe care o depun pentru a-și atinge țelul; unii sînt roși și de așteptarea neomenoasă, înfrigurată, a clipelor viitoare incerte ale posesiunii rîvnite. A cincea categorie, însă, aceea a foburgului Saint-Germain, „domnie a aurului și a plăcerii" nu mai cunoaște uzura lăcomiei și a luptei pentru parvenire: nobilii posedă din belșug bunurile rîvnite. În schimb sînt copleșiți de neputință, vlăguiți de orice energie creatoare, într-o așteptare vană, moleșită, a plăcerii ce nu mai vine. Între aceste cinci pături, circulația se produce în ambele sensuri, înălțările și prăbușirile fiind totodată materiale și morale: izbînda lui Rastignac, spre pildă, se făptuiește cu prețul degradării lui morale; decăderea lui Goriot este triplă: bănească, socială și morală, nu lipsită însă de oarecare măreție, sanctitatea iubirii lui de tată înălțîndu-l pe plan moral (în ciuda concesiilor lui morale culpabile). Astfel, Parisul poate fi asemuit cu un cazan imens, clocotitor, în care fierbe o omenire înfrigurată și în mijlocul căruia se învîrte, neîncetat și înfricoșător, o roată uriașă — mecanismul, mașinăria socială — ce zdrobește, macină sau înalță destinele umane. Unii îi cad pradă: Goriot, doamna de Beauséant, chiar doamna Vauquer. Alții vor fi distruși într-un viitor mai apropiat sau mai depărtat: ducesa de Langeais (v. romanul omonim), sau doamna de Restaud (v. *Gobseck*.) Lume aspră și cinică, lipsită de iluzii, văduvită de inocență și puritate, contagios otrăvitoare, junglă în care cei puternici îi înlătură pe cei slabi — adevărată „hazna" morală — după cum a definit-o însuși Balzac la 22 no-

iembrie 1834 într-o scrisoare către Eveline Hanska: „*Moș Goriot* este o operă frumoasă, dar monstruos de tristă. Trebuia, pentru a cuprinde totul, să arăt haznaua morală a Parisului, și acesta produce efectul unei plăgi dezgustătoare."

ROLUL JUCAT DE AVERE

Resortul principal al societății moderne zugrăvită de Balzac este, deci, setea de cîștig, dorința de avuție. Banul a devenit monarhul absolut, despotul tiranic cărora toți i se închină, de care ascultă toți. „Te înșeli, îngerașule, afirmă un personaj din *Verișoara Bette*, dacă crezi că cel care domnește azi este regele Ludovic-Filip, dar el nu se lasă înșelat. Știe, precum o știm cu toții, că mai presus de Chartă stă sfînta, venerata, puternica, amabila, grațioasa, frumoasa, tînăra, atotputernica monedă de cinci franci... Odinioară banul nu însemna totul; primatul altor superiorități era admis. Mai existau noblețea, talentele, serviciile aduse statului; azi însă legea a făcut din bani un etalon general luat drept temei al capacității politice." Înțelegînd rolul primordial jucat de bani — și suferind el însuși crunt de toate necazurile legate de lipsa lor, urmărit fiind neîncetat de o haită de creditori care-i otrăveau toate clipele zilei — Balzac nu pregetă să-l sublinieze, să-l denunțe, introducînd „acest erou metalic mai interesant pentru societatea modernă decît eroii de genul lui Desgrieux, Oswald, Werther, Lara, Waverley, Quentin Durvard etc." în chiar miezul romanelor sale. Noutatea și îndrăzneala acestei concepții romanești a fost înțeleasă de contemporanii săi, de Théophile Gautier, prin-

Scanned with OKEN Scanner

tre alții, care scria în *Amintiri romantice:* „Pînă atunci romanul se mulțumise cu zugrăvirea unei pasiuni unice, dragostea, dar dragostea într-o sferă ideală, în afara necesităților și mizeriilor vieții. Personajele acestor povestiri, toate psihologice, nici nu mîncau, nici nu beau, nici nu locuiau, nici nu aveau vreun cont de achitat croitorului lor. Trăiau într-o lume abstractă ca cea din tragedii. Dacă voiau să călătorească, aruncau, fără a se îngriji de pașapoarte, cîțiva pumni de diamante în buzunar și plăteau cu această monedă poștalionul ai cărui surugii nu uitau, înaintea fiecărei halte, să-și istovească de moarte caii; castele de o arhitectură vagă îi găzduiau la capătul călătoriei lor; cu sîngele lor scriau frumoase și nesfîrșite epistole. [...] Cu adîncul său instinct al realității, Balzac înțelese că viața modernă pe care vroia s-o zugrăvească era dominată de un fapt mare — banul — și în *Pielea de sagri* a avut curajul să reprezinte un suflet îngrozit nu numai de a ști dacă a tulburat inima celei pe care o iubește, dar și dacă va avea destui bani pentru a plăti birja cu care o duce acasă. Această îndrăzneală este poate una din cele mai mari pe care cineva și-a permis-o vreodată în literatură și ar fi suficientă pentru a-l imortaliza pe Balzac."

STILUL

Sainte-Beuve, contemporanul răuvoitor și gelos al lui Balzac, a fost primul dintre critici care să-i fi reproșat romancierului lipsa de gust și de măsură (virtuți clasice, tradiționale, ale prozei franceze), precum și utilizarea unei terminologii abuziv științifice, împrumutate tehnicii,

Scanned with OKEN Scanner

medicinii, marinei, artelor plastice etc. și colorată de expresii „grosolane" sau „triviale", găsite în limba vorbită de oamenii de rînd. Opunîndu-l pe Balzac scriitorilor clasici ai veacurilor anterioare (al XVII-lea, al XVIII-lea) care „nu scriau decît cu gîndul, cu partea superioară, intelectuală, a minții, cu esența ființei lor," și foloseau o frază „pură", „simplă", „hotărîtă" și „definitivă", Sainte-Beuve îi aducea acuzația de a se lăsa antrenat de temperamentul său: „persoana sa, întreaga lui alcătuire, se angajează și se vădește în operele sale; nu le scrie numai cu gîndul pur, ci cu sîngele și cu mușchii săi"; „are un vocabular incoerent, exuberant, în care cuvintele clocotesc și țîșnesc parcă împinse de hazard, o frazeologie fiziologică, termeni ai științei și toate nuanțele pestrițului"... Judecata lui Sainte-Beuve s-a impus, cu modificări și amendamente, vreme îndelungată, regăsindu-se mult-puțin în majoritatea manualelor, concretizată în formula: „Balzac este un scriitor mediocru, stilul lui este lamentabil".

Or, farmecul scriitorului Balzac, farmecul scriiturii lui inimitabile, constă tocmai în ceea ce i s-a reproșat, și în parte i se mai reproșează: în clocotul frazei ce curge precum viața pe care o descrie, izvorînd din adîncul unei tulburătoare personalități și trădîndu-i stările sufletești, patimile, emoțiile și instinctul; în contrastele ce opun rînd pe rînd subtilitatea grosolăniei, melodia disonanței, simplitatea retoricii umflate și pretențioase etc.; în bogăția revoluționară a limbii, care nu se sfiește să utilizeze resursele vocabularului tehnic din toate domeniile sau ale expresiilor populare și argotice, chiar agresiv colorate (v. de pildă, limba ocna-

Scanned with OKEN Scanner

șilor din tagma lui Vautrin!), pentru a putea reda complexitatea lumii exterioare și interioare în toate amănuntele ei. „Lamentabil", stilul lui Balzac? Dimpotrivă, fascinant! totodată suplu, flexibil sau dăltuit în piatră; insidios și brutal; strălucitor sau șters; mușcător sau blînd, modelat după aspectele multiple ale vieții.

PREZENȚA LUI BALZAC ÎN LITERATURA ȘI CRITICA ROMÂNEASCĂ

Opera lui Balzac a cunoscut o amplă difuzare în Principatele Române încă din timpul vieții autorului, fiind atestată de numeroase documente ale epocii și influențînd pe cîțiva dintre prozatorii români ai vremii, pe Ion Ghica (v. *Istoria lui Alecu Şoricescu* și *Istoria lui Alecu*), pe Mihail Kogălniceanu (v. *Un întîiu amor* și *Tainele inimii*) și pe D. Bolintineanu (v. *Elena*). Romanele lui circulau atît în original, limba franceză fiind bine cunoscută intelectualilor generației de la 1848, cît și în traduceri, meritul primei dintre ele revenind lui Ion Heliade-Rădulescu care publică în *Curierul de ambe sexe* fragmente din romanul *Crinul din vale* (1836—1838) și din *Fiziologia căsătoriei* (1842—1844).

După moartea lui Balzac ritmul traducerilor din opera sa s-a întețit, mai ales sub influența revistei *Contemporanul* (1881—1891), și a celorlalte publicații socialiste ce preconizau o literatură realistă și crearea în țara noastră a romanului social, intensificîndu-se mai ales după al doilea război mondial, cînd și calitatea acestora a crescut. Totodată apar și studii critice, îndeosebi prefețe și articole, care subliniază analo-

Scanned with OKEN Scanner

giile și deosebirile dintre romanele realiste românești și romanul balzacian (N. Filimon, L. Rebreanu, Cezar Petrescu, G. Călinescu), modernitatea formulei adoptate de Balzac și a concepțiilor sale romanești (G. Ibrăileanu, Mihail Ralea, G. Călinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Angela Ion), sau care analizează amănunțit procedeele sale de creație (N.N. Condeescu, Ion Brăescu, Silvian Iosifescu).

MICAELA SLĂVESCU

Scanned with OKEN Scanner

MOȘ GORIOT

(Fragmente)

Scanned with OKEN Scanner

Marelui și ilustrului
Geoffroy Saint-Hilaire[1],
drept mărturie a admirației mele
pentru lucrările și geniul său.

de BALZAC

1 Geoffroy Saint-Hilaire (1772—1844), savant naturalist francez, autorul unor tratate privind evoluția vertebratelor. A afirmat unitatea compoziției lumii animale, considerînd că toate speciile acestui regn derivă dintr-una singură — arhetip original înzestrat cu toate organele posibile.

Scanned with OKEN Scanner

[I. O PENSIUNE BURGHEZĂ]

Doamna Vauquer, născută de Conflans, este o femeie în vîrstă, care de vreo patruzeci de ani ține la Paris o pensiune de familie în strada Neuve-Sainte-Geneviève[1], între Cartierul Latin și foburgul Saint-Marceau[2]. La această pensiune, cunoscută sub numele de Casa Vauquer, se primesc deopotrivă bărbați și femei, tineri și bătrîni, fără ca vreodată gura clevetitoare a lumii să fi găsit ce să scornească despre cele ce se petrec în această respectabilă casă.

Casa în care se află această pensiune de familie este proprietatea doamnei Vauquer. E așezată în josul străzii Neuve-Sainte-Geneviève, acolo unde terenul coboară către strada Arbaletei într-un povîrniș atît de repede și de anevoios, încît numai rareori caii îl urcă sau îl coboară. Iată de ce domnește o atît de deplină liniște peste toate aceste ulițe înghesuite între domul Val-de-Grâce și cel al Panteonului, două

1 Azi, strada Tournefort. — 2 Pensiunea Vauquer se află deci așezată departe de centrul orașului — fapt ce va cîntări greu în acțiunea romanului. Amănuntele topografice, generos acumulate de Balzac, vor permite cititorului (înarmat cu un plan al Parisului) să urmărească pas cu pas itinerariile

Scanned with OKEN Scanner

monumente care schimbă culoarea cerului, împrăștiindu-și în văzduh răsfrîngerile aurii și înnegurînd totul cu umbrele mohorîte pe care le așternuriașele lor cupole. Aici caldarîmul e zvîntat: în rigole nu-i nici apă, nici mîl, și de-a lungul zidurilor crește iarba. În drum pe-aici, chiar și cel mai nepăsător dintre oameni se simte cuprins de tristețe, ca de altfel toți cei care trec obișnuit pe aceste străzi. Aici uruitul unei trăsuri ia proporțiile unui eveniment; casele sînt posomorîte, iar din zidurile uriașe se desprinde un iz de pușcărie. Un parizian, care s-ar rătăci prin partea locului, n-ar vedea decît pensiuni de familie sau așezăminte asemănătoare, mizerie sau plictiseală, bătrîni care își așteaptă moartea și un tineret zvăpăiat care muncește în silă. Nici un alt cartier al Parisului nu este mai trist — și de ce n-am spune-o? — mai puțin cunoscut. Mai ales strada Neuve

---

personajelor și să socotească cu exactitate timpul folosit de ele în deplasările lor. Descrierea pensiunii (decorul, cadrul unde se va petrece o bună parte a acțiunii) cu care începe romanul, este lungă și amănunțită; sugerează, prin culorile sumbre ponosite, prin gravitatea cugetărilor exprimate de autor, prin atmosfera lugubră pe care o evocă și prin vocabularul folosit, sfîrșitul dramatic al intrigii și corupția moravurilor. Pensiunea Vauquer înfățișează mediul social în care trăiesc personajele. Cum „pentru fiecare scoică cochilia sa" — afirmă Balzac —,ea reprezintă mărturia involuntară depusă de om (personaj) față de sine însuși: trădează, explică sau justifică atît aspectul, cît și comportamentul locuitorilor săi. Balzac a imaginat-o pornind de la o realitate obiectivă: două pensiuni de familie din Cartierul Latin, dintre care una așezată chiar pe strada Neuve-Sainte-Geneviève, la nr. 24 (unde se spune că ar fi locuit și Balzac).

Scanned with OKEN Scanner

Sainte-Geneviève e ca o ramă de bronz, singura potrivită pentru a încadra o dramă ca asta, care nu poate fi îndeajuns înțeleasă dacă nu prezentăm dinainte atmosfera, culorile întunecate și conținutul ei grav; tot așa se împuținează lumina de la o treaptă la alta, și glasul călăuzei se stinge atunci cînd călătorul coboară în catacombe[1]. Nimerită asemuire! Căci cine ar putea spune cu hotărîre ce este mai groaznic la vedere: inimi secătuite, sau cranii deșarte?[2]

Fațada pensiunii dă către o grădiniță, așa încît casa cade în unghi drept pe strada Neuve-Sainte-Geneviève, de unde se vede tăiată parcă în toată adîncimea ei. De-a lungul fațadei, între casă și grădiniță, se întinde o cărare prundită, în formă de jgheab, lată cam de un stînjen, din care pornește o alee presărată cu nisip și tivită cu mușcate, cu leandri și cu rodii răsădite în ghivece mari de faianță albastră și albă. În această alee intri pe o portiță, deasupra căreia e bătută o firmă, pe care scrie: „Casa Vauquer", iar dedesubt: *Pensiune de familie pentru ambele sexe și alții.* [...] Ridicată în trei caturi și mansardă, fațada este zidită din piatră și spoită în culoarea aceea galbenă care slutește aproape toate casele din Paris. Ferestrele — cinci de fiecare etaj — au mici ochiuri de geam și sînt împodobite cu jaluzele, una mai sus, alta mai jos, parcă pentru a-și

1 Vechi cimitir subteran parizian (intrarea prin piața Denfert-Rochereau; ieșirea prin strada Dareau) provenind dintr-o străveche carieră de piatră, în care au fost îngrămădite, între 1780 și 1790, osemintele dezgropate cu ocazia desființării mai multor cimitire din Paris (printre care vestitul Cimetière des Innocents). — 2 Opoziție romantică; reminiscență hugoliană.

face în ciudă una alteia. Spatele casei are numai cîte două ferestre, cele de la parter avînd zăbrele. Îndărătul clădirii este o ogradă lată de vreo douăzeci de paşi, în care vieţuiesc în bună pace porci, găini, iepuri de casă şi în fundul căreia se ridică o magazie de lemne. Între magazie şi fereastra bucătăriei e atîrnat un dulap de păstrat mîncările, pe sub care trece jgheabul de lături. Ograda aceasta răspunde în strada Neuve-Sainte-Geneviève printr-o portiţă, prin care bucătăreasa azvîrle gunoiul din casă după ce curăţă cloaca aceasta cu mare belşug de apă, de teama molimilor.

Făcut parcă înadins pentru a adăposti o pensiune de familie, parterul cuprinde mai întîi o încăpere luminată de cele două ferestre ce dau către stradă şi în care intri pe o uşă cu geam de sus pînă jos. Acest salon dă într-o sufragerie, despărţită de bucătărie printr-o scară, ale cărei trepte sînt făcute din scînduri pătrate de lemn, vopsite şi frecate. Nimic mai trist decît salonul acesta, mobilat cu jilţuri şi scaune acoperite cu stofă de păr de cal, învrîstată cu perechile ei de dungi — una mată, alta lucioasă. În mijloc se află o masă rotundă, cu o tăblie de marmură Sainte-Anne[1], împodobită cu obişnuitul serviciu pentru lichior, de porţelan alb, înzorzonat cu dungulițe aurii pe jumătate şterse de vreme, model atît de des întîlnit astăzi pretutindeni. Încăperea, cu duşumeaua destul de şubrezită, e îmbrăcată cu tăblii de lemn cam pînă la brîul omului. Restul pereţilor este acoperit cu tapete lucioase, înfăţişînd cele mai de seamă

1 Marmură din Belgia, cenuşie şi albă.

scene din *Télémaque*[1], ale cărui personaje clasice sînt zugrăvite în culori. Între cele două ferestre zăbrelite se află un panou care înfățișează ospățul dat de Calipso[2] în cinstea fiului lui Ulise. De patruzeci de ani, pictura aceasta stîrnește glumele clienților tineri, care au iluzia că bătîndu-și joc de cina la care-i osîndește mizeria se ridică deasupra situației lor. Căminul zidit din piatră, a cărui vatră totdeauna curată arată că aici nu se face foc decît la zile mari, este împodobit cu două vaze pline cu flori artificiale, vechi și decolorate, care țin de urît unei pendule de marmură albăstrie, de o rară urîțenie. Din această primă încăpere se desprinde un miros, care nu are un nume precis și pe care ar trebui să-l numim *miros de pensiune*. Un miros de odaie închisă, de mucegai, de rînced; un miros care-ți dă fiori de frig, pe care-l simți jilav în nări, care-ți pătrunde în haine, care-ți amintește o sală de unde abia s-a strîns masa — o duhoare de vase nespălate, de bucătărie, de azil de săraci. Mirosul acesta s-ar putea descrie, poate, numai dacă s-ar inventa un procedeu de cîntărire a tuturor elementelor grețoase stîrnite de rîgîielile guturăioase *sui generis* ale fiecărui client — tînăr sau bătrîn. Și totuși, oricîtă scîrbă ți-ar pricinui acest salon, în comparație cu sala de mîncare de alături ți se pare elegant și par-

1 Roman mitologic de François Fénelon (1651—1715), apărut în 1699; întregire a *Iliadei* și a *Odiseei*, în care sînt povestite aventurile lui Telemac (fiul lui Ulise, regele Itacei) pornit în căutarea tatălui său dispărut pe mare; critică severă, abia deghizată sub vestmîntul ei antic, a domniei lui Ludovic al XIV-lea. Romanul s-a bucurat de un mare succes în secolul al XVIII-lea și a constituit o importantă sursă de inspirație pentru pictori și țesători.— 2 Nimfă din mitologia greacă, fiica titanului mării Okeanos.

Scanned with OKEN Scanner

fumat ca un budoar. Sala aceasta, cu pereți în întregime îmbrăcați în lemn, a fost cîndva zugrăvită într-o culoare, pe care astăzi n-o mai poți deslușì și pe care jegul s-a stratificat, desenînd tot felul de chipuri bizare. De-a lungul pereților se înșiruie cîteva polițe slinoase, înțesate de carafe ciobite și cu luciul șters de vreme, inele de metal pentru sulul șervetelor, teancuri de farfurii din porțelan gros, cu chenar albastru, fabricate la Tournai[1]. Într-un ungher se află un dulăpior cu despărțituri numerotate, în care se țin șervetele clienților, pătate de sosuri ori de vin. Mai sînt apoi sumedenii de mobile, vechi de cînd lumea, care nu și-au găsit loc nicăieri și au fost strînse aici așa cum strîng nebunii din balamuc tot felul de hîrburi ale civilizației. Poți vedea de pildă un barometru, cu un călugăr caputin care cînd plouă iese din chilia lui; gravuri de o sluțenie care-ți taie pofta de mîncare, toate în ramă de lemn negru lustruit și cu dungi aurite; o pendulă încadrată în solzi de aramă; o sobă verde, lămpi Argand[2] pline de colb și îmbîcsite de ulei, o masă lungă, acoperită cu o mușama atît de soioasă, încît un client poznaș dinafară s-ar fi putut iscăli pe ea întrebuințînd degetul în loc de plaivaz; scaune schiloade, mici crîmpeie din acele rogojini de papură ferfeniță, care se deșiră necon-

1 Tournai (sau Tournay, în flamandă Dvornik), oraș din Belgia, celebru pentru manufacturile sale de covoare, tapițerii, faianță și, mai ales, pentru cea de porțelan, întemeiată în 1750 de Peterynck.— 2 Lămpi cu dublu curent de aer inventate de fizicianul elvețian Aimé Argand (1753—1803) și purtînd, în limba franceză, atît numele inventatorului cît și cea a fabricantului Quinquet. În text: *des quinquets d'Argand*.

tenit, dar niciodată nu se destramă cu totul, și niște sobițe prăpădite, coșcovite pe dinăuntru, cu ușile stricate și cu mînerele de lemn arse tăciune. Ca să arătăm cît este de vechi acest mobilier, cît este de hîrbuit și putregăit, mîncat de vreme, olog, chior și schilod, clătinîndu-se la fiecare mișcare și gata să-și dea duhul în orice clipă, ar trebui o descriere care ar lungi prea mult această povestire și pe care cititorii grăbiți nu ne-ar ierta-o. Dușumeaua roșie a fost de atîtea ori vopsită și frecată, încît a ajuns numai găuri. Pe scurt, aci domnește mizeria lipsită de orice poezie: o mizerie avară, apăsătoare, flenduroasă. O mizerie care dacă încă nu-i astupată de noroi e totuși plină de pete; dacă nu-i ciuruită de găuri și nu-i curg încă peticele, curînd-curînd, o va mînca putregaiul.

Încăperea aceasta se arată în toată splendoarea ei dimineața, către ceasul șapte, cînd motanul doamnei Vauquer, luînd-o înaintea stăpînei, sare de pe un dulap pe altul, mustăcește după laptele din cele cîteva străchini acoperite cu farfurii și începe a toarce cu noaptea-n cap. Îndată se înfățișează și văduva, gătită cu boneta ei de tul, de sub care atîrnă o buclă rotundă de păr fals, ce lunecă într-o parte; calcă agale, tîrșindu-și papucii scîlciați. Fața-i bătrîioară și bucălată, din mijlocul căreia nasul îi iese ca un plisc de papagal; mîinile mici și durdulii, mutra ei grăsană ca de țîrcovnic, sînii revărsați, care tremură la fiecare pas — toate se potrivesc de minune cu această sală, unde mizeria se prelinge ca igrasia pe pereți, unde s-a cuibărit specula și al cărei aer dospit și înmiresmat e respirat de doamna Vauquer fără nici o scîrbă. Chipu-i rece ca întîia brumă de toamnă, ochii împresurați de zbîrcituri, cu expresia lor care trece de la surîsul profesional al dansatoarei la posaca încruntare a cămătarului, pe scurt, întreaga

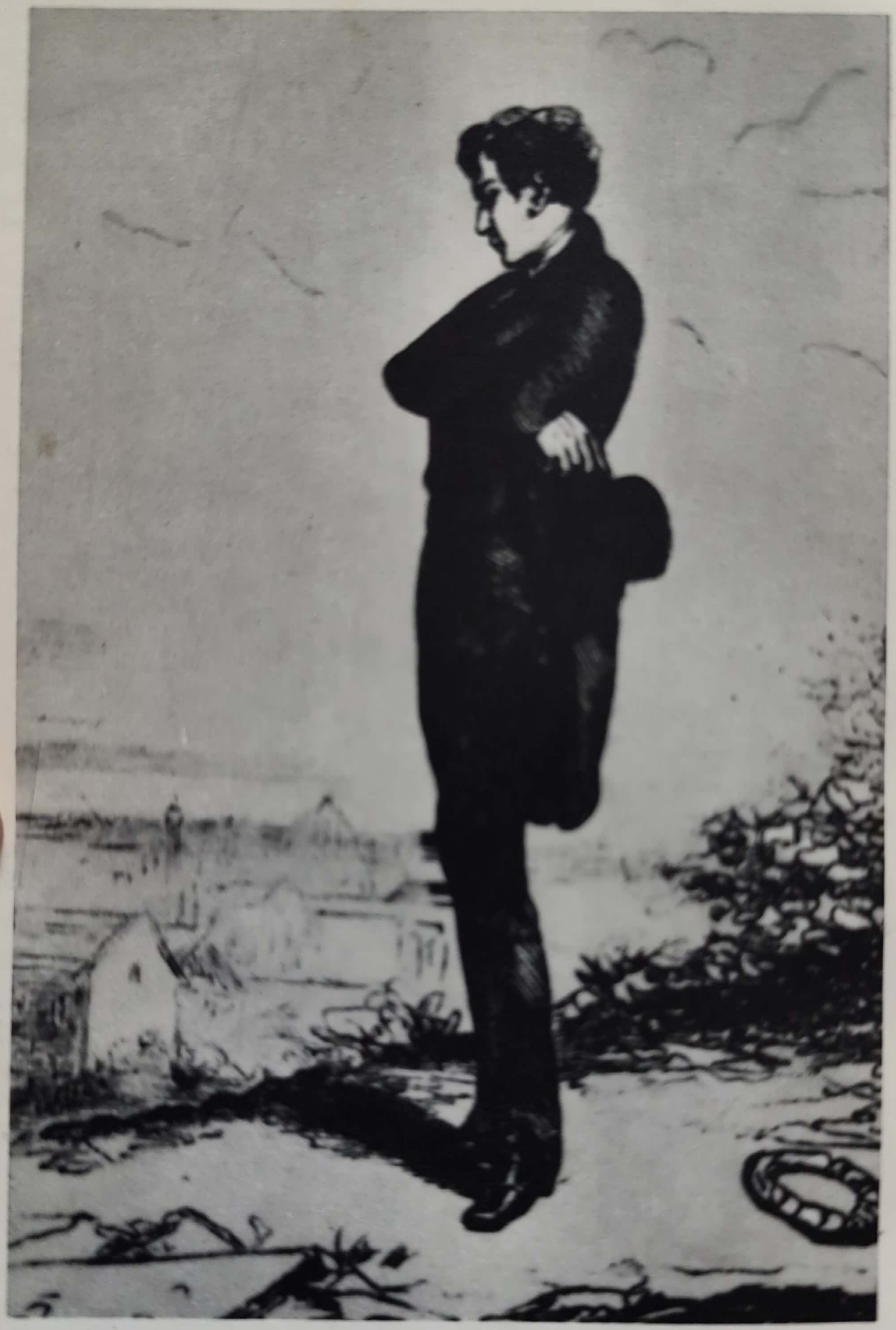

RASTIGNAC

Scanned with OKEN Scanner

Poiret și Vautrin; la etajul III, domnișoara Michonneau, Moș Goriot și tînărul student Eugène de Rastignac.
Christophe și Silvia, omul de serviciu și bucătăreasa, dorm la mansardă. Balzac îi descrie pe fiecare în parte potrivit tehnicii analizate.

Două figuri alcătuiau aici un contrast izbitor față de toți ceilalți clienți și obișnuiți ai acestei case. Deși domnișoara Victorine Taillefer[1] avea o față bolnăvicios de albă, ca toate fetele roase de cloroză, și deși prin tristețea ei de fiecare clipă, prin ținuta-i stînjenită, prin înfățișarea ei sărăcăcioasă și uscătivă era legată de suferința generală care alcătuia fondul acestui tablou, chipul ei nu era totuși îmbătrînit, iar în mișcări și glas păstrase o anume sprinteneală. Tînăra ei suferință era ca un arbust cu frunzele pălite, de curînd sădit într-un pămînt neprielnic. Cu obrazul ei roșcovan, cu părul bălai avînd răsfrîngeri de văpaie,

---

1 Tînăra Victorine Taillefer, personaj secundar, este o figură romantică-tip, croită după canoanele romanești ale epocii, folosind acțiunii romanului numai drept levier sau declanșator.
Este, bineînțeles, ca multe eroine romantice, palidă și vlăguită, nenorocită, tristă și docilă. De subliniat însă (drept inovație conceptuală și romanescă) legătura stabilită de Balzac între avere (stare materială) și aspectul fizic: Victorine, fata ofilită, ar fi fost încîntătoare dacă ar fi fost fericită. Dar această „fericire" este determinată potrivit opiniei lui Balzac exclusiv de avere — de bani. Bogăția i-ar fi permis distracțiile, balurile, veșminte scumpe, un lux de fiecare clipă și, implicit, succesul și atențiile curtenitoare prevenitoare (dacă nu dezinteresate) ale bărbaților (v. și portretul lui Goriot).

Scanned with OKEN Scanner

cu mijlocul prea subțiratic, avea grația pe care poeții de astăzi o găsesc în unele statuete din evul mediu[1]. În ochii cenușii, cu nuanțe întunecate, se oglindeau blîndețea și resemnarea creștină. Îmbrăcămintea simplă, ieftină, îi trăda formele fragede. Era drăguță, prin juxtapunere. Dacă ar fi fost și fericită, ar fi fost încîntătoare: fericirea este poezia femeilor, cum găteala este fardul lor. Dacă un bal, cu toată veselia lui, și-ar fi răsfrînt luminile trandafirii pe fața ei palidă; dacă bucuriile unei vieți elegante i-ar fi împlinit, i-ar fi îmbujorat obrajii, care începuseră să se scofîlcească; dacă iubirea ar fi dat o nouă însuflețire ochilor ei triști, Victorine ar fi putut să țină piept celor mai frumoase fete. Îi lipsea ceea ce plămădește a doua oară pe orice femeie: găteala și scrisorile de dragoste. Despre viața ei s-ar fi putut scrie o carte. Tatăl ei, socotind că are motive să n-o recunoască drept fiica lui, o alungase de lîngă sine, dîndu-i numai șase sute de franci pe an, și își dosise averea în așa fel încît s-o poată lăsa în întregime fiului său[2]. Chinuită de deznădejde, mama Victorinei se adăpostise la o rudă depărtată a ei, doamna Couture[3], în casa căreia își dăduse sufletul, iar acum doamna Couture o îngrijea pe orfană ca pe propria ei copilă. Din păcate, însă,

---

1 Comparație folosind un element din artele plastice, procedeu frecvent la Balzac.— 2 În sfîrșit, după lungile pagini introductive închinate descrierii cadrului și a personajelor, Balzac sugerează o posibilitate de schimbare, deci un germene de acțiune: destinul Victorinei Taillefer este susceptibil de o spectaculoasă schimbare, căci ea poate, dintr-un capriciu al tatălui ei, să devină bogată și, în consecință, să atragă atenția vînătorilor de zestre.— 3 *V. Anexa.*

Scanned with OKEN Scanner

văduva comisarului ordonator al armatelor Republicii nu avea decît mica ei parte din avere și pensia, așa că într-o bună zi putea s-o lase pe biata fată în voia soartei, fără experiență și fără nici un venit. Femeie de ispravă, o ducea pe Victorine în fiecare duminică la biserică și o punea să se spovedească de două ori pe lună, vrînd să facă din ea, pentru orice întîmplare, o fată pioasă. Avea dreptate. Simțămîntul religios deschidea un viitor acestui copil nerecunoscut, care își iubea totuși tatăl și care în fiecare an se ducea la el ca să-i aducă cuvîntul de iertăciune din partea mamă-si; dar în toți anii bătuse zadarnic la ușa casei părintești. Fratele ei, singurul care ar fi putut să mijlocească o împăcare, nu venise s-o vadă niciodată, în patru ani, și nu-i trimitea nici un ajutor. Ea îl implora pe Dumnezeu să-l lumineze pe tatăl ei, să îmbuneze inima fratelui și se ruga pentru sufletele lor, fără a le aduce vreo învinuire. Doamna Couture și doamna Vauquer nu găseau în dicționarul injuriilor destule cuvinte ca să califice această purtare sălbatică. Dar cînd ele aruncau toate blestemele asupra acestui milionar ticălos, Victorine rostea cuvinte blînde, ca gunguritul hulubului sălbatic, care, chiar cînd cade doborît de glonț, în țipătul lui de durere mărturisește încă iubirea.

Eugène de Rastignac[1] avea înfățișarea meridionalului: obrazul alb, părul negru, ochii albaștri. Ținuta,

---

1 Eugène de Rastignac este unul dintre personajele principale din *Moș Goriot* și din *Comedia umană* (v. *Anexa*). În 1820 se află în situația obișnuită a studenților săraci ai epocii — dar fiind nobil, rudă cu aristocrații de sînge cei mai snobi, are privilegiul de a pătrunde în lumea închisă a foburgului Saint-Germain și, în consecință, în lumea de pe treapta imediat următoare, a celor avuți, lipsiți de titluri

Scanned with OKEN Scanner

felul de a se purta, atitudinea lui de fiecare clipă arătau că descinde dintr-o familie nobilă, în care fusese crescut dintr-un început în tradițiile cele mai alese. Dacă își cruța îmbrăcămintea, dacă în zilele obișnuite purta hainele de anul trecut, putea totuși uneori să iasă în oraș îmbrăcat ca un tînăr elegant. Îndeobște, purta o redingotă veche, o jiletcă tocită, o cravată neagră, prăpădită, decolorată și înnodată strîmb — cravata obișnuită a studentului — niște pantaloni la fel de jerpeliți și ghete pingelite.

Vautrin[1], om de patruzeci de ani cu favoriții căniți, era trăsura de unire între aceste două personaje și

---

de noblețe, dar care năzuiesc să se strecoare în rîndurile „elitei". Eugène de Rastignac operează joncțiunea dintre diferitele straturi sociale prezente în *Moș Goriot:* aristocrația, finanța, mica burghezie meschină (pensionarii casei Vauquer) și chiar mafiile (prin intermediul lui Vautrin), posibilitățile lui fiind deci foarte mari, și contrastînd cu sărăcia lui actuală. Acest contrast — subliniat de ambiția energică a tînărului — va determina înnodarea unui nou fir al acțiunii, indicînd calea parvenirii lui Rastignac. Portretul lui, abia schițat în acest paragraf, va fi realizat din tușe succesive, ca de altfel și cele ale lui Goriot și Vautrin.

1 Jacques Collin, poreclit Păcălește-Moartea, cunoscut la pensiunea Vauquer sub numele de Vautrin, este unul din personajele proeminente ale *Comediei umane* (v. *Anexa*). Reprezintă un tip de aventurier, de bandit, des întîlnit printre contemporanii lui Balzac. Ziarele din timpul Imperiului, apoi cele din vremea Restaurației, relatează, cu lux de amănunte, numeroase isprăvi ale unor bandiți, adesea ocnași evadați ca François-Eugène Vidocq, 1775—1857 (devenit în 1809 șeful poliției, autorul unor *Memorii*

ceilalți clienți ai pensiunii. Făcea parte dintre oamenii despre care poporul spune: „Strașnic voinic!" Lat în umeri, cu trunchiul bine împlinit, cu mușchii care se vădeau puternici, avea mîini groase, pătrate, cu falangele pline de smocuri stufoase de păr roșu învăpăiat. Fața, brăzdată de dungi pretimpurii, arăta o oarecare asprime, pe care o dezmințea însă purtarea lui blajină și prietenoasă. Vocea de bas cantabil se potrivea de minune cu greoaia lui veselie și nu era deloc neplăcută. Era de felul lui îndatoritor și glumeț. Dacă se strica vreo încuietoare de ușă, numaidecît o desfăcea, o

---

publicate în 1828—1829), Pierre Coignard, 1779—1840 (introdus în societatea aristocratică sub numele de Contele de Sainte-Hélène și servind de indicator unei cete de bandiți), sau Anthime Collet (1785—1840). Acest tip de aventurier pătrunde în literatura romantică (în operele lui Victor Hugo, Eugène Sue, Charles Nodier, Dumas etc.), creîndu-se o adevărată modă (determinată în parte și de literatura engleză, de romanele lui Walter Scott sau ale Annei Radcliffe) a eroului-bandit (pirat sau ocnaș) decăzut dintr-o întîmplare nefericită, imputabilă orînduirii sociale strîmbe. Balzac, care-l întîlnise personal pe Vidocq și-i citise *Memoriile*, își creează eroul pornind atît de la surse livrești, cît și de la observarea realității. Portretul lui Vautrin este complet, Balzac descriind atît aspectul fizic cît și cel moral al personajului, și insistînd asupra energiei, a forței vitale, virile, pe care Vautrin o degajă. Prin cîteva amănunte, relevante mai ales la o re-lectură a romanului, prin întrebările firești pe care le suscită: cu ce se ocupă Vautrin? de unde își procură banii?, și prin fraza finală a paragrafului, Balzac sugerează existența unui mister în viața lui Vautrin, creează un *suspense*, și înnoadă astfel un nou fir al acțiunii.

dregea, o ungea, o pilea și o punea la loc[1], spunînd: „Eu i-s nașul!“ De altfel, știa tot felul de lucruri despre mare, despre corăbii, despre Franța, despre țările străine, despre afaceri, oameni, evenimente, legi, hoteluri și pușcării. Dacă vreunul începea să se văicărească, se arăta îndată gata să-i vină în ajutor. Împrumutase bani în mai multe rînduri doamnei Vauquer și cîtorva dintre clienții pensiunii. În ciuda înfățișării lui de om cumsecade, avea un fel de a te privi, adînc și neînduplecat, care stîrnea atîta teamă, încît datornicii lui ar fi înfruntat mai degrabă primejdia morții decît pe aceea de a nu-i înapoia banii împrumutați. Iar felul cum zvîrlea scuipatul dintr-o țîșnitură, arăta că are o fire rece și neclintită, care nu s-ar fi dat înapoi nici de la crimă ca să iasă dintr-o încurcătură. Ca un judecător neîndurat, ochiul lui răzbătea pînă în străfundul tuturor problemelor, tuturor conștiințelor, tuturor simțămintelor. De obicei, după ce prînzea ieșea îndată în oraș, se întorcea la vremea cinei, după care o ștergea repede, în mare grabă, și nu revenea decît către miezul nopții, descuind ușa cu o cheie potrivită pe care i-o încredințase doamna Vauquer. Era singurul care se bucura de favoarea aceasta. Drept urmare, se avea tare bine cu văduva căreia îi spunea *mamă*, cuprinzînd-o pe după mijloc, măgulire nu îndeajuns de prețuită. Biata femeie își închipuia că treaba asta e ușoară, în vreme ce, dintre toți, numai Vautrin avea brațul destul de lung ca să poată cuprinde o atît de vastă circumferință. Una dintre trăsăturile firii lui era dărnicia cu care plătea cincisprezece franci pe lună pentru *gloria*[2], pe care o lua

---

1 Detaliu relevant: Vautrin, fost borfaș, fost ocnaș, este, firește, dibaci în demontarea oricărei încuietori.— 2 Cafea cu coniac (termen popular).

Scanned with OKEN Scanner

după masă. Dacă la pensiune tinerii prinși în viața Parisului ca într-un vîrtej și bătrînii nepăsători față de tot ce nu-i atingea de-a dreptul nu ar fi privit lucrurile cu atîta ușurință, ei nu ar fi avut nici o îndoială în privința lui Vautrin. Dar în timp ce el cunoștea sau ghicea toate treburile celor din jurul lui, nici unul dintre ei nu izbutise să-i pătrundă nici gîndurile, nici îndeletnicirile. Deși punea între sine și cei din preajma sa, drept barieră, înșelătoarea lui înfățișare de om de ispravă, se iveau totuși destule prilejuri ca să-ți dai seama de înfricoșătoarea adîncime a firii lui. Dintr-o glumă vrednică de Juvenal[1], prin care voia parcă să arate cîtă plăcere îi făcea să batjocorească legile, să biciuiască înalta societate, să-i arate că este în contradicție cu ea însăși, puteai adesea să bănuiești că privea cu dușmănie orînduirea socială și că în adîncul vieții lui era o taină ascunsă cu multă grijă.

Înainte de a face portretul lui Moș Goriot, Balzac introduce în prezentarea locatarilor doamnei Vauquer cîteva considerații de ordin general, afirmînd în concluzie că „o asemenea adunare trebuia să cuprindă și cuprindea într-adevăr în mic toate elementele unei întregi societăți".

Moș Goriot[2], un bătrîn de vreo șaizeci și nouă de ani, se retrăsese la doamna Vauquer în 1813, cînd se

---

1 Decimus Iunius Juvenalis (aprox. 60—140), scriitor latin, satiric nemilos al societății romane contemporane lui.— 2 Portretul lui Moș Goriot este alcătuit ținîndu-se seama de transformările aduse de timp (mai exact, de fluctuațiile averii lui): Balzac îl prezintă pe bătrînul negociant de fidea retroactiv, așa cum arăta în 1813, apoi în 1817, și în

lăsase de negoț. La început luase apartamentul ocupat de doamna Couture, plătind pe atunci o pensiune de o mie două sute de franci ca unul pentru care o sută de ludovici sînt o nimica toată. Doamna Vauquer înnoise cele trei încăperi ale acestui apartament în schimbul unei prealabile despăgubiri, care reprezenta — zicea ea — valoarea unui mobilier ca vai de el[1], alcătuit din niște perdele de americă galbenă, jilțuri de lemn lustruit îmbrăcate în catifea de Utrecht[2], cîteva cromolitografii și niște tapete, pe care le respinseseră pînă și crîșmarii din mahala. Moș Goriot, căruia pe atunci i se spunea cu toată cinstea „domnul Goriot", se lăsase înșelat cu o atît de generoasă dărnicie, încît din pricina aceasta pesemne fusese socotit de la început drept un imbecil cu totul nepriceput în afaceri. Goriot a adus cu sine o bogată garderobă și multă rufărie — magnific trusou al oricărui negustor care, înainte de a ieși din

---

sfîrșit în 1819. Nu-i motivează împuținarea averii (împuținare ce reiese din text), ci îl arată minat de dureri tăinuite, suscitînd interesul cititorilor, deja trezit de boarea de mister ce-l învăluia pe Vautrin. Portretul lui Goriot, obiectiv prezentat de Balzac, va fi întregit de cel subiectiv, trasat de unul din personajele romanului, ducesa de Langeais (v. p. 90 și urm.).

1 Mobilierul de proastă calitate contrastează cu bogăția „domnului" Goriot și cu buna calitate a hainelor sale. Cum, potrivit teoriilor lui Balzac, între om și mediul său trebuie să existe o deplină armonie, cititorul înțelege că acest contrast nu va putea dura; în consecință schimbările survenite în înfățișarea lui Goriot, care va ajunge să se integreze perfect cadrului în care locuiește, sînt firești și așteptate. — 2 Catifea de lînă, foarte rezistentă.

Scanned with OKEN Scanner

negoț își cumpără tot ce-i trebuie. Doamna Vauquer s-a uitat ca la o minunăție la cele optsprezece cămăși de demi-olandă[1], a căror finețe era cu atît mai bătătoare la ochi cu cît fostul fabricant de fidea purta înfipte în dantela jaboului două ace, fiecare cu cîte un mare diamant și legate între ele cu un lănțug de aur. Purtînd mai totdeauna un costum albastru-deschis, își punea în fiecare zi o jiletcă de pichet alb, sub care se legăna pîntecul proeminent în formă de pară, săltînd în sus și-n jos un lanț gros de aur împodobit cu brelocuri. În tabacheră, care era tot de aur, păstra un medalion cu șuvițe de păr, care te făceau să-l bănuiești de cine știe ce aventuri amoroase. Cînd gazda îl învinui că ar fi un crai, pe buze îi flutură veselul surîs al burghezului măgulit în vanitatea lui. [...]

Urmează o lungă descriere a obiectelor aduse de Goriot și a aspectului său fizic înfloritor (nemijlocit legat de buna lui stare materială). Doamna Vauquer ar dori să se recăsătorească cu el, dar „domnul" Goriot nu-i înțelege intențiile. Revoltată de indiferența lui, văduva începe să-l persecute, cu atît mai mult cu cît Goriot, căruia îi scăzuseră probabil veniturile, își reduce cheltuielile, mutîndu-se la etajul II, apoi la etajul III.

Către sfîrșitul celui de-al treilea an, moș Goriot, restrîngîndu-și și mai mult cheltuielile, se mută la catul al treilea, plătind patruzeci și cinci de franci pe lună pensiune. Renunță la tutun, își concedie peruchierul și nu-și mai pudră părul. Cînd se înfățișă

---

1 Pînza de Olanda era celebră pentru finețea ei. Goriot poartă doar „demi-olandă", de o calitate destul de bună pentru a o înmărmuri pe doamna Vauquer.

Scanned with OKEN Scanner

pentru prima oară nepudrat, gazda, văzîndu-i adevărata culoare a părului, un cenușiu murdar care bătea în verzui, slobozi un strigăt de mirare. Cu fața sa înnegurată tot mai mult, zi cu zi, pe nesimțite, de tristețea durerilor tăinuite, moș Goriot părea cel mai mîhnit dintre toți mesenii. Atunci nimeni nu mai avu nici o îndoială: moș Goriot era un bătrîn deșucheat, și dacă ochii dumisale scăpaseră pînă acum de vătămătoarea înrîurire a leacurilor cerute de bolile de care suferea, aceasta nu se datora decît iscusinței doctorului său. Culoarea respingătoare a părului era urmarea exceselor pe care le făcuse și a drogurilor pe care le luase ca să le poată continua. Aceste bîrfeli își găseau o îndreptățire în starea trupească și sufletească a moșneagului. Cînd văzu că frumoasa lui rufărie s-a ferfeniței, își cumpără o pînză ieftină de paisprezece bani cotul, ca s-o înlocuiască. Diamantele, tabacherea de aur, lanțul, bijuteriile pieriră una cîte una. Lepădase fracul albastru-deschis și tot costumul lui bogat, ca să poarte — iarna, ca și vara — o redingotă de postav grosolan, de culoare castanie, o jiletcă de păr de capră și pantaloni cenușii de piele de drac. Trupește, se împuțina văzînd cu ochii;picioarele i se subțiară; pe fața-i pînă atunci buhăită de mulțumirea unei fericiri burgheze se iviră cute multe și adînci; fruntea i se încreți, fălcile îi ieșiră la vedere. Trecuseră patru ani de cînd se așezase în strada Neuve-Sainte-Geneviève și era de nerecunoscut. Blajinul fabricant de făinoase care la șaizeci și doi de ani nu arăta nici de patruzeci, tîrgovețul voinic și pîntecos, bine păstrat în nerozia lui, cu o sprinteneală care îi înveselea pe trecători, cu surîsul oarecum tineresc, părea acum un septuagenar îndobitocit, gălbejit, tremurînd din toate încheieturile. Ochii albaștri și plini de viață

aveau acum umbre tulburi, cenușii, erau stinși, nu mai lăcrimau, ci, cu tivul lor roșiatic, parcă plîngeau cu sînge. Unii îl priveau cu silă, alții cu milă.

Eugène de Rastignac (al cărui portret, sumar schițat mai sus, este întregit prin cîteva amănunte biografice și psihologice) este invitat de ducesa Beauséant, vara lui, la un mare bal, unde are prilejul să intre în contact cu întreaga aristocrație pariziană. Este prezentat tinerei și ispititoarei contese de Restaud, care-l poftește să treacă pe la dînsa, în vizită. Rastignac nu zăbovește: a doua zi pe la orele 3 după-amiază, se îndreaptă, pe jos, către locuința contesei. Între timp, în toiul nopții, a fost martorul straniei comportări a lui Goriot, care transforma o tipsie mare din argint aurit într-un lingou, și a întoarcerii nocturne și misterioase a lui Vautrin acasă.

Scanned with OKEN Scanner

[II. CELE DOUĂ VIZITE]

În cele din urmă ajunse la casa din strada Helder și întrebă de contesa de Restaud[1]. Slugile, care-l văzuseră străbătînd curtea pe jos, fără să fi auzit vreun huruit de trăsură oprită la poartă, îi aruncară o privire de dispreț. Eugène o primi cu mînia rece a omului care știe bine că într-o zi va birui. Privirea aceea îl umilise cu atît mai mult cu cît încă de cînd intrase în curte înțelesese că în această privință se afla în inferioritate; în adevăr, un cal minunat bătea pămîntul cu copita, înhămat cu toată bogăția la una dintre acele elegante cabriolete care arată cu prisosință belșugul unei vieți de risipă și lasă să se întrevadă deprinderea tuturor fericirilor pe care le poate dărui Parisul. Eugène se înnegură dintr-o dată. Sertărașele din creier, pînă atunci deschise și pe care se bizuia a le găsi pline de spirit, se închiseră pe loc, iar el se simți stupid. Un valet de cameră se duse să-l anunțe. Așteptînd răspunsul, Eugène rămase în anticameră, schimbîndu-se de pe un picior pe altul, cu cotul rezemat pe încheietoarea ferestrei și privind distrat în curte. Timpul i se părea nesfîrșit, și fără

1 Vezi *Anexa*.

Scanned with OKEN Scanner

îndoială că ar fi plecat dacă n-ar fi fost înzestrat cu acea stăruință caracteristică meridionalului, care cînd merge drept către țintă face adevărate minuni.

— Domnule, spuse valetul, doamna este în budoarul dumisale și, fiind foarte ocupată, nu mi-a dat nici un răspuns; dar domnul, dacă vrea, poate să poftească în salon; mai așteaptă cineva.

Admirînd înfricoșătoarea putere a acestor oameni, care pot cu un singur cuvînt să pună sub acuzare și să-și judece stăpînii, Rastignac deschise cu hotărîre ușa pe care cu puțin înainte ieșise valetul, gîndind fără îndoială că în felul acesta se va arăta față de aceste slugi cutezătoare ca un obișnuit al casei; dar — spre marea lui uluire — se trezi într-o cămară plină cu lămpi, dulapuri, un aparat de încălzit prosoapele de baie — o cămară care dădea într-o sală întunecată și către scara din dos. Rîsetele înăbușite pe care le auzi în urma lui îi stîrniră un simțămînt de stînjenire.

— Salonul este aici, domnule, îi spuse valetul, cu un respect prefăcut, care părea încă o batjocură.[1]

Întorcîndu-se cu grabă, Eugène se lovi de o cadă, dar — din fericire — își prinse la vreme pălăria, care altfel ar fi căzut în baie. Tocmai atunci, la celălalt capăt al sălii, luminată de o lampă mică, se deschise o ușă, și Rastignac auzi în același timp glasul

---

1 Mica aventură a lui Rastignac îi completează portretul psihologic, revelînd energia care-l însuflețește și care-l împinge să asume riscurile unor hotărîri rapide. Umilința suferită îi stîrnește și mai mult ambiția, dorința de parvenire.

doamnei de Restaud și glasul lui moș Goriot[1], iar după aceea îi auzi sărutîndu-se. Eugène se întoarse în sufragerie, o străbătu și, pășind în urma valetului, intră în primul salon. Cum fereastra dădea către curte, rămase în dreptul ei.

Contesa de Restaud nu se lasă mult așteptată. Intrînd în salon, unde se afla Eugène și un tînăr dandy, de o eleganță rafinată, Maxime de Trailles, îl salută întîi drăgăstos pe acesta și i se adresează apoi lui Rastignac.

— Ah, dumneata erai, domnule de Rastignac! Sînt bucuroasă să te văd, spuse ea cu un aer în fața căruia oamenii de spirit știu că trebuie să se supună.

Maxime[2] se uita cînd la contesă, cînd la Eugène, cu o privire menită a-l face pe acest musafir nepoftit să înțeleagă că trebuie să plece fără întîrziere.

„Ah, draga mea, sper că ai să mi-l dai degrabă afară pe acest mic caraghios.“ Așa s-ar fi putut tălmăci în cuvinte, limpede și deschis, privirile acelui tînăr de o cutezătoare mîndrie pe care contesa Anastasie îl numise Maxime și al cărui chip ea îl cerceta cu acea stăruință supusă, care mărturisește deodată fără

---

1 Stupoarea cititorilor găsindu-l pe Moș Goriot în intimitatea contesei de Restaud este și cea a lui Rastignac. Curiozitatea lui trezită, întrebările nesăbuite pe care le va pune, îi vor închide ușa casei de Restaud: nouă umilință, generatoare a unei dorinți aprige de revanșare.
Conform tehnicii *suspense*-ului, Balzac nu dezvăluie însă nimic despre legăturile existente între Moș Goriot și Anastasie de Restaud. Pe de altă parte, constatăm că în acest episod psihologia dictează acțiunea și se dezvăluie, la rîndul ei, prin acțiune — un procedeu obișnuit la Balzac.—
2 *V. Anexa.*

voia ei toate secretele unei femei. Rastignac se simți cuprins de o aprigă ură împotriva acestui tînăr. Mai întîi, Maxime, cu frumosul lui păr auriu, atît de bine încrețit, îl făcea pe Eugène să-și dea seama cît de îngrozitoare este pieptănătura lui; în al doilea rînd, Maxime avea ghete scumpe și curate, în timp ce ale lui Eugène, cu toată grija cu care umblase pe uliță, prinseseră o ușoară dîră de noroi; în sfîrșit, Maxime purta o elegantă redingotă, care îi cădea strîns pe trup, dîndu-i o siluetă de femeie frumoasă, pe cînd Eugène era îmbrăcat, la ceasul două și jumătate, în frac negru. Băiatul isteț din Charente înțelese că, prin îmbrăcămintea lui, fusese biruit de acest *dandy* înalt și subțiratic, cu privirea limpede, cu fața palidă, unul dintre oamenii care ar fi în stare să-și însușească chiar și averea unor orfani. Fără a mai aștepta răspunsul lui Eugène, doamna de Restaud trecu ca într-o bătaie de aripi în celălalt salon; poalele rochiei de casă fluturau de o parte și de alta, strîngîndu-se și desfășurîndu-se și dîndu-i astfel înfățișarea unui fluture uriaș. Maxime o urmă. Cuprins de mînie, Eugène veni după ei. Toți trei se găsiră deci față-n față, în mijlocul vastului salon, dinaintea căminului. Studentul știa prea bine că-l stînjenește pe acest odios Maxime, dar voia cu tot dinadinsul să-l stînjenească, înfruntînd chiar primejdia de a o nemulțumi pe doamna de Restaud. Deodată, amintindu-și că-l întîlnise la balul doamnei de Beauséant[1], înțelese ce legături erau între Maxime și doamna de Restaud, și cu acea tinerească îndrăzneală care te face să săvîrșești cele mai grozave nerozii sau să dobîndești cele mai mari izbînzi, Eugène își spuse: „Este rivalul meu și trebuie să-l răpun".

---

1 *V. Anexa.*

În timpul vizitei sale Eugène reuşeşte să cucerească simpatia contelui de Restaud, dar curiozitatea îl împinge să pronunţe numele lui „Moş" Goriot şi este îndată întîmpinat cu o răceală ostilă care-l sileşte să-şi scurteze vizita. Se duce la vicontesa de Beauséant, vara lui, sperînd că aceasta îi va putea explica cele petrecute. O găseşte în compania marchizului d'Ajuda-Pinto, pe care ea îl iubea, dar care se logodise cu Berthe de Rochefide fără a fi avut însă curajul să mărturisească aceasta vicontesei.

Logodna urma să fie curînd anunţată oficial şi doamna de Beauséant nu aflase încă nimic sigur în această privinţă. Marchizul îşi ia rămas-bun, vicontesa îl petrece pînă la uşa salonului, apoi se repede la o fereastră şi-l aude poruncind vizitiului să-l ducă la domnul de Rochefide. Copleşită de presimţiri triste, se întoarce, îngînduratã, către Eugène.

— Verişoară... spuse Eugène.

— Cum? făcu vicontesa aruncîndu-i o privire a cărei asprime îl îngheţă.

Eugène înţelese ce însemna acest *cum*. În răstimp de trei ceasuri aflase atîtea lucruri, încît acuma veghea necontenit.

— Doamnă... reluă vorba, roşind.

Şovăi o clipă şi apoi urmă:

— Vă cer iertare. Am nevoie de atîta ocrotire, încît o fărîmă de rudenie n-ar pricinui poate nici un necaz.

Doamna de Beauséant surîse, dar cu mîhnire; simţea de pe acum nenorocirea care vuia în jurul ei.

— Dacă aţi cunoaşte starea în care se află familia mea, urmă el, cred că v-ar plăcea să jucaţi rolul uneia din acele zîne binefăcătoare care sînt bucuroase să înlăture piedicile din calea finilor lor.

— Ei bine, vere, spuse ea rîzînd, cu ce-ți pot fi de folos?

— Știu și eu?! Însuși faptul că țin de dumneavoastră printr-o legătură de rudenie, care se pierde în întuneric, este pentru mine un uriaș noroc. Dar m-ați tulburat, nu mai știu ce voiam să vă spun. Sînteți singura ființă pe care o cunosc în tot Parisul... Ah, da, voiam să vă cer sfatul, rugîndu-vă să mă primiți ca pe un biet copil care vrea să se agațe de poala rochiei dumneavoastră și care ar fi în stare să-și dea viața pentru dumneavoastră.

— Ai fi în stare să ucizi un om pentru mine?

— Aș ucide și doi, făcu Eugène.

— Copil ce ești! Da, ești un copil, spuse ea, stăpînindu-și lacrimile. Dumneata ai iubi cu toată sinceritatea.

— Oh! făcu el ridicînd capul.

Răspunsul trufaș pe care-l dăduse Eugène stîrni în sufletul vicontesei un viu interes față de el. Pentru întîia oară meridionalul lucra cu chibzuință. Între salonașul albastru al doamnei de Restaud și salonașul trandafiriu al doamnei de Beauséant, el făcuse trei ani de *drept parizian*, despre care nu se vorbește de fel, deși alcătuiește o înaltă jurisprudență socială care, bine învățată și bine aplicată, te duce oricît de sus.

— Ah, mi-am adus aminte, zise Eugène. Am remarcat la balul dumneavoastră pe doamna de Restaud, și astăzi dimineață i-am făcut o vizită.

— Cred că ai stînjenit-o, spuse doamna de Beauséant surîzînd.

— Eh, da, sînt un neștiutor, care fără ajutorul dumneavoastră are să-și ridice toată lumea împotriva lui. Cred că e foarte greu să găsești la Paris o femeie tînără, frumoasă, bogată, elegantă care să fie liberă,

Scanned with OKEN Scanner

și totuși am nevoie de una ca să mă învețe ceea ce dumneavoastră femeile știți să lămuriți atît de minunat: viața. Pretutindeni am să dau peste un domn de Trailles oarecare. Am venit deci la dumneavoastră ca să-mi dezlegați o enigmă și ca să vă rog a-mi spune ce prostie am făcut. Am vorbit despre un oarecare moș...

— Doamna ducesă de Langeais[1], anunță Jacques[2], tăind vorba studentului, care schiță un gest de mare ciudă.

— Dacă vrei să izbutești în lume, îi spuse cu glas scăzut contesa, mai înainte de orice, să nu fi atît de demonstrativ.

— Ah, bună ziua, draga mea, urmă ea ridicîndu-se ca s-o primească pe ducesă, ca și cînd și-ar fi întîmpinat o soră; îi strînse mîinile cu o risipă de mîngîieri, la care ducesa răspunse la rîndul ei cu cele mai drăgălașe dezmierdări.

„Iată două bune prietene, își spuse Rastignac. De aci înainte voi avea două ocrotitoare. Aceste două femei au desigur aceleași afecțiuni, și cea care a sosit acum fără îndoială că se va interesa și ea de mine.“[3]

— Cărui minunat gînd datoresc fericirea de a te vedea, draga mea Antoinette? întrebă doamna de Beauséant.

— L-am văzut pe domnul de Adjuda-Pinto intrînd la domnul de Rochefide[4] și atunci mi-am închipuit că ești singură.

---

1 V. *Anexa*.— 2 *Idem*.— 3 Rastignac se înșală. O va înțelege curînd și va învăța astfel să descifreze ipocrizia relațiilor mondene din foburgul Saint-Germain. — 4 V. *Anexa*.

Doamna de Beauséant nici nu-și mușcă buza, nici nu se împurpură la față; privirea ei rămase aceeași și fruntea i se lumină parcă, în vreme ce ducesa rostea aceste cuvinte fatale:

— Dacă aș fi știut că ești ocupată... adăugă ducesa întorcîndu-se către Eugène.

— Domnul este domnul Eugène de Rastignac, unul dintre verii mei, îl prezentă vicontesa. Ai știri de la generalul de Montriveau[1]? făcu ea. Sérizy[2] mi-a spus ieri că nu s-a mai arătat pe nicăieri. A fost astăzi pe la dumneata?

Ducesa, despre care se spunea să fusese părăsită de domnul de Montriveau, pe care-l iubea nebunește, simți drept în inimă ascuțișul acestei întrebări[3] și, roșind, răspunse:

— Ieri a fost la Elysée[4]?.

---

1 V. *Anexa*.— 2 *Idem*.— 3 Ducesa de Langeais va părea cititorului, în paginile ce urmează, de o răutate ipocrită și monstruoasă. Dar dacă acesta va citi romanul omonim pe care Balzac i l-a consacrat ducesei, va constata că tînăra femeie, aparent atît de calmă, trăia în acea clipă o dramă analogă cu cea a vicontesei, ceea ce-i dă o dimensiune umană suplimentară (v. *Anexa*). În desfășurarea acțiunii din *Moș Goriot*, însă, Balzac avea nevoie să trezească prin această răutate, în sufletul lui Rastignac, și în cel al vicontesei anumite reacții (în special dorința de revanșare) care să întărească în mintea tînărului student hotărîrea de a parveni cu orice preț.— 4 Palatul Elysée (clădit în secolul al XVIII-lea) era, în 1819, reședința ducelui Charles de Berry (al doilea fiu al monarhului Carol al X-lea), care avea să fie asasinat la 13 februarie 1820.

Scanned with OKEN Scanner

— De serviciu? întrebă doamna de Beauséant.

— Clara, desigur că știi, reluă ducesa aruncînd valuri de răutate din ochi, că mîine se fac anunțurile pentru căsătoria domnului de Adjuda-Pinto cu domnișoara de Rochefide.

Lovitura era prea tare; contesa păli, dar răspunse rîzînd:

— Un zvon dintre cele cu care se amuză proștii. Ce l-ar putea face pe domnul de Adjuda să ducă în familia Rochefide unul dintre cele mai falnice nume ale Portugaliei? Familia Rochefide abia a fost înnobilată de curînd.

— Dar Berthe va avea, zice-se, o rentă de două sute de mii de livre.

— Domnul de Adjuda e prea bogat ca să-și facă asemenea socoteli.

— Bine, draga mea, dar domnișoara de Rochefide e o fată fermecătoare.

— Ah!

— În sfîrșit, el ia masa astă-seară la ei, și toate condițiile au și fost hotărîte. Mi se pare foarte ciudat că ești atît de puțin informată.

— Așadar, domnule, ce nerozie ai făcut? întrebă doamna de Beauséant. Acest biet copil, abia aruncat în lume, nu înțelege nimic din tot ce vorbim noi, draga mea Antoinette. Fii îngăduitoare față de el și hai să amînăm discuția noastră pe mîine. Vezi, mîine faptul va căpăta întărire oficială, iar tu, desigur, vei fi destul de îndatoritoare ca să-l anunți.

Ducesa întoarse către Eugène una din acele priviri trufașe care-l învăluie pe un om din cap pînă-n picioare, îl turtesc și-l reduc la zero.

— Doamnă, fără să-mi dau seama, am înfipt un pumnal în inima doamnei de Restaud. Fără să-mi dau seama, asta a fost greșeala mea, spuse studentul, pe care inteligența îl slujise destul de bine și care

descoperise mușcătoarele ironii ce se ascundeau sub frazele pline de prietenie ale celor două femei. Dumneavoastră nu-i izgoniți pe cei care, pricinuindu-vă o suferință, îi cunosc toată taina, ba poate că vă și temeți de ei; în același timp însă, cel care jignește fără a ști cît de adîncă este rana pe care o face este privit ca un prost, ca un neîndemînatic care nu e în stare să tragă folos din nimic și toți îl disprețuiesc.

Doamna de Beauséant aruncă studentului o privire caldă, în care sufletele alese știu să pună deopotrivă recunoștință și demnitate. Privirea aceasta fu ca un balsam, care alină inima studentului adînc sîngerată de privirea de portărel cu care îl cîntărise cu o clipă mai înainte ducesa.

— Închipuiți-vă, urmă Eugène, că izbutisem să dobîndesc bunăvoința domnului de Restaud; pentru că, spuse el, întorcîndu-se către ducesă cu o înfățișare în același timp umilă și vicleană, trebuie să vă mărturisesc, doamnă, că nu sînt decît un biet student, cu desăvîrșire singur, cu desăvîrșire sărac...

— Să nu spuneți asta, domnule de Rastignac... Nouă femeilor nu ne plac niciodată oamenii care displac celorlalți.

— Ah! făcu Eugène, n-am decît douăzeci și doi de ani, trebuie să știi să rabzi suferințele vîrstei tale. De altfel, în clipa de față sînt la spovedanie și nicăieri n-aș fi putut găsi un mai frumos confesional în care să pot îngenunchea; aici păcătuiești, și dincolo te învinuiești.

Ducesa luă o înfățișare aspră auzind aceste cuvinte îndreptate împotriva religiei, pe care le și înfieră pentru necuviința lor, spunînd vicontesei:

— Domnul vine de la...

Doamna de Beauséant rîdea din plin — și de vărușău, și de ducesă:

— Abia a sosit, draga mea, și caută o învățătoare care să-l învețe cum să se poarte.

— Doamnă ducesă, reluă vorba Eugène, nu este oare firesc să cauți a te iniția în tainele celor care ne vrăjesc?

„Ia uite, își spuse în sine, văd c-am început să vorbesc ca un frizer."

— Dar doamna de Restaud este, pare-mi-se, eleva domnului de Trailles, zise ducesa.

— Habar n-aveam, doamnă, reluă studentul. Așa că m-am aruncat ca un zevzec între ei doi. Pînă la urmă, ajunsesem să mă înțeleg destul de bine cu soțul, iar cît despre nevastă-sa, îmi dădeam seama că are să mă îngăduie o vreme, cînd deodată m-am apucat să le spun că cunoșteam pe un om pe care-l văzusem ieșind pe scara de serviciu și care, în fundul unei săli întunecoase, o îmbrățișase pe contesă.

— Cine era? întrebară amîndouă.

— Un bătrîn care trăiește cu doi ludovici pe lună, la capătul foburgului Saint-Marceau; un nenorocit în toată puterea cuvîntului, de care-și bate joc toată lumea și căruia îi spunem moș Goriot!

— Dar copil ce ești, izbucni vicontesa, doamna de Restaud este una dintre domnișoarele Goriot.

— Fata unui fabricant de făinoase, reluă ducesa, o femeiușcă prezentată la curte în aceeași zi cu fata unui cofetar. Nu-ți mai aduci aminte, Clara? Regele a început să rîdă și a făcut în latinește o glumă bună în legătură cu făina. Oamenii... dar cum a spus oare? oameni...

— *Ejusdem farinae*[1], zise Eugène.

---

1 Din aceeași făină, de aceeași teapă (lat.).

Doamna de Beauséant rîdea din plin — și de vărusău, și de ducesă:

— Abia a sosit, draga mea, și caută o învățătoare care să-l învețe cum să se poarte.

— Doamnă ducesă, reluă vorba Eugène, nu este oare firesc să cauți a te iniția în tainele celor care ne vrăjesc?

„Ia uite, își spuse în sine, văd c-am început să vorbesc ca un frizer."

— Dar doamna de Restaud este, pare-mi-se, eleva domnului de Trailles, zise ducesa.

— Habar n-aveam, doamnă, reluă studentul. Așa că m-am aruncat ca un zevzec între ei doi. Pînă la urmă, ajunsesem să mă înțeleg destul de bine cu soțul, iar cît despre nevastă-sa, îmi dădeam seama că are să mă îngăduie o vreme, cînd deodată m-am apucat să le spun că cunoșteam pe un om pe care-l văzusem ieșind pe scara de serviciu și care, în fundul unei săli întunecoase, o îmbrățișase pe contesă.

— Cine era? întrebară amîndouă.

— Un bătrîn care trăiește cu doi ludovici pe lună, la capătul foburgului Saint-Marceau; un nenorocit în toată puterea cuvîntului, de care-și bate joc toată lumea și căruia îi spunem moș Goriot!

— Dar copil ce ești, izbucni vicontesa, doamna de Restaud este una dintre domnișoarele Goriot.

— Fata unui fabricant de făinoase, reluă ducesa, o femeiușcă prezentată la curte în aceeași zi cu fata unui cofetar. Nu-ți mai aduci aminte, Clara? Regele a început să rîdă și a făcut în latinește o glumă bună în legătură cu făina. Oamenii... dar cum a spus oare? oameni...

— *Ejusdem farinae*[1], zise Eugène.

---

1 Din aceeași făină, de aceeași teapă (lat.).

— Chiar așa, întări ducesa.

— Ah, este deci tatăl ei! urmă studentul, cu o mișcare de groază.

— Bineînțeles. Moșneagul are două fete, pe care le iubește nebunește, deși și una și cealaltă aproape că l-au renegat.

— Cea de-a doua, zise vicontesa întorcîndu-se către doamna de Langeais, nu s-a măritat cu un bancher care are un nume nemțesc, un baron de Nucingen[1]? Nu se numește Delphine[2]? Nu este blonda care vine la Operă în una din lojile laterale, care vine și la Bouffons[3] și rîde foarte tare, ca să atragă atenția spectatorilor asupra ei?

Ducesa răspunse rîzînd:

— Dar, draga mea, te admir. De ce te ocupi atît de mult de oamenii ăștia? Numai un îndrăgostit nebun, cum a fost Restaud, s-a putut mînji cu făina domnișoarei Anastasie. Oh! Pînă la urmă n-are să se dovedească un bun negustor! Nevastă-sa a încăput pe mîna domnului de Trailles, care o va nenoroci.

— Și-au renegat tatăl! repetă Eugène.

— Da, da, reluă vicontesa. Și-au renegat tatăl, tatăl lor, un tată admirabil, care le-a dat, pe cît se spune, cîte cinci sau șase sute de mii de franci fiecăreia, ca să le facă fericite măritîndu-le bine și care nu și-a păstrat pentru el decît o rentă de opt sau zece mii de livre, închipuindu-și că fetele lui vor rămîne ale lui, că și-a întemeiat alăturea de el două existențe, două case în care va fi adorat, răsfățat. Și după doi ani, ginerii l-au alungat din societatea lor ca pe cel din urmă nenorocit...

---

1 V. *Anexa*.— 2 *Idem*.— 3 *Les Bouffons* sau *Théâtre-Italien*, teatru de operă italian, stabilit în 1801 la Paris, desființat în 1878.

Cîteva lacrimi se rostogoliră din ochii lui Eugène, care se adăpase de curînd din seninele și sfintele simțiri ale vieții de familie, care se afla încă sub vraja credințelor de tinerețe și care își trăia cea dintîi zi pe cîmpul de bătaie al civilizației pariziene. Tresăririle sufletului, atunci cînd sînt cu adevărat sincere, trec atît de firesc asupra celor din jur, încît, vreme de-o clipă, toți trei se priviră în tăcere.

— Ei, Doamne, da, spuse doamna de Langeais, faptul pare într-adevăr groaznic, și totuși vedem în fiecare zi asemenea întîmplări. Care să fie pricina? Spune-mi, draga mea, te-ai gîndit vreodată ce este un ginere? Un ginere este un om pentru care noi, dumneata, sau eu creștem o ființă plăpîndă și scumpă, o ființă de care sîntem legate cu o mie de legături, care vreme de șaptesprezece ani este bucuria întregii familii, care este sufletul ei pur, cum ar spune Lamartine[1], dar care va ajunge flagelul aceleiași familii. Cînd omul acesta ne-o va lua din mîinile noastre, mai întîi se va sluji de dragostea ei față de el ca de o secure, cu care va tăia în sufletul și în carnea acestui înger toate simțămintele prin care biata ființă era legată de familia ei. Pînă ieri, fata noastră era totul pentru noi, și noi eram totul pentru ea; a doua zi, însă, e dușmanca noastră. Nu vedem oare asemenea tragedii repetîndu-se în fiecare zi? Într-o casă, nora își înfruntă cu toată cutezanța socrul care a jertfit totul fiului său. În casa de-alături, un ginere, își

1 În 1819 Lamartine nu publicase încă nimic, căci *Meditațiile poetice* apar de abia în martie 1820. Afirmația lui Balzac ar putea fi deci considerată drept un anacronism, deși aceste poeme circulau deja în manuscris sau erau recitate de însuși autorul lor în cercurile literare și mondene ale timpului.

alungă soacra. Aud adesea pe unul și pe altul întrebîndu-se ce drame se petrec astăzi în societate; dar drama ginerelui este înfricoșătoare, fără să mai vorbesc de căsătoriile noastre, care au ajuns adevărate neghiobii. Înțeleg prea bine ce s-a întîmplat cu bietul fabricant de făinoase. Pe cît mi-aduc aminte, acest Foriot...[1]

---

1 În paginile ce urmează, ducesa de Langeais va face, la rîndul ei, portretul lui Moș Goriot, întregindu-l astfel pe cel schițat mai sus de Balzac. (De remarcat variația procedeelor folosite de Balzac pentru realizarea portretelor: a) descrierea directă, obiectivă, făcută de autor — v. seria de portrete de la începutul cărții; b) portretul prin acțiune — v. p. 77, actele pripite dar vădind dîrzenie și spirit sportiv de asumare a riscului, ale lui Eugène de Rastignac; c) descrierea indirectă, realizată de alt personaj — v. portretul lui Goriot schițat de ducesa de Langeais). Dar, descriindu-l pe bătrînul fabricant, și comentîndu-i viața, ducesa se trădează pe sine însăși (își face singură portretul moral): este o aristocrată îngîmfată, mîndră de numele și de poziția ei; ca orice aristocrată, este o regalistă fanatică; nesocotește cele mai elementare legi ale prieteniei, fiind rea și ipocrită cu doamna de Beauséant. Calitatea ei de aristocrată trufașă, morga ei de castă, sînt dovedite de felul în care vorbește despre Goriot, stîlcindu-i (intenționat sau nu) numele: Foriot, Moriot, Toriot etc., căci ce importanță poate avea pentru nobilii de sînge numele unui biet burghez sărac și umilit — nume de care le este rușine chiar fiicelor lui! Această atitudine disprețuitoare a nobilimii pentru cei „ce nu au nume" a fost de altfel remarcată și subliniată de la Bruyère în *Caractere*, V, 70. Este de asemenea dovedită de folosirea batjocoritoare a verbului *a cocoța:* (Pe Anastasie) *a cocoțat-o* în casa lui Restaud" (= a urcat-o, fapt ridicol, într-o familie de rang înalt). Legitimismul ei, disprețul față de Revoluție și de Imperiu, transpare în perifraza folosită pentru

— Goriot, doamnă.

— Da, acest Moriot pe vremea Revoluției a fost președintele secției[1] din care făcea parte; a fost amestecat în toate secretele foametei, care a rămas de pomină; în vremea aceea și-a început cariera, vînzînd făină pe preț înzecit. Și-a avut să vîndă cît a poftit. Administratorul bunică-mii i-a vîndut făina pentru niște sume imense. Fără-îndoială că acest Noriot împărțea cîștigul cu Comitetul salvării publice[2], cum

---

a-i desemna pe revoluționari: *cei care tăiau capetele semenilor lor*, în acuzația de hoție adusă Comitetului salvării publice (și celor de *teapa lor*) care ar fi împărțit cu Goriot cîștiguri necinstite, precum și în felul ostentativ disprețuitor în care pronunță numele lui Napoleon: Buonaparte. În ceea ce privește pe doamna de Restaud, se folosește de povestea vieții lui Goriot pentru a răni pe buna ei prietenă, pentru a-i demonstra că o mare dragoste plictisește pe omul iubit, făcînd astfel o aluzie clară și răutăcioasă la legătura dintre doamna de Beauséant și marchizul de Ajuda-Pinto. Ascultînd-o pe ducesă, Rastignac simte clătinîndu-se toate principiile morale cu care fusese învățat: o lume nouă, coruptă și cinică, i se dezvăluie, și dorința de a o călca în picioare, de a o învinge, i se aprinde în suflet. Iar doamna de Beauséant hotărăște să-l ajute pe vărul ei mai tînăr să-și croiască un drum în lume, învățîndu-l să se poarte cu duritate și cinism.— 1 Revoluționarii se aflau organizați, încă din 1790, pe oraș și cartier, în secții formate din tineri de cel puțin douăzeci și cinci de ani care contribuiau — pentru a face parte dintr-însele — cu trei zile de lucru pe lună.— 2 *Comitetul salvării publice*, creat de Convenție (6 aprilie 1793) la cererea lui Danton, pentru a organiza lupta împotriva dușmanilor dinafara țării. A deținut în Republică puterea executivă. Printre membrii cei mai de vază: Robespierre, Carnot, Saint-Just.

făceau toți cei de teapa lui. Mi-aduc aminte că administratorul îi spunea bunicii că poate să rămînă în toată siguranța la Grandvilliers, pentru că grîul ei era un excelent certificat de civism[1]. Ei bine, acest Loriot, care vindea grîu celor care tăiau capetele semenilor lor, n-a avut decît o pasiune. După cum se spune, își adora fetele. Pe cea mai mare a cocoțat-o în casa lui Restaud, iar pe cealaltă a grefat-o baronului de Nucingen, un bancher bogat, care face pe regalistul. Înțelegeți prea bine că pe vremea Imperiului cei doi gineri nu aveau prea mari necazuri primind în casele lor pe acest cetățean de la Nouăzeci și trei[2]; era pe timpul lui Buonaparte, și asemenea lucruri erau trecute cu vederea. Cînd s-au întors însă Bourbonii[3], cetățeanul îl cam stînjenea pe d. de Restaud și cu atît mai vîrtos pe bancher. Fetele, care își iubeau poate și atunci tatăl, au încercat să împace și capra și varza — și tatăl, și soțul; au început a-l primi pe Toriot numai cînd nu aveau nici un alt musafir, născocind cele mai duioase pretexte. „Vino, tată, o să ne simțim mai în voie, pentru că o să fim între noi!“ etc. Întrucît mă privește, draga mea, cred că simțămintele adevărate au ochi și inteligență: de aceea acest biet om de la Nouăzeci și trei a simțit că-i sîngeră inima. A înțeles că fetelor le era rușine să se arate în lume alături de el; că ele își iubeau bărbații și că el primejduia reputația ginerilor lui. Nu-i rămînea decît să se sacrifice. Și s-a sacrificat, pentru că,

---

1 Sau *Carte de civism*, act dovedind că erai partizan al Revoluției și al Republicii.— 2 Anul 1793 reprezintă perioada cea mai radicală a revoluției din 1789—1794 (v. și romanul lui V. Hugo purtînd titlul *93*).— 3 În 1815.

era tată; el însuși și-a impus surghiunul. După aceea văzînd că fetele erau mulțumite, a înțeles că făcuse tocmai ceea ce trebuia. Tatăl și copiii au fost complici în această măruntă crimă. Și lucruri de felul acesta vedem pretutindeni. În saloanele fetelor lui, acest moș Doriot n-ar fi arătat oare ca o pată de țiței pe un preș? El singur nu s-ar fi simțit în voie și s-ar fi plictisit. Ceea ce i s-a întîmplat acestui părinte i se poate întîmpla celei mai frumoase femei cu omul cel mai iubit: dacă îl plictisește cu dragostea ei, el pleacă, recurge la orice lașitate ca să scape de ea. Toate sentimentele ajung cîndva la punctul acesta. Sufletul nostru este ca un tezaur: dacă-l golești dintr-odată, ești ruinat. Nu îngăduim unui simțămînt să se arate în toată plinătatea lui, cum nu îngăduim unui om să n-aibă un ban în pungă. Acest părinte dăruise tot ce avea. Vreme de douăzeci de ani dăruise mărunțaiele din el, dragostea lui; într-o zi și-a dăruit și averea. După ce au stors bine lămîia, fetele au zvîrlit-o la colțul străzii.

— Lumea e ticăloasă, spuse vicontesa jucîndu-se cu franjurile șalului, fără a ridica ochii, lovită în plin de cele cîteva cuvinte pe care doamna de Langeais le strecurase înadins în istorisirea acestei întîmplări.

— Ticăloasă? Nicidecum, reluă ducesa. Lumea își urmează drumul ei, atîta tot. Vă spun toate acestea ca să vă arăt că nu mă înșel de fel în privința lumii. Sînt de părerea dumitale, spuse ea strîngînd mîna vicontesei. Lumea este o mocirlă, să încercăm a rămîne deasupra ei.

Se ridică și o sărută pe doamna de Beauséant pe frunte, spunîndu-i:

— Ești foarte frumoasă în clipa asta, draga mea. Ai cele mai gingașe culori pe care le-am văzut vreodată.

Scanned with OKEN Scanner

Înclinînd ușor din cap către vărul vicontesei, plecă.

— Moș Goriot e sublim! spuse Eugène, amintindu-și noaptea în care-l văzuse frîngîndu-și argintăria.

Doamna de Beauséant nu-l auzi, era copleșită de gînduri. Urmă un răstimp de tăcere, și bietul student, într-un fel de rușinată încremenire, nu cuteza nici să plece, nici să rămînă, nici să vorbească.

— Lumea e ticăloasă și înveninată, spuse într-un tîrziu contesa. Cum te lovește o nenorocire, se ivește totdeauna un prieten gata să vină și să ți-o spună, gata să-ți scormonească sufletul cu un pumnal, făcîndu-te să-i admiri mînerul. Au și început sarcasmele, a și început batjocura! Ah, sînt hotărîtă să mă apăr!

Înălță fruntea ca o adevărată femeie din înalta societate[1], și în ochii plini de mîndrie, scăpărară fulgere.

— Ah, făcu ea, văzîndu-l pe Eugène, dumneata erai aici!

— Încă, răspunse el cu o înfățișare vrednică de milă.

— Ei bine, domnule de Rastignac, să te porți cu lumea asta așa cum merită. Vrei să te înalți; te voi ajuta[2]. Să cercetezi pînă în străfunduri ticăloșia femeiască și să măsori în toată întinderea ei nemernica vanitate a bărbaților. Deși am citit îndeajuns această

---

1 Legitimismul lui Balzac, simpatia lui pentru aristocrație, se trădează prin această afirmație.— 2 Învățîndu-l pe Rastignac cum să se poarte în lume, doamna de Beauséant își dezvăluie propria-i fire (cf. tehnicii lui Balzac): poate fi o prietenă sinceră și devotată, are reacțiile unei îndrăgostite înșelate și dezamăgite, dar și a unei aristocrate disprețuitoare (întocmai ca ducesa de Langeais). Prietena îl va ajuta pe Rastignac să pătrundă în lume, oferindu-i sprijinul numelui ei și permițîndu-i astfel să o cucerească pe Delphine de Nucingen — ulterior, instrumentul înălțării lui Rastignac. Îndrăgostita înșelată

carte a lumii, erau totuși unele pagini pe care nu le cunoșteam. Acum știu totul. Cu cît vei fi mai socotit, mai rece, cu atît vei ajunge mai sus. Lovește fără milă; vei fi temut. În femei și bărbați să nu vezi decît niște cai de poștă pe care poți să-i lași să crape în marginea drumului, la cel dintîi popas, unde ți se dau alții: numai așa vei ajunge să-ți înfăptuiești năzuințele. Vezi, în lumea asta dacă n-ai să găsești o femeie care să-ți poarte de grijă n-ai să însemni nimic. Trebuie să fie tînără, bogată, elegantă. Dacă ai însă o simțire sinceră, ascunde-o ca pe-o comoară; nu îngădui nimănui să ți-o bănuiască, pentru că altfel ești pierdut. Nu vei mai fi călău, ci victimă. Dacă te vei îndrăgosti vreodată, păstrează-ți bine taina! N-o da în vileag mai înainte de a ști cui îți deschizi sufletul. Ca să-ți aperi din vreme această iubire care n-a luat încă ființă, învață să nu te încrezi de fel în lumea asta. Ascultă-mă, Miguel... (Vicontesa se înșelase cu naivitate în privința numelui, fără să-și fi dat seama.) Există un lucru mai groaznic chiar decît felul în care a fost părăsit acel părinte de către cele două fiice ale sale, care ar fi bucuroase să-l știe

---

lasă să se întrezărească ura ce o copleșește față de oamenii din lumea mare care au călcat-o și o calcă în picioare, față de prostia și lașitatea care o domină. Trufia ei aristocratică apare în aprecierile pe care le face la adresa Delphinei pe care o disprețuiește ca pe o burgheză parvenită. Prietenia pentru Rastignac și setea ei de răzbunare o vor îndemna însă să o invite pe Delphine la ultimul ei bal, satisfăcîndu-i astfel una dintre cele mai aprigi dorințe și dînd temelii materiale dragostei ei pentru Eugène.

Sfaturile pe care i le dă lui Rastignac sînt, de fapt, identice cu cele pe care acesta le va primi de la Vautrin (v. p. 105), fiind o lecție de cinism și arivism. Se deosebesc doar prin stilul în care sînt expuse.

Scanned with OKEN Scanner

mort: este dușmănia dintre cele două surori. Restaud e de neam vechi, nevastă-sa a fost adoptată, a fost prezentată la curte; dar soră-sa, bogata ei soră, frumoasa doamnă Delphine de Nucingen, măritată cu un om de afaceri, moare de ciudă. Gelozia o roade; între ea și soră-sa e o depărtare de o sută de leghe, soră-sa nu mai e soră-sa, și amîndouă se leapădă una de alta, cum s-au lepădat de tatăl lor. De aceea, doamna de Nucingen ar linge tot noroiul din strada Saint-Lazare pînă-n strada Grenelle ca să poată intra în salonul meu. A crezut că de Marsay[1] o va ajuta să-și ajungă ținta, și s-a făcut sclava lui de Marsay, înăbușindu-l cu dragostea ei. Dar lui de Marsay puțin îi pasă de ea. Dacă mi-o vei prezenta, vei fi Benjaminul[2] ei și te va adora. După aceea, iubește-o dacă poți; dacă nu, slujește-te de ea. Am s-o văd o dată sau de două ori, la seratele cele mari, cînd vine lume multă; dar n-am s-o primesc niciodată dimineața. Am s-o salut, și asta-i va fi de ajuns. Dumneata ți-ai închis singur ușa contesei, rostind numele lui moș Goriot. Da, dragul meu, poți să te duci de douăzeci de ori la doamna de Restaud, n-ai s-o găsești niciodată acasă. Te-ai dat singur afară. Așadar, moș Goriot să te introducă la doamna Delphine de Nucingen. Frumoasa doamnă de Nucingen va fi firma dumitale. Fii omul ales de ea, celelalte femei vor înnebuni după dumneata. Rivalele, prietenele, cele mai bune prietene vor voi să te răpească din brațele ei. Sînt femei care nu iubesc decît pe bărbatul ales de o altă femeie, după cum sînt atîtea biete burgheze care, copiind modelul pălăriilor noastre, speră să-și însu-

1 V. *Anexa*.— 2 *Benjamin*, personaj biblic, fiul mai mic și preferat al lui Iacob. Prin extensie, favoritul cuiva.

Scanned with OKEN Scanner

șească și felul nostru de a fi. Vei avea succes. La Paris, succesul e totul, e cheia puterii. Cînd femeile spun că ești spiritual, că ai talent, bărbații le cred, dacă nu-i dezamăgești. Atunci vei putea să vrei orice, vei răzbate pretutindeni. Și vei afla atunci ce e lumea — o reuniune de înșelați și de înșelători. Nu te amesteca nici cu unii, nici cu alții. Ca să intri în acest labirint, îți dau numele meu, ca un fir al Ariadnei[1], dar să nu-l compromiți, spuse ea sumețîndu-și capul și aruncînd o privire de regină către student. Să mi-l aduci înapoi nepătat. Și-acum, lasă-mă... Și noi, femeile, avem bătăliile noastre...

— Și dacă veți avea vreodată nevoie de un om de ispravă care să dea foc pulberii din stîncă? spuse Eugène tăindu-i vorba.

— Ei? întrebă ea.

El se bătu cu mîna în piept, răspunse cu un surîs la surîsul vară-si și plecă. Era ceasul cinci. Îi era foame și se temea că va ajunge prea tîrziu la masa de seară.

Întorcîndu-se spre casă, Rastignac, cugetă la toate cele văzute și auzite în acea după-amiază. „Lumea i se arăta așa cum era: legile și morala neputincioase față de cei bogați". Se hotărî să facă avere și să urmeze sfaturile vicontesei. În acest scop le scrie mamei și surorilor lui cerîndu-le toți banii de care dispuneau, pentru a-și putea comanda haine noi.

1 Călăuză. Aluzie (prețioasă) la mitologia greacă. Eroul atenian Tezeu, învingătorul monstrului Minotaur din Creta, a reușit să iasă din labirintul unde se afla ascuns grație unui ghem de ață dăruit de Ariadna, fiica regelui Minos al Cretei.

Scanned with OKEN Scanner

Cîteva zile după aceea, Eugène se duse la doamna de Restaud, dar nu fu primit. Reveni încă de trei ori, și de fiecare dată găsi ușa închisă, deși venise la ora la care contele Maxime de Trailles nu se afla acolo. Vicontesa avusese dreptate. Studentul se lăsă de învățătură. La cursuri se ducea numai cînd se striga catalogul, și îndată ce răspundea prezent o și zbughea. Își făcuse raționamentul pe care și-l fac mai toți studenții. Va da un zor în preajma examenelor; hotărî să-și facă reînscrierile trimestriale pentru anul al doilea și al treilea, iar după aceea să învețe temeinic și dintr-o dată toate cursurile de drept, în ultimul moment. Avea astfel în fața lui cincisprezece luni de libertate, ca să navigheze pe oceanul Parisului, ca să neguțeze cu femeile sau ca să-și pescuiască norocul. În săptămîna aceea o văzu de două ori pe doamna de Beauséant, la care nu se intra decît în clipa în care ieșea trăsura marchizului de Adjuda. Vreme de cîteva zile încă, această vestită femeie, cea mai poetică figură din tot foburgul Saint-Germain[1] rămase biruitoare, făcînd să se amîne căsătoria domnișoarei de Rochefide cu marchizul de Adjuda-Pinto. Dar aceste ultime zile, care, din pricina temerii că-și va pierde fericirea, au fost mai înflăcărate decît toate celelalte, trebuiau să grăbească dezastrul. Marchizul de Adjuda, ca și familia Rochefide, văzuseră în cearta și în împăcarea care îi urmase o împrejurare fericită; ei sperau că doamna de Beauséant se va deprinde încetul cu încetul cu ideea acestei căsătorii și

1 Foburgul Saint-Germain era cartierul aristocratic al Parisului epocii. Balzac îl descrie cu precădere în *Memoriile a două tinere căsătorite* și în *Femeia de treizeci de ani*, precum și în *Verișoara Bette* sau în *Strălucirea și suferințele curtezanelor*.

că va sfîrși prin a-și jertfi dimineţile unui viitor prevăzut în viaţa tuturor bărbaţilor. În ciuda celor mai sfinte făgăduinţe reînnoite în fiecare zi, domnul de Adjuda juca deci teatru, iar vicontesei îi plăcea să se lase înşelată. „În loc să sară, ca o adevărată aristocrată, pe fereastră, ea se rostogoleşte pe scară", spunea ducesa de Langeais, prietena ei cea mai bună. Totuşi, aceste ultime lumini străluciră, un răstimp destul de lung, în care vicontesa rămase la Paris, putînd astfel să-l ajute pe tînărul ei văr, căruia îi purta un fel de superstiţioasă afecţiune. Eugène se dovedise plin de devotament şi de simţire faţă de ea, într-o împrejurare în care îndeobşte femeile nu găsesc la nimeni o privire de milă sau de sinceră consolare. În asemenea clipe, dacă un bărbat le spune cuvinte de mîngîiere o face cu o anume chibzuinţă.

În dorinţa de a cunoaşte în chip desăvîrşit terenul înainte de a încerca atacul împotriva casei Nucingen, Rastignac voi să afle în amănunt viaţa de pînă atunci a lui moş Goriot şi culese ştiri sigure, care se pot rezuma astfel:

Jean-Joachim Goriot fusese înainte de Revoluţie un simplu lucrător la fabrica de făinoase, priceput, strîngător şi destul de întreprinzător ca să poată cumpăra fondul de comerţ al stăpînului său, pe care soarta îl făcu să cadă victimă celui dintîi val de răzvrătire din 1789. Goriot se stabili în strada Jussienne, lîngă hala de grîne, şi avu chibzuinţa de a primi preşedinţia secţiei respective, ca să poată obţine pentru negoţul său ocrotirea personajelor cu cea mai mare trecere în acea vreme plină de primejdii. Această înţelepciune fusese obîrşia averii sale, care începu să

se înfiripe în timpul foametei, falsă sau adevărată, din pricina căreia grînele ajunseseră la Paris la prețuri uriașe. Mulțimea se omora la ușa brutăriilor, în vreme ce anumiți oameni cumpărau făinoase de la băcănii fără nici o îmbulzeală. În anul acela, cetățeanul Goriot adună capitalul care mai tîrziu îi dădu putința să-și facă negoțul cu acea superioritate pe care o are totdeauna cel ce dispune de un mare fond bănesc. S-a întîmplat și cu el ceea ce se întîmplă cu toți oamenii care au o pricepere mărginită: l-a salvat propria lui mediocritate. De altfel, averea lui neieșind la iveală decît atunci cînd bogăția nu mai era o primejdie, el nu stîrni pizma nimănui. Negoțul de grîne îi absorbise parcă toată inteligența. Cînd era vorba de diferitele feluri de grîu de făină, de grăunțe, de cunoașterea calității și a proveniență lor, de meșteșugul păstrării lor, de prevederea prețurilor, de profetizarea recoltelor bogate sau sărace, de mijlocul de a-ți procura cereale cît mai ieftine, aducîndu-le din Sicilia sau din Ucraina, Goriot era neîntrecut. Din felul cum își ducea afacerile, cum explica legile asupra exportului și importului de grîne, cum le studia în spiritul lor, cum le descoperea lipsurile, l-ai fi crezut în stare să conducă un minister. Plin de răbdare, activ, energic, statornic, iute în expediția mărfii, avea un ochi de vultur, depășind totul, prevăzînd totul, știind totul, ascunzînd totul; diplomat în concepție, soldat în luptă. Îndată însă ce ieșea din specialitatea lui, din dugheana lui sărăcăcioasă și obscură, în pragul căreia își petrecea ceasurile de trîndăvie, cu umărul rezemat de ușorul ușii, era din nou stupidul și grosolanul lucrător de odinioară, omul incapabil să înțeleagă un raționament, nesimțitor față de toate desfătările spiritului, spectatorul care

adormea la teatru, unul din acei Dolibani[1] ai Parisului, tari numai în prostia lor. Oamenii aceștia sînt aproape toți la fel. Aproape toți poartă în inima lor o simțire sublimă. Două simțăminte atotstăpînitoare umpluseră și sufletul acestui negustător de făinoase, absorbindu-i toată seva, după cum comerțul de grîne îi cuprinsese toată inteligența creierului. Nevastă-sa, singura fată a unui bogat fermier din ținutul Brie, a fost pentru el obiectul unei adorații religioase, al unei nemărginite iubiri. Goriot o prețuia pentru firea ei, plăpîndă și puternică, simțitoare și drăgălașă în același timp, care era cu totul potrivnică firii lui. Dacă este un simțămînt cu adevărat înnăscut în sufletul omului, acesta nu este oare mîndria de a ocroti în fiecare clipă o ființă slabă? Adăugați iubirea, această recunoștință vie cu care toate sufletele cinstite înconjură izvorul plăcerilor lor, și veți înțelege o mulțime de ciudățenii morale. După șapte ani de fericire, peste care nu trecuse nici o înnegurare, Goriot, din nefericire pentru el, își pierdu nevasta tocmai atunci cînd ea începuse a-l stăpîni chiar dincolo de sfera sentimentelor. Dînsa i-ar fi cultivat poate această fire amorțită, i-ar fi stîrnit poate înțelegerea pentru feluritele înfățișări ale lumii și ale vieții. În această stare, simțămîntul paternității s-a dezvoltat în sufletul lui Goriot pînă la nesocotință. Dragostea lui înșelată de moarte, o întoarse asupra celor două fete ale sale, care la început îi împliniră din belșug toate simțămintele. Oricît

1 D'Oliban este personajul principal din comedia scriitorului Desforges *Le Sourd ou l'auberge pleine*, jucată în 1790: un părinte animat de sentimente nobile, dar naiv și încrezător, înșelat și batjocorit de ginerele său. Numele lui a devenit sinonim cu prostănac.

Scanned with OKEN Scanner

de strălucite erau propunerile pe care i le făceau unii negustători sau fermieri dornici să-l aibă ginere, el rămase mai departe în văduvia lui. Socru-său, singurul om pentru care avea o oarecare slăbiciune, spunea că știe sigur că Goriot jurase în fața neveste-si să-i rămînă credincios chiar și după moartea ei. Oamenii din hale, incapabili să înțeleagă această minunată nebunie, începură să facă glume și-i născociră o poreclă caraghioasă. Cel dintîi dintre ei care, bînd un aldămaș, se apucă să i-o spună în față se trezi cu o lovitură de pumn în umăr, care-l zvîrli cu capul înainte într-un stîlp de piatră din strada Oblin. Devotamentul nechibzuit, dragostea plină de temeri pe care Goriot le purta fetelor lui erau atît de bine cunoscute, încît într-o zi unul dintre concurenții lui, vrînd să-l îndepărteze din piață, pentru ca astfel să-și poată hotărî singur prețul pe care-l voia, îi spuse că Delphine a fost doborîtă de o cabrioletă. Palid, galben ca ceara, Goriot plecase îndată din hale. Vreme de cîteva zile după aceea a fost bolnav din pricina reacțiunii pe care i-au pricinuit-o simțămintele potrivnice stîrnite de această falsă alarmă. Nu s-a repezit în umărul acelui om cu laba lui gata să strivească orice-i ieșea în cale, în schimb cînd l-a prins la strîmtoare l-a împins la faliment, alungîndu-l astfel din hale. Educația celor două fete a fost, firește, cu totul nechibzuită. Avînd un venit de șaizeci de mii franci, din care nu cheltuia pentru el nici o mie două sute, fericirea lui Goriot era să împlinească toate fanteziile fetelor lui; cei mai buni profesori primiră sarcina să le înzestreze cu talentele care fac dovada unei bune creșteri; le luă de asemenea o domnișoară de companie, care, din fericire pentru ele, se nimeri să fie o femeie de spirit și de gust. Călăreau, aveau trăsura lor, duceau viața pe care ar fi dus-o amantele unui bătrîn și bogat senior. Era de ajuns să-și spună

dorințele lor oricît de costisitoare, pentru ca îndată tatăl lor să le împlinească. Și în schimbul tuturor acestor daruri nu le cerea decît o mîngîiere. Goriot își socotea fetele lui în rîndul îngerilor și deci cu mult deasupra lui, bietul de el! Pînă și suferințele pe care i le pricinuiau îl făceau fericit. Cînd ajunseră la vîrsta măritișului, își aleseră bărbații după gustul lor; fiecare dintre ele primi drept zestre jumătate din averea bătrînului. Curtată pentru frumusețea ei de contele de Restaud, Anastasie avea înclinări aristocratice, care o îndemnară ca părăsind casa părintească să se avînte în lumea mare. Delphine era iubitoare de arginți: se mărită cu Nuncingen, bancher, de origine germană, care deveni baron al Sfîntului Imperiu[1]. Goriot rămase negustător de făinoase. Curînd după aceea, fetele și ginerii se simțiră rușinați din pricină că bătrînul își ducea mai departe negoțul, deși asta era toată viața lui. După ce răbdă vreme de cinci ani stăruințele lor, se învoi în sfîrșit să se retragă din afaceri cu ceea ce va lua din vînzarea fondului de comerț și cu ceea ce cîștigase în acești ani din urmă; cu acest capital, care după socotelile doamnei Vauquer, la care venise să se statornicească, urma să-i aducă un venit de opt la zece mii de franci pe an, se aruncă în această pensiune din pricina deznădejdii care îl cuprinsese cînd văzuse că fetele, silite de bărbații lor, refuzaseră nu numai să-l țină în casele lor,

---

1 *Sfîntul Imperiu roman germanic* = Imperiul German întemeiat în anul 800 (data încoronării lui Carol cel Mare) și desființat (sub această formă) în 1806 prin tratatul de la Presburg. Titlul nobiliar pe care și-l atribuie astfel Nucingen nu mai era valabil, dar autenticitatea lui nu mai putea fi controlată.

dar chiar să-l primească din cînd în cînd în văzul lumii.

Aceasta era tot ce știa despre moș Goriot un oarecare domn Muret[1], care-i cumpărase fondul de comerț. Presupunerile pe care le făcuse ducesa de Langeais față de Rastignac își primeau astfel întărirea. Aci se sfîrșește expunerea acestei obscure dar cumplite drame din viața Parisului.

1 V. *Anexa.*

Scanned with OKEN Scanner

[III. INTRAREA ÎN LUME]

Mama şi surorile lui Rastignac îi trimit, cu mari sacrificii, sumele de bani cerute. Vautrin, prezent la sosirea banilor, îl ironizează pe Rastignac în faţa pensionarilor; amîndoi ies certîndu-se, parcă gata să se lupte în duel. Vautrin se foloseşte de acest prilej pentru a-i servi lui Rastignac o lecţie de „morală" cinică, asemănătoare cu cea dată de doamna de Beauséant.

Am să-ţi arăt limpede situaţia în care te afli. Dar am s-o fac cu superioritatea unui om care, după ce a cercetat toate lucrurile astea, a văzut că nu sînt decît două căi de urmat: ori supunerea stupidă, ori răzvrătirea. Eu nu mă supun la nimic, înţelegi? Ştii ce-ţi trebuie dumitale, pe calea pe care ai pornit? Un milion, şi chiar acum. Fără asta, cu căpşorul ăsta al nostru, s-ar putea întîmpla să ne ducem să hoinărim printre laţurile de la Saint-Cloud[1], ca să vedem dacă nu cumva s-o fi aflînd o fiinţă supremă prin partea locului. Milionul acesta am să ţi-l dau eu.

Tăcu un răstimp, privindu-l pe Eugène.

---

1 Adică, să te arunci în Sena, trupul celor înecaţi regăsindu-se de obicei în plasele întinse în regiunea Saint-Cloud.

— Ah, ah, ai început să te uiți parcă mai frumos la tătucu Vautrin. De cînd auzișsi cuvîntul de adineauri, ești ca o fată căreia i s-a spus „Pe diseară" și care se gătește lingîndu-se pe bot, ca mîța după ce a băut lapte. Fie ce-o fi. Să vedem, care pe care! Să-ți facem mai întîi socoteala, tinere. Avem acasă pe tata, pe mama, pe mătușa, două surori (optsprezece și șaptesprezece ani), doi frățiori (cincisprezece și zece ani); acesta e întregul echipaj, după condica de apel. Mătușa le crește pe cele două surori ale dumitale. Preotul vine acasă să-ți învețe latina pe cei doi frați. Familia mănîncă mai mult terci de castane decît pîine albă, tata își cruță cît poate pantalonii, mama abia izbutește să-și facă o rochie de iarnă și una de vară, surioarele se descurcă cum pot. Știu tot: am umblat și eu prin sud. Cam așa trebuie să stea lucrurile și pe la dumneata, dacă nu ți se trimit decît o mie două sute de franci pe an, iar din moșioara dumneavoastră cît un ceaunaș[1] abia puteți scoate trei mii de franci. Avem o bucătăreasă și un servitor, trebuie să păstrăm decorul, tata e baron. Cît despre noi, sîntem un ambițios, ne-am aliat cu familia de Beauséant, dar umblăm pe jos; vrem să ne îmbogățim, dar n-avem nici un ban; mîncăm mizerabilele tocane ale doamnei Vauquer, dar ne plac strălucitele mese care se dau în foburgul Saint-Germain; dormim într-un pat prăpădit, dar vrem să avem un palat! N-am să te dojenesc pentru ceea ce vrei să ai. Nu oricine se naște ambițios, sufletelule! Întreabă-le pe femei ce fel de oameni caută, și îți vor răspunde că pe cei ambițioși. Ambițioșii au șalele mai puternice, sîngele — mai bogat în fier, inima — mai caldă decît

1 Joc de cuvinte intraductibil: terre = pămînt, terrine = bărdacă, ceaun de pămînt.

ceilalți oameni. Și femeia se simte așa de fericită și așa de frumoasă în clipele în care e tare, încît dintre toți oamenii îl alege pe cel care are o forță uriașă, înfruntînd chiar primejdia de-a fi zdrobită de el. Am făcut acest inventar al năzuințelor dumitale ca să-ți pot pune probleme. Problema aceasta iat-o. Ni-e o foame de lup; avem niște colțișori tare ascuțiți; cum facem ca să avem ce băga în oală? Mai întîi avem să mîncăm Codul, ceea ce nu-i tocmai plăcut și nici nu duce la nimic; dar așa trebuie. Fie. O să ne facem avocat ca să ajungem președinte de curte cu juri și să vîrîm în pușcărie pe niște bieți pîrliți care prețuiesc mai mult decît noi, punîndu-le pe umăr inițialele T.F.[1] și dovedind astfel celor bogați că pot să doarmă în deplină liniște. Nu-i o treabă tocmai nostimă, și apoi, ține mult. Întîi, doi ani de așteptare la Paris, doi ani în care ne uităm cu jind la toate zaharicalele după care ne lasă gura apă. E obositor să poftești necontenit și să nu te saturi niciodată. Dacă ai fi un gălbejit și dacă ai avea fire de moluscă, n-ai avea de ce să te temi; dar sîngele nostru e fierbinte ca al leului și avem o asemenea poftă, încît din pricina ei am fi în stare să facem douăzeci de nerozii pe zi. Așadar, supliciul acesta, cel mai cumplit din cîte vedem în infernul bunului Dumnezeu, te va doborî. Să spunem că vei fi cuminte, că vei bea lapte și vei face elegii[2], în cazul acesta, inimos cum ești, după un lung șir de necazuri și de lipsuri, care chiar și pe un cîine l-ar face să turbeze, va trebui să începi ca substitut al unui caraghios oarecare, în cine știe ce fundătură de provincie, unde stăpînirea îți va arunca o leafă de o mie de franci pe an cum arunci

1 *Travaux forcés*, muncă silnică.— 2 Adică te vei resemna, căzînd în melancolie.

o strachină de fiertură unui zăvod de măcelărie. Latră după toți hoții, pledează pentru bogătani, mînă la ghilotină oameni de inimă! Omu dumneavoastră! Dacă n-ai neamuri la Ierusalim, putrezești într-un tribunal de provincie. Tocmai bine pe la treizeci de ani ai să ajungi judecător cu o mie două sute de franci pe an, dacă între timp nu-ți vei fi aruncat roba la gunoi. Pe la patruzeci de ani ai să te însori cu vreo fată de morar, cu un venit de — hai să zicem — șase mii de livre pe an. Mulțumesc! Dacă ai avea proptele ai ajunge procuror la treizeci de ani cu leafă de o mie de taleri și ai lua de nevastă pe fata primarului. Dacă mai faci și cîteva mărunte acte de lichelism politic, cum ar fi de pildă să citești pe un buletin Villèle în loc de Manuel[1] (nume care rimează și, deci, nu-ți pricinuiesc frămîntări de conștiință), ajungi procuror general la patruzeci de ani și poți pune mîna pe un mandat de deputat. Trebuie să mai ții seama, dragă băiete, că în acest răstimp ne-am cam ferfenițit mica noastră conștiință, că vreme de douăzeci de ani am trecut prin atîtea necazuri, prin atîtea tainice suferințe și că surioarele noastre au rămas fete bătrîne. Pe deasupra, am onoarea să-ți atrag luarea-aminte că în toată Franța nu sînt decît douăzeci de procurori generali și că sînteți vreo douăzeci de mii de aspiranți la acest grad, printre care se află destui

1 Joseph, conte de Villèle, era, sub Restaurație, șeful ultraregaliștilor, președinte al Consiliului (1821—1828); Jacques-Antoine Manuel, deputat liberal, opoziționist, a fost expulzat din Cameră în 1823 pentru a fi protestat împotriva războiului din Spania. În 1819 Vautrin anticipează asupra evenimentelor (Balzac a scris *Moș Goriot* în 1834!). A citi pe un buletin Villèle în loc de Manuel însemna deci, în cazul de față, a favoriza extrema dreaptă.

Scanned with OKEN Scanner

caraghioși care ar fi în stare să-și vîndă familia ca să salte cu o treaptă mai sus. Dacă ți-e silă de meseria asta, hai să căutăm alta. Baronul de Rastignac vrea poate să intre în avocatură? Frumușică socoteală! O să te chinuiești vreo zece ani, o să cheltuiești în fiecare lună o mie de franci, o să-ți faci o bibliotecă, un cabinet de notariat, o să umbli prin lumea bună, o să te ploconești în fața celor de la care poți ciupi un proces, o să gonești prin tot Palatul de Justiție pînă ți-o ieși limba de-un cot. Dacă din meseria asta te-ai putea pricopsi, n-aș zice nu. Dar găsește-mi, rogu-te, în tot Parisul cinci avocați care la vîrsta de cincizeci de ani să cîștige cincizeci de mii de franci pe an! Haida-de! Mai degrabă m-aș face tîlhar la drumul mare decît să-mi terfelesc sufletul în felul acesta. Și apoi, de unde să luăm banii? Chestia nu-i tocmai veselă. Ar mai fi o cale: o femeie cu zestre. Vrei să te însori? Asta înseamnă să-ți agăți o piatră de gît. Și pe urmă, dacă te însori pentru bani, ce mai rămîne din onoarea, din noblețea noastră? Mai bine ridică-te dintru început împotriva orînduirilor omenești. N-ar fi nimic să te tîrăști ca un șarpe dinaintea unei femei, să-i lingi picioarele maică-si, să te bălăcești în josnicie mai rău decît o scroafă, îh! N-ar fi nimic, dacă cel puțin ai izbuti să fii fericit. Dar lîngă o femeie pe care o vei lua în condițiile acestea vei avea soarta nenorocită a pietrelor de canal, peste care trec toate murdăriile. Mai bine să te războiești cu bărbații decît cu nevasta.

Ai ajuns la răscrucea vieții, tinere. Alege-ți calea. Ai și ales-o: ai fost la verișoara noastră, doamna de Beauséant, și acolo ai adulmecat luxul. Ai fost la doamna de Restaud, fata lui moș Goriot, și ai adulmecat pariziana. În ziua aceea, cînd te-ai întors, îți erau scrise în frunte cuvintele pe care le-am citit dintr-odată: *Cît mai sus!* cît mai sus, cu orice preț.

Bravo, mi-am spus, ștrengarul ăsta-mi place. Ai avut nevoie de bani. De unde să-i iei? Ai stors la sînge pe surioarele dumitale. Mai toți frații ciupesc cît pot de la surioarele lor. Cei o mie cinci sute de franci ai dumitale, smulși, Dumnezeu știe cum, dintr-un ținut în care găsești mai degrabă castane decît bani, au să se ducă unul după altul, ca soldații cînd pornesc după furtișaguri prin livezile oamenilor. Și după asta ce-ai să faci? Ai să muncești? Munca, așa cum o înțelegi dumneata în clipa de față, abia poate aduce la bătrînețe un apartament în casa măicuței Vauquer unui flăcău de vîrtoșia lui Poiret. Cincizeci de mii de tineri care se află, toți, în situația dumitale își propun să rezolve problema unei grabnice îmbogățiri. Dumneata ești unul dintre acești cincizeci de mii. Gîndește-te ce străduințe va trebui să depui și cît de înverșunată va fi lupta. Vă veți mînca unii pe alții, ca păianjenii închiși într-o oală, din pricină că nu se găsesc cincizeci de mii de slujbe bune. Știi cum își croiesc oamenii drum aici la Paris? Ori prin strălucirea geniului, ori prin iscusința corupției. În această mulțime de oameni, trebuie să răzbați ca o ghiulea de tun sau să te strecori pe sub ascuns, ca și ciuma. Cinstea nu slujește la nimic. Oamenii se pleacă sub puterea geniului, îl urăsc, încearcă să-l defaime, pentru că geniul ia ce i se cuvine și nu împarte cu nimeni; dacă însă stăruie, oamenii se pleacă în fața lui; pe scurt, îl adoră în genunchi dacă n-au putut să-l îngroape în noroi. Dar talentele sînt rare; corupția este în floare. Corupția este astfel arma mediocrității care se revarsă din belșug, și pretutindeni îi vei simți ascuțișul. Vei vedea femei ai căror bărbați au o leafă de șase mii de franci pe an și care cheltuiesc numai pentru îmbrăcăminte peste zece mii de franci. Vei vedea slujbași cu o mie două sute de franci pe an cumpărînd pămînt. Vei vedea femei prostituîndu-se ca

Scanned with OKEN Scanner

să poată ieși la plimbare în trăsura feciorului unui *pair* al Franței[1], care are dreptul să gonească la curse-le de la Longchamps pe aleea din mijloc. L-ai văzut pe acest biet nătărău, moș Goriot, silit să plătească polița girată de fie-sa, al cărei bărbat are un venit anual de cincizeci de mii de franci. Te desfid să faci doi pași în Paris fără să dai de cele mai infernale uneltiri. Aș fi în stare să-mi pun capul, contra unui firicel de salată din stratul acesta, că vei intra în cel mai cumplit viespar cu cea dintîi femeie care îți va plăcea, chiar dacă va fi bogată, frumoasă și tînără. Toate sînt în conflict cu legea, toate sînt în război cu bărbații lor, în toate privințele. N-aș mai isprăvi niciodată dacă aș sta să-ți lămuresc toate tîrgurile care se fac pentru amanți, pentru rochii, pentru copii, pentru cheltuiala casei sau pentru vanitate, rareori, din virtute, crede-mă. De aceea omul cinstit este inamicul tuturor. Dar ce socoți că este un om cinstit? La Paris om cinstit este cel care tace și refuză să ia parte la împărțeala generală. Nu-ți vorbesc de acei bieți sclavi care pretutindeni fac toată treaba fără să fie niciodată răsplătiți pentru munca lor și pe care ei îi numesc frăția jerpeliților lui Dumnezeu. Fără îndoială, în lumea lor virtutea înflorește în toată minunata ei prostie, dar tot acolo s-a așezat și mizeria. Văd de pe acum schima pe care ar face-o acești oameni de ispravă dacă Dumnezeu ne-ar face proasta glumă de a lipsi de la judecata de apoi. Așadar, dacă vrei să te îmbogățești degrabă, trebuie ori să fii bogat dinainte, ori să te arăți ca atare. Ca să te înavuțești trebuie să dai lovituri mari; altminteri, joci cu țîrîita — și atunci, să fii sănătos, tinere! Dacă în cele o

1 Membru al Camerei aristocraților *(Chambre des pairs)* care a funcționat între 1814 și 1848.

sută de profesii pe care le poți face se întîmplă ca zece oameni să ajungă repede la țintă, lumea spune că sînt hoți. Nu-ți rămîne decît să tragi concluzia. Ți-am înfățișat viața așa cum este. Nu e mai frumoasă decît o culme, duhnește la fel și nu poți găti mîncare fără să te murdărești pe mîini. Învață doar să ieși cu fața curată. La asta se reduce toată morala vremii noastre. Dacă îți vorbesc așa despre lume, este pentru că ea însăși mi-a dat acest drept: o cunosc. Socoți, poate, că o învinuiesc? Nicidecum. Totdeauna a fost așa. Moraliștii n-au s-o poată schimba niciodată. Omul este o ființă imperfectă. Uneori însă este mai mult sau mai puțin ipocrit. Atunci nerozii spun despre el că este sau nu este cinstit. Nu învinuiesc pe bogătași și nu apăr poporul: omul de sus, omul de jos, omul de mijloc — toți sînt la fel. În toată această cireadă de boi găsești dintr-un milion de exemplare zece viteji care se ridică deasupra tuturor lucrurilor și chiar deasupra legilor. Printre ei mă număr și eu. Dacă ești un om cu adevărat superior, du-te drept la țintă și cu fruntea sus. Dar va trebui să te lupți cu pizma, cu defăimarea, cu mediocritatea, cu întreaga lume. Napoleon a dat peste un ministru de război pe care-l chema Aubry[1] și care era cît p-aci să-l trimită în surghiun. Pipăie-te pe toate părțile. Cercetează-te dacă ești în stare să te scoli în fiecare zi mai dîrz decît în ajun. În această situație, am să-ți fac o propunere pe care nimeni n-ar respinge-o. Ascultă cu luare-aminte. Eu, vezi dumneata, am o

1 François Aubry (1750—1802), membru în Comitetul salvării publice, a succedat lui Carnot, însărcinat cu problemele războiului. L-a destituit în 1794 pe Bonaparte, considerîndu-l prea tînăr ca să poată asigura comandamentul artileriei în timpul războiului cu Italia.

idee. Ideea mea este să duc o viață patriarhală pe un vast domeniu, de vreo sută de mii de pogoane, undeva în Statele Unite, prin sud. Vreau să mă fac plantator, să am sclavi, să cîștig cîteva bune milionașe, vînzînd boi, tutun, lemne, să trăiesc ca un împărat, făcîndu-mi toate poftele și ducînd un trai pe care nici nu-l poți concepe aici, unde oamenii stau înfundați în vizuinile astea de ipsos. Eu sînt un mare poet. Dar poeziile mele nu le scriu; ele devin fapte și simțiri. În clipa de față am cincizeci de mii de franci, cu care n-aș putea să cumpăr decît patruzeci de negri. Îmi trebuie două sute de mii ca să am două sute de negri și să-mi pot împlini dorința de-a trăi patriarhal. Negrii aceștia, vezi dumneata, sînt ca niște copii care-ți vin de-a gata: faci cu ei ce poftești, fără ca un procuror cîrcotaș să-ți ceară socoteală. Cu acest capital negru voi avea în zece ani trei sau patru milioane. Dacă izbutesc, nimeni nu mă va întreba „Cine ești?"[1] Voi fi domnul Patru Milioane, cetățean al Statelor Unite. Voi avea cincizeci de ani, nu voi fi încă hodorogit și-mi voi petrece zilele așa cum mi-o trăsni prin cap. În două cuvinte, dacă îți dau o zestre de un milion îmi dai două sute de mii de franci? Un comision de douăzeci la sută, ha? E prea mult? Ai să cîștigi dragostea femeiuștii dumitale. După nuntă, vreme de cincisprezece zile te vei arăta tulburat, chinuit de remușcări, mîhnit. Apoi, într-o noapte, după oarecare nazuri, între două îmbrățișări, spunîndu-i „dragostea mea!", îi vei mărturisi că ai niște datorii care se ridică

---

1 Comerțul de sclavi (negri), înfierat de mai mulți scriitori ai epocii (Hugo, Mérimée) era, la acea vreme, pentru oamenii cinici, escroci și aventurieri de felul lui Vautrin, un mijloc eficace și rapid de îmbogățiri (cf. și îmbogățirea lui Charles Grandet în romanul *Eugénie Grandet*).

Scanned with OKEN Scanner

la două sute de mii de franci. Comedia asta o joacă în fiecare zi tinerii cei mai distinși. O femeie tînără are totdeauna punga deschisă pentru cel care i-a cucerit inima. Crezi că din treaba asta ai să rămîi păgubit? Nu. Vei găsi mijlocul să recîștigi cei două sute de mii de franci într-o afacere oarecare. Cu banii și cu inteligența dumitale, ai să aduni averea pe care o vei dori. *Ergo*[1], după un răstimp de șase luni veți fi fericiți și dumneata, și femeia vrednică de iubirea dumitale, și tătucul Vautrin, fără să mai vorbim de fericirea familiei dumitale, care iarna își suflă-n pumni, pentru că n-au cu ce face focul în sobă. Nu te mira nici de ceea ce-ți propun, nici de ceea ce-ți cer! Din șaizeci de căsătorii strălucite care se fac la Paris, patruzeci și șapte dau loc la tîrguri de felul acesta. Camera notarilor a silit pe domnul...

— Și ce trebuie să fac? întrebă cu lăcomie Eugène.

— Aproape nimic, răspunse Vautrin neputîndu-și stăpîni o tresărire de bucurie, asemenea strigătului înăbușit al pescarului în clipa cînd simte că peștele s-a prins în cîrligul undiței. Ascultă-mă cu luare-aminte! Inima unei biete fete nenorocite și sărace este ca un burete lacom să se îmbibe de iubire, ca un burete uscat care se umflă de îndată ce simte un strop de simțire. A face curte unei fete care trăiește în singurătate, deznădejde și sărăcie și care nici nu bănuiește ce noroc o așteaptă, drace! asta înseamnă să ai chintă și paisprezece la mînă, înseamnă să știi dinainte numerele cîștigătoare la loterie, înseamnă să joci la Bursă cunoscînd știrile care au să vină. Clădești pe piloni solizi o căsătorie indestructibilă. După aceea, oricîte milioane i-ar veni acestei fete, ea ți le va pune pe toate la picioare, ca pe niște pietricele.

---

1 Așadar, prin urmare (lat.).

Scanned with OKEN Scanner

„Ia-le, iubitul meu! Ia-le, Adolf! Ia-le, Alfred! Ia-le, Eugène!“ va spune fata, dacă Adolf, Alfred sau Eugène a avut înțelepciunea să se sacrifice pentru ea. Prin sacrificiu înțeleg să-ți vinzi o haină veche ca să mergeți împreună la restaurantul „Cadran bleu“ și să mîncați pateuri cu ciuperci, iar de acolo să vă duceți seara la teatrul Ambigu-Comique. Sau să-ți pui ceasornicul amanet la Muntele de pietate ca să-i cumperi un șal. Nu vorbesc de mîzgălelile amoroase și nici de mofturile la care țin atîta femeile, ca de pildă cînd ești departe de ele să arunci pe scrisoarea de dragoste cîteva picături de apă în chip de lacrimi: am impresia că dumneata cunoști foarte bine graiul inimii. Parisul, vezi dumneata, este ca o pădure din Lumea Nouă, în care se agită douăzeci de triburi sălbatice — illinoi și huroni — trăind din produsul pe care îl dau diferitele clase sociale; iar dumneata ești un vînător de milioane. Ca să pui mîna pe ele te folosești de capcane, de țivlitori, de momeli. Unii vînează zestre, alții — mezaturi. Există mai multe feluri de a vîna. Unii pescuiesc conștiințe, ceilalți își vînd clienții, legați cobză. Cel care se întoarce cu tolba plină este salutat, sărbătorit, primit în societatea bună. Să fim drepți cu acest pămînt atît de primitor; aici ai de-a face cu cel mai îngăduitor oraș din lume. În vreme ce mîndrele aristocrații din toate capitalele Europei resping din rîndurile lor pe un milionar infam, Parisul îl primește cu brațele deschise, aleargă la serbările lui, șade la masa lui și ciocnește cu infamia lui.

— Dar unde să găsesc o asemenea fată? întrebă Eugène.

— E de pe acum a dumitale, o ai în față!

— Domnișoara Victorine?

— Chiar ea!

— În ce fel?

— S-a și îndrăgostit de dumneata micuța dumitale baroană de Rastignac!

— Dar n-are un ban, urmă Eugène cuprins de mirare.

— Ah, iată-ne în sfîrșit aici! Încă două cuvinte, zise Vautrin, și vom fi pe deplin lămuriți. Taica Taillefer este un bătrîn ticălos care, pare-se, și-a ucis un prieten în timpul Revoluției. E unul dintre îndrăznești care-mi plac mie, pentru gîndirea lor independentă. E bancher, principal asociat în firma „Frédéric Taillefer et Comp.". Are un singur fiu, căruia vrea să-i lase tot ce are, păgubind astfel pe Victorine. Nedreptățile de felul acesta nu-mi plac. Eu semăn cu Don Quijote; apăr pe cel slab împotriva celui tare. Dacă prin voința Celui-de-sus Taillefer ar rămîne fără acest fiu, el și-ar relua fata, pentru că vrea să aibă un moștenitor oarecare — prostie care este în firea oamenilor — căci nu mai poate avea copii de-aici încolo, după cum știu prea bine. Cu blîndețea și drăgălășenia ei, Victorine va izbuti îndată să-l atragă pe tată-său, iar după aceea îl va face să se-nvîrtă ca un titirez, sub biciul iubirii! Pe de altă parte, ea va fi prea simțitoare la dragostea dumitale ca să te poată uita, așa că o vei lua de nevastă. Cît despre mine, iau asupră-mi rolul proniei cerești și-l voi face pe Dumnezeu să voiască. Am un prieten căruia m-am devotat, un colonel din armata Loarei, care acum face parte din garda regală. Ascultîndu-mi sfaturile, s-a făcut ultraregalist: nu face parte dintre imbecilii care țin la opiniile lor. Dacă ar fi să-ți mai dau vreo povață, îngerașule, ți-aș da-o pe aceasta: nu cumva să-ți prețuiești opiniile mai mult decît vorbele. Cînd ți le-o cere cineva, vinde-le pe loc. Cine se laudă că nu și-a schimbat niciodată părerea își ia sarcina de a umbla toată viața în linie dreaptă și este un nerod care crede în infailibilitate. Nu există principii, există

Scanned with OKEN Scanner

numai evenimente; nu există legi, există numai împrejurări: omul superior merge laolaltă cu evenimentele și împrejurările, ca să le poată cîrmui. Dacă ar exista principii și legi fixe, popoarele nu le-ar schimba cum schimbăm noi cămășile. Individul nu este obligat să fie mai înțelept decît întreaga nație. Omul care a adus Franței cele mai puține servicii este un fetiș venerat, pentru că toată viața a mers cu cei de stînga și e bun cel mult de pus la Conservator[1], între mașini, cu eticheta La Fayette[2]. În același timp, prințul, asupra căruia fiecare își aruncă piatra și care disprețuiește îndeajuns omenirea ca să-i scuipe în față toate jurămintele pe care ea i le cere, a împiedicat împărțirea Franței la Congresul de la Viena[3]: îi datorăm lauri, dar îl acoperim cu noroi. Treburile astea le cunosc prea bine! Cunosc tainele atîtor oameni! De ajuns. Voi rămîne și eu neclintit în opinia mea numai în ziua cînd voi găsi trei capete care să gîndească la fel în privința aplicării unui principiu, dar pînă atunci pot să aștept mult și bine! Nu poți găsi nici chiar în tribunale trei judecători care să aibă aceeași părere asupra unui articol de lege. Dar să mă întorc la omul

---

1 Conservatorul de arte și meserii, instituție întemeiată la Paris în 1794, pentru învățămîntul artelor și științelor aplicate, dotată cu un muzeu.— 2 Marie-Joseph, marchiz de La Fayette (1757—1834), eroul războiului de independență din America de Nord (1775), participant la revoluțiile din Franța din 1789 și 1830, rămas pe poziții regalist-liberale, devenise totuși un simbol inoperant al politicii de stînga. De aceea Vautrin îi conferă o valoare de obiect de muzeu.— 3 Din 1814 cînd prințul de Benevent, Talleyrand, fost ministru al afacerilor externe sub Directorat, Consulat și Imperiu, a jucat un rol important, raliindu-se Restaurației.

Scanned with OKEN Scanner

meu. Ar fi în stare să-l răstignească a doua oară pe Isus, dacă i-aș spune s-o facă. Cînd tătucul Vautrin îi va sufla o singură vorbă, îndată va căuta pricină acelui caraghios care nu-i trimite soră-si nici măcar un franc și...

Vautrin se ridică, se așeză în poziție de apărare și, schițînd mișcarea unui maestru de scrimă care atacă, adăugă:

— ... și la cimitir cu el!

— Ce grozăvie! strigă Eugène. Ai glumit; nu-i așa, domnule Vautrin?

— La-la-la, liniștește-te, urmă Vautrin. Nu fi copil. Sau, dacă asta te poate înveseli, mînie-te, înfurie-te! Spune-mi că sînt un nemernic, un scelerat, un ticălos, un bandit, dar să nu-mi spui nici escroc, nici spion! Haide, trage-ți salva de ocări. Te iert, e așa de firesc la vîrsta dumitale! Am fost și eu ca dumneata. Numai că e nevoie și de chibzuință. Va veni o zi cînd vei săvîrși fapte și mai rele. Te vei duce să faci curte unei femei și vei primi bani de la ea. Te-ai gîndit la asta? întrebă Vautrin. Pentru că, altfel, cum ai să izbutești în viață dacă nu-ți vei vinde dragostea? Virtutea, dragul meu student, nu poate fi împărțită în felii. Virtutea este sau nu este. Ni se spune să ne căim de greșelile noastre. Frumușică treabă: te speli de o crimă printr-un act de căință! Seducînd o femeie ca să ajungi pe cutare treaptă a scării sociale, vîrînd zîzanie între copiii unei familii, în sfîrșit, săvîrșind toate ticălosiile care se practică — în taină sau altfel — pentru a-ți împlini o plăcere ori un interes personal, socoți, poate, că acestea sînt acte de credință, de speranță și de caritate? De ce se dau două luni de închisoare unui dandi care într-o noapte șterpelește jumătate din averea unui copil și de ce ocna unui biet pîrlit care fură o hîrtie de o mie de franci, cu circumstanțe agravante? Astea-s legile

dumneavostră. Nu există în ele un singur articol care să nu fie de-a dreptul absurd. Un om cu mănuși și cu vorba meșteșugită săvîrșește asasinate în care sîngele nu se varsă, ci se dăruiește; un asasin deschide o ușă cu un șperaclu: două isprăvi de noapte! Între ceea ce-ți propun eu și ceea ce-ai să faci dumneata singur într-o zi, nu lipsește decît sîngele. Crezi că există un lucru neclintit în lumea asta! Disprețuiește deci oamenii și caută ochiurile prin care poți să ieși din rețeaua Codului. Taina marilor averi, a căror obîrșie nu se cunoaște, este o crimă care a fost uitată, pentru că a fost săvîrșită după toate regulile artei.

— Destul, domnule! Nu vreau să mai ascult nici un cuvînt. Mă faci să mă îndoiesc de mine însumi. În clipa asta, singura mea știință este simțirea.

— Voia dumitale, frumușelule. Te credeam mai tare, răspunse Vautrin. N-am să-ți mai spun nimic. Un ultim cuvînt numai.

Se uită țintă la student.

— Îmi cunoști secretul.

— Un tînăr care te respinge va ști să-l uite.

— Ai grăit frumos, mi-a plăcut. Altul, vezi dumneata, ar fi mai puțin scrupulos. Adu-ți aminte de ceea ce vreau să fac pentru dumneata. Îți dau cincisprezece zile de gîndire. Fără tocmeală[1].

---

1 Discursul lui Vautrin este o capodoperă de dibăcie psihologică și stilistică. Vautrin are o țintă: să-l seducă pe Rastignac și să-l corupă, să-l facă părtașul unei crime prin care vor cîștiga, tînărul o avere și un loc în lume, iar el, Vautrin (stăpînul ocult al unei lumi interlope) o frumoasă sumă de bani și — mai ales — un complice în înalta societate. În consecință începe prin a atîța ambiția tînărului, insistînd asupra situației lui Rastignac, sărac, obligat să devină sprijinul material al familiei lui (șapte persoane),

„Ce minte ageră are omul acesta! gîndi Rastignac uitîndu-se după Vautrin, care plecase liniștit, cu bastonul sub braț. Mi-a spus verde ceea ce doamna de Beauséant îmi spusese cu atîtea ocoluri. Mi-a sfîșiat inima cu gheare de oțel. De ce vreau să răzbat la doamna de Nucingen? Vautrin mi-a ghicit motivele cînd eu însumi abia le concepusem. În două cuvinte, acest brigand mi-a spus despre virtute mai mult decît îmi spuseseră atîția oameni și atîtea cărți. Dacă virtutea nu îngăduie capitulări, înseamnă oare că mi-am jefuit surorile?“ se întrebă Eugène zvîrlind săculețele cu bani pe masă.

---

dar deștept (laudă abilă!) și, mai ales, ambițios, ceea ce constituie o premisă a succesului. Analizează de asemenea situația juristului în acea epocă a Restaurației și șansele lui de a-și croi un drum, de a se îmbogăți în chip cinstit: șanse aproape nule căci pentru a face avere trebuie obligatoriu să găsești o protecție și să faci concesii politice. Or, el Vautrin, a constatat că Rastignac este hotărît să urce *cît mai sus*. Nu poate alege calea meseriei, ci alta mai eficace: aceea a relațiilor mondene; dar, pentru a o putea urma îi trebuïesc bani, foarte mulți bani — levierul oricărei acțiuni. Pe aceștia nu-i va putea căpăta muncind cinstit. Va trebui să folosească corupția sau geniul. Corupția este arma mediocrilor. Rastignac (și Vautrin îl flatează astfel, din nou, abil, pe student), trebuie deci să folosească geniul, care nu-i la îndemîna oricui. Dar *geniu* pentru Vautrin este sinonim cu *crimă*. Se ferește însă să pronunțe acest cuvînt, fiindu-i frică de reacția lui Rastignac. Acesta este sedus. Realizează asemănarea dintre concepțiile doamnei de Beauséant și ale lui Vautrin și identitatea concluziei la care au ajuns amîndoi: pentru a răzbi trebuiesc bani. Înțelege că Vautrin vrea să-i propună o soluție rapidă de îmbogățire și speră, o clipă, în eficacitatea ei. Ocnașul, ascun-

Se așeză pe un scaun și rămase cufundat într-o ametitoare meditație.

„Să rămîi credincios virtuții, ce sublim martiriu! Haida-de! Toată lumea crede în virtute; dar cîți sînt virtuoși? Popoarele și-au făcut un idol din libertate; dar din toate popoarele pămîntului este vreunul cu adevărat liber? Tinerețea mea este încă senină, ca un cer fără nori: a vrea să ajungi la mărire și la bogăție nu înseamnă însă a te hotărî să minți, să-ți încovoi spinarea, să te tîrăști, să te ridici iarăși, să lingușești, să te prefaci? Nu înseamnă să consimți a

---

zîndu-și încă jocul, îi propune o căsătorie, o căsătorie cu o zestre bogată. Rastignac este, în principiu, de acord și Vautrin, atunci, se demască: i-o propune pe Victorine Taillefer, a cărei situație precară din prezent o cunoaște cu de-amănuntul (a studiat-o, în vederea întocmirii planului său), dar care se poate schimba de la o zi la alta prin moartea fratelui ei... moarte ce poate fi provocată... dacă Rastignac acceptă și se îmbogățește, Vautrin va primi 20% din avere... (și, lucru pe care Vautrin nu-l spune, va fi stăpîn pe sufletul lui Rastignac, complicele unei crime, și-l va putea folosi ulterior ca unealtă docilă). Rastignac refuză. Cinste sau timorare? Și una și alta. Refuză crima, dar cinstea și puritatea lui morală nu vor rezista mult în fața ispitelor viitoare: în locul lui Victorine se va sluji de Delphine. Vautrin a pierdut partida. Renunță la prada sa. Dar — și aceasta reprezintă un procedeu balzacian tipic — credincios eului său, concepțiilor sale, va încerca puțini ani mai tîrziu să seducă în același fel pe un alt tînăr, pe Lucien de Rubempré (v. *Strălucirea și suferințele curtezanelor*) și atunci va izbîndi — iar Rastignac va rămîne totuși legat de el, printr-o înfricoșătoare taină... căci asasinatul lui Frédéric Taillefer a fost comis în ciuda voinței lui Eugène, dar pentru folosul lui.

fi valetul celor care au mințit, care și-au încovoiat spinarea, care s-au tîrît? Înainte de-a ajunge complicele lor, trebuie să fiu sluga lor. Ei bine, nu. Vreau să muncesc cu noblețe, cu sfințenie. Vreau să muncesc zi și noapte și să nu-mi datoresc bogăția decît muncii mele. Va fi cea mai înceată îmbogățire, dar voi putea dormi liniștit. Ce poate fi mai minunat decît să-ți contempli viața și s-o găsești curată ca un crin? Eu și viața sîntem ca un tînăr și logodnica lui. Vautrin mi-a deschis ochii asupra celor ce se întîmplă într-o căsătorie după zece ani. Drace, simt că-mi pierd capul. Nu vreau să mă mai gîndesc la nimic. Inima este un bun călăuz."

Doamna de Beauséant se ține de cuvînt: îl invită pe Rastignac la cină (prilej pentru Balzac-Rastignac, să sublinieze diferența dintre pensiunea Vauquer și casa doamnei de Beauséant), apoi la Teatrul Italian unde un concurs de împrejurări îi permit lui Eugène să fie prezentat doamnei de Nucingen. Se servește dibaci de situație pentru a o cuceri pe frumoasa Delphine și pare a reuși.

Studentul se întoarse pe jos de la Teatrul Italian pînă în strada Neuve-Sainte-Geneviève, făurind în gînd cele mai frumoase planuri. Băgase de seamă că și cînd se afla în loja vicontesei, și după aceea, cînd trecuse în loja doamnei de Nucingen, doamna de Restaud îl urmărise din ochi, și socotea că de aci încolo ușa contesei îi va fi iarăși deschisă. Astfel, își asigurase în mijlocul înaltei societăți pariziene patru legături însemnate — pentru că spera să dobîndească și bunăvoința doamnei de Carigliano[1]. Fără a ști prea bine cum, el bănuia de pe acum că, în complica-

1 V. *Anexa.*

Scanned with OKEN Scanner

tul joc de interese din această lume, trebuie să se agațe de anume roți ca să se poată cățăra sus pe mașină și se simțea destul de puternic ca să poată opri roata în loc.

„Dacă doamna de Nucingen mi se va arăta binevoitoare, o voi învăța cum să-și conducă bărbatul. Omul acesta face afaceri strălucite, și cu ajutorul lui m-aș putea îmbogăți dintr-o singură lovitură.“[1]

Aceste gînduri, Rastignac nu și le mărturisea de-a dreptul; nu ajunsese însă atît de dibaci încît să poată pune în cifre o anumită situație, s-o poată cîntări și socoti. Ideile acestea pluteau în zare ca niște nori ușurei și, fără a fi atît de brutale ca ideile lui Vautrin, dacă ar fi fost totuși cercetate în creuzetul conștiinței nu s-ar fi găsit în ele nici o substanță cu adevărat pură. După un șir de asemenea tîrguieli cu ei înșiși, oamenii ajung la acea morală lăbărțată care este morala vremurilor de astăzi, vremuri în care rareori mai întîlnim, ca odinioară, oameni dintr-o bucată, voințe minunate care nu se pleacă niciodată în fața răului și cărora cea mai mică abatere de la linia dreaptă li se pare o crimă; măreațe imagini ale cinstei sufletești, care ne-au dăruit pînă acum două capodopere: Alceste[2], al lui Molière, și acum, de curînd, Jenny Deans și tatăl ei din opera lui Walter Scott[3]. Poate că o operă opusă acestora, zugrăvind pe un om din înalta societate, un ambițios, care își rostogolește conștiința pe cel mai întortocheat drum, care încearcă

---

1 Previziunile lui Rastignac se vor îndeplini întocmai (v. *Banca Nucingen*).— 2 Personajul principal din comedia *Mizantropul* de Molière.— 3 Eroi din romanul *Frumoasa fată din Perth* al scriitorului scoțian Walter Scott.

Scanned with OKEN Scanner

să meargă pe marginea răului, pentru ca, atingîndu-și ținta, să-și poată păstra în același timp, cel puțin pe dinafară, o înfățișare de om cumsecade — poate că o asemenea operă n-ar fi nici mai puțin frumoasă, nici mai puțin dramatică.

Cînd ajunse în poarta pensiunii, Rastignac era cu totul îndrăgostit de doamna de Nucingen, care i se păruse gingașă și zveltă ca o rîndunică. Ochii de un farmec amețitor, țesutul subțire și mătăsos al pielii, sub care parcă vedeai cum curge sîngele, părul bălai, glasul răscolitor — toate îi stăruiau în gînd. La această vrajă contribuise poate și mersul pe jos, care-i pusese sîngele în mișcare. Studentul bătu cu putere în ușa lui moș Goriot.

— Vecine, spuse el, am văzut-o pe doamna Delphine.

— Unde?

— La Teatrul Italian.

— Era voioasă? Haide, intră.

Bătrînul, în cămașă de noapte, așa cum se sculase, descuie ușa și apoi se vîrî degrabă în pat.

— Spune-mi cum era, îl rugă el.

Eugène, care intra pentru întîia oară la moș Goriot, nu-și putu stăpîni o tresărire de uimire văzînd chițimia[1] în care locuia tatăl, după ce privise cu încîntare scumpa găteală a fetei. Fereastra n-avea perdele; din pricina umezelii, tapetul se desprinsese ici și colo de pe perete și se răsucise, dezvelind tencuiala afumată. Întins pe patu-i hodorogit, Goriot n-avea decît o învelitoare subțire și o plăpumioară vătuită înfiripată din trențele străvechilor rochii ale doamnei Vauquer. Pardoseala era jilavă și năclăită de

---

1 Balzac nu descrisese încă încăperea de la etajul III în care locuia Goriot: o aflăm, de astădată, în desăvîrșită armonie cu înfățișarea fizică și cu hainele eroului.

praf. În dreptul ferestrei era un bătrînesc și pîntecos scrin de lemn de trandafir, cu mînere de aramă răsucite ca un curmei de viță și chenăruite cu frunzulițe și floricele, o mobilă veche, avînd deasupra.o tăblie de lemn, pe care se aflau un lighean și un ibric de spălat, și alături toate ustensilele de trebuință pentru bărbierit. Într-un ungher — pantofii. La capătul patului — o măsuță de noapte, căreia îi lipseau și marmura de deasupra, și ușa din față. Lîngă cămin, în care nu se zărea nici urmă de foc, era masa pătrată de lemn de nuc, de a cărei stinghie se slujise moș Goriot cînd își teșise serviciul de argint. Un birou dărăpănat, pe care se afla pălăria bătrînului, un jilț de pai cu fundul spart și două scaune întregeau acest sărăcăcios mobilier. De săgeata de deasupra patului, fixată pe podea cu o treanță, spînzura o biată fîșie de stofă vrîstată în pătrățele roșii și albe. Fără îndoială că pînă și cel mai sărman comisionar avea în mansarda lui niște boarfe mai acătării decît cele pe care le pusese doamna Vauquer în odaia lui moș Goriot. Înfățișarea acestei încăperi te îngheța, îți strîngea inima și te făcea să te gîndești la cea mai jalnică celulă de închisoare. Din fericire, Goriot nu văzu înfățișarea pe care o luase chipul lui Eugène, cînd își așezase lumînarea pe masa de noapte. Bătrînul se întoarse către el, trăgîndu-și învelitoarea pînă sub bărbie.

— Ia spune, care-ți place mai mult: doamna de Restaud, sau doamna de Nucingen?

— Prefer pe doamna Delphine, răspunse studentul, pentru că te iubește mai mult.

La auzul acestor cuvinte, rostite cu înflăcărare, bătrînul scoase brațul de sub învelitoare și strînse mîna lui Eugène.

— Mulțumesc, mulțumesc, răspunse cu glas tulburat. Și ce ți-a spus despre mine?

Scanned with OKEN Scanner

Studentul îi repetă cuvintele baroanei înfrumusețîndu-le; iar bătrînul le ascultă cum ar fi ascultat liturghia la biserică.

— A, scumpa mea copilă! Da, da, mă iubește mult. Dar să nu dai crezare celor ce ți-a spus în privința Anastasiei. Vezi dumneata, între ele este oarecare gelozie. E și aceasta o dovadă a dragostei ce-mi poartă. Doamna de Restaud mă iubește și ea. Știu prea bine. Un tată este față de copiii lui ca Dumnezeu față de noi oamenii: pătrunde pînă în fundul sufletelor lor și le cunoaște toate gîndurile. Amîndouă sînt deopotrivă de iubitoare. Oh, dacă aș fi avut și gineri buni, ce fericit aș fi fost! Se vede însă că aici pe pămînt nu ne este dat să cunoaștem fericirea deplină. Dacă aș fi putut să stau la ele și, nu spun mai mult, dar să le fi auzit glasul, să le fi știut acolo, lîngă mine, să le fi văzut umblînd prin casă, plecînd la plimbare, ca pe vremea cînd ședeau la mine, eh, cum mi-ar fi săltat inima de bucurie! Erau elegant îmbrăcate?

— Da, zise Eugène. Dar, domnule Goriot, cînd fetele trăiesc în atîta bogăție, cum poți dumneata să locuiești în cocioaba asta?

— Zău, răspunse el cu o înfățișare care părea nepăsătoare, la ce mi-ar folosi o casă mai bună? Sînt lucruri pe care nu pot să ți le lămuresc. Nu mă pricep să leg două vorbe ca lumea. La mine totul este aici, adăugă el arătînd spre inimă. Viața mea, toată, este în cele două fete. Dacă ele petrec, dacă sînt fericite și bine îmbrăcate, dacă pășesc pe covoare scumpe, ce importanță are ce haină port eu sau în ce ungher mă odihnesc? Nu simt de fel frigul dacă știu că ele stau la căldură. Nu mă plictisesc niciodată dacă știu că ele petrec. N-am alte necazuri decît pe ale lor. Cînd vei fi și dumneata tată, cînd îți vei vedea copiii ciripind și cînd îți vei spune: „Au răsărit din mine", cînd vei simți că acele plăpînde făpturi țin de fiecare

picătură din sîngele dumitale și că în ele este tot ce ai avut mai bun în dumneata, pentru că așa și este, atunci vei ajunge să crezi că ești legat de copiii dumitale trup de trup, că la fiecare pas al lor te clatini dumneata însuți. Le aud glasul pretutindeni. O privire a lor cînd e tristă îmi îngheață sîngele în vine. Într-o zi ai să-ți dai seama că fericirea lor te face mult mai fericit decît propria dumitale fericire. N-aș putea să te lămuresc cum se întîmplă asta; sînt tresăriri lăuntrice care împrăștie mulțumirea pretutindeni. Trăiesc trei vieți deodată, înțelegi? Vrei să-ți spun o nostimadă? Eu n-am înțeles dumnezeirea decît atunci cînd am devenit tată. Dumnezeu e întreg și pretutindeni, pentru că din el a izvorît întreaga creație. Așa sînt eu cu fetele mele, domnule. Numai că eu le iubesc mai mult decît iubește Dumnezeu lumea, pentru că lumea nu este așa de frumoasă pe cît este Dumnezeu, pe cînd fetele mele sînt mult mai frumoase decît mine. Ele sînt mult mai frumoase decît mine. Sînt atît de aproape de sufletul meu, încît parcă știam că ai să le vezi în seara asta. Doamne! Dacă s-ar ivi un om care s-o facă pe Delphine fericită, atît de fericită cît poate fi o femeie care se simte iubită, aș fi în stare să mă bag slugă la omul acela, aș fi în stare să-i curăț încălțările.[1]

Privind-o pe Victorine la cină, Rastignac se gîndește, involuntar, la tîrgul propus de Vautrin. Acesta îl privește cu coada ochiului și îi sfichiuiește mîndria cu vorbe ironice.

---

1 Paternitatea lui Goriot rămîne la nivel instinctual. Bătrînul, incapabil să înțeleagă și să domine viața și evenimentele, instituie raporturi nefirești între el și fiicele lui (v. discuția despre Goriot p. 86 și urm.)

Scanned with OKEN Scanner

Ca să scape cît mai degrabă din această casă groaznică, Eugéne plecă îndată la Facultatea de drept, și de acolo hoinări toată ziua prin oraș, pradă acelei înfierbîntări a minții prin care trec toți tinerii bîntuiți de nădejdi prea puternice. Vorbele lui Vautrin îl îndemnau să cugete asupra orînduirii sociale, cînd, deodată, în Grădina Luxemburg îi ieși în cale prietenul său Bianchon.[1]

— Ce-i cu tine, ce ești așa de grav? îl întrebă studentul în medicină, luîndu-l de braț ca să se plimbe împreună prin fața palatului.

— Mă frămîntă gînduri rele.

— De care? Sînt leacuri și împotriva gîndurilor.

— Ce leac?

— Să li te supui.

— Glumești, fără să știi despre ce e vorba. L-ai citit pe Rousseau?

— Da.

— Îți amintești de pasajul în care îl întreabă pe cititor ce-ar face dacă ar putea să se îmbogățească ucigînd pe un mandarin din China printr-un simplu act de voință, fără măcar să se clintească din Paris?

— Da.

— Ei bine...

— Fleacuri! Eu am ajuns la al treizeci și treilea mandarin.

— Lasă gluma. Dacă ți s-ar face dovada că lucrul este cu putință și că nu-i nevoie să faci decît un simplu semn din cap, spune: ai face-o?

— E bătrîn tare mandarinul? Dar oricum, tînăr sau bătrîn, paralitic sau sănătos tun, zău... A dracului treabă! Ei bine, nu!

---

1 V. *Anexa*.

— Ești un băiat de ispravă, Bianchon. Dar dacă ai iubi o femeie atît de mult încît să-ți dai sufletul pentru ea și dacă ar avea nevoie de bani, de mulți bani, pentru rochii, pentru trăsuri, în sfîrșit, pentru toate fanteziile ei...

— Bine, dar tu îmi spui lucruri care-mi întorc mintea pe dos și după aceea îmi ceri să mai și gîndesc.

— Am înnebunit, Bianchon. Vindecă-mă. Am două surori de-o frumusețe, de-o nevinovăție îngerească și vreau să le văd fericite. De unde să scot, cel mai tîrziu pînă în cinci ani, două sute de mii de franci pentru zestrea lor? Vezi tu, se ivesc în viață anume împrejurări în care trebuie să riști totul, iar nu să te mulțumești a cîștiga doar cîțiva gologani.

— Dar tu pui o problemă de care se lovește oricine cînd intră în viață și vrei să tai nodul gordian cu sabia. Pentru asta, dragul meu, ori ești Alexandru Machedon, ori sfîrșești la ocnă. Întrucît mă privește, sînt fericit să-mi creez o măruntă existență în provincie, unde voi lua locul lui taică-meu, în chipul cel mai stupid cu putință. Simțămintele unui om își pot găsi împlinirea într-un cerc cît de mic, cu aceeași îmbelșugare ca și într-o vastă circumferință. Napoleon nu mînca seara de două ori și nici nu putea să aibă mai multe amante decît un simplu student în medicină cînd ajunge intern la spitalul Caputinilor. Fericirea fiecăruia, dragul meu, se va mărgini totdeauna între talpa piciorului și occiput; și fie că ne va costa un milion pe an sau numai o sută de ludovici, percepția intrinsecă a acestei fericiri va fi aceeași în străfundurile ființei noastre. Iată de ce conchid să nu-l ucidem pe chinezul tău.[1]

---

1 Influența lui Bianchon, student harnic și înțelept, este binefăcătoare, contrabalansează o clipă ispita averii și a corupției.

SCENĂ DIN *MOȘ GORIOT*

Scanned with OKEN Scanner

PORTRETUL LUI BALZAC

Scanned with OKEN Scanner

— Mă simt ușurat, Bianchon, și-ți mulțumesc. Vom fi totdeauna prieteni.

Înțelegînd că va putea, prin Rastignac, să pătrundă în cercul închis din foburgul Saint-Germain, Delphine îl invită pe Rastignac la cină și la teatru. Doamna de Beauséant avea dreptate.

În zilele care urmară, Rastignac duse viața cea mai împrăștiată. Masa de seară o lua mai totdeauna cu doamna Nucingen, pe care după aceea o întovărășea la petreceri. Se întorcea acasă la ceasul trei sau patru dimineața, se scula la amiază, se îmbrăca, și dacă era vreme frumoasă, se ducea să se plimbe la Bois cu Delphine, risipindu-și fără socoteală vremea, al cărei preț nu-l cunoștea, și adulmecînd toate învățăturile, toate ispitele vieții de lux cu înfrigurata ardoare cu care caliciul unui curmal-femelă primește pulberea fecundării. Juca pe sume mari, pierdea sau cîștiga mult, și pînă la urmă se deprinse să ducă viața nemăsurat de costisitoare pe care o duc toți tinerii avuți din Paris. Din cele dintîi cîștiguri, Rastignac înapoiase maică-si și surorilor lui cei o mie cinci sute de franci, trimițîndu-le și cîteva frumoase daruri. Deși anunțase că voia să se mute din casa Vauquer, la sfîrșitul lunii ianuarie încă nu știa cum să iasă din această încurcătură. Aproape toți tinerii sînt supuși unei legi care pare inexplicabilă, dar care izvorăște din însăși tinerețea lor și din furia cu care se avîntă în desfătări. Bogați sau săraci, ei nu găsesc niciodată bani pentru cele de trebuință vieții, dar găsesc totdeauna cînd e vorba să-și îndeplinească un capriciu. Risipitori cu tot ce pot dobîndi pe datorie, ei se dovedesc avari cu tot ce trebuie să plătească cu bani peșin și par a se răzbuna pentru ceea ce n-au, risipind ceea ce pot avea. Astfel, ca să vorbim limpede, un student

Scanned with OKEN Scanner

se îngrijește mai degrabă de pălăria decît de haina lui. Croitorul cîștigă atît de mult, încît devine un permanent creditor, în vreme ce pălărierul, avînd de încasat sume mici este cel mai înverșunat dintre toți oamenii cu care studentul e silit să se tîrguiască. Cînd într-o seară, la teatru, lornietele femeilor frumoase prind în lentila lor pe un tînăr de la balcon cu o minunată jiletcă, e foarte îndoielnic dacă acel tînăr are și ciorapi; negustătorul care vinde mărunțișurile de îmbrăcăminte este încă una din gărgărițele care-i rod punga. Aici ajunsese și Rastignac. Totdeauna deșartă cînd avea de plătit ceva doamnei Vauquer, totdeauna plină cînd avea de satisfăcut o cerință a vanității sale, punga lui avea cele mai aiurite ghinioane sau izbînzi, în necurmată contradicție cu cele mai firești soroace de plată. Ca să plece din acea pensiune ticăloasă și plină de toate miasmele, în care simțea că năzuințele lui se înjoseau necontenit, nu trebuia oare să plătească gazdei pe o lună înainte și să-și cumpere mobilă pentru viitorul său apartament *dandy*? Dar tocmai asta nu izbutea niciodată. Dacă pentru a-și rostui bani de joc știa să cumpere pe datorie de la bijutierul lui ceasornice și lanțuri de aur, pe care avea să le plătească scump la viitoarele cîștiguri, dar pe care deocamdată le ducea la muntele de pietate, acest sumbru și discret prieten al întregului tineret, în schimb, cînd era vorba să-și plătească masa și casa sau să-și cumpere uneltele ce-i trebuiau ca să tragă din această viață elegantă foloasele ce urmărea își pierdea pe loc îndrăzneala și nu mai era în stare să născocească nimic. Cerințele obișnuite ale vieții, ca și datoriile făcute pentru nevoile pe care și le împlinise, nu izbuteau de fel să-l inspire în găsirea unei soluții. Ca mai toți oamenii care trăiesc la voia întîmplării, el aștepta pînă în ultima clipă și numai atunci își achita acele creanțe pe care burghezii le socot drept

sfinte, asemenea lui Mirabeau[1], care nu-şi plătea datoria la brutar decît atunci cînd lua înfricoşătoarea formă a unei polițe. În vremea aceasta, Rastignac pierduse tot ce avea şi se înglodase în datorii. Acum începea în sfîrşit să înțeleagă că fără venituri precise îi va fi cu neputință să ducă mai departe această existență. Dar gemînd necontenit sub împunsăturile lipsurilor de tot felul, nu se simțea totuşi în stare să renunțe la copleşitoarele desfătări ale acestei vieți şi voia cu orice chip să o continue. Întîmplările pe care se bizuise în planurile de îmbogățire se dovedeau a fi simple năluciri, iar adevăratele piedici sporeau zi de zi. Pătrunzînd în tainele căsniciei domnului şi doamnei de Nucingen, îşi dăduse seama că pentru a face din iubire o unealtă de îmbogățire trebuia mai întîi să deşerte pînă la fund cupa ruşinii şi să arunce departe acele nobile idei prin care se răscumpără păcatele tinereții. Această viață, strălucitoare pe dinafară, dar pe dinăuntru roasă de toți viermii remuşcării, această viață cu plăceri de o clipă ispăşite apoi din greu prin îndelungate chinuri, Rastignac şi-o însuşise şi se tăvălea în ea, făcîndu-şi ca Omul distrat zugrăvit de La Bruyère[2], un culcuş în glodul din şanțul drumului; dar, tot ca Omul distrat, nu-şi murdărise încă decît veşmintele.

— Eh, l-am ucis pe mandarin? îl întrebă Bianchon într-o zi, pe cînd se ridica de la masă.

— Nu încă, răspunse el, dar horcăie.[3]

---

1 Gabriel-Honoré Riqueti, conte de Mirabeau (1749 — 1791), om politic şi orator francez.— 2 Referire la portretul lui Ménalque din *Caractere* (XI, 7).— 3 Acțiunea se află în sfîrşit înnodată, şi se va apropia grăbit de deznodămînt. Rastignac se află în situația prevestită de Vautrin. Trei căi s-au deschis în fața lui. Prima, aceea a muncii şi a virtuții,

Scanned with OKEN Scanner

Medicinistul luă acest răspuns drept o glumă, dar Rastignac nu glumise. Pentru întîia oară după atîta vreme luase masa de seară la pensiune și tot timpul se arătase îngîndurat. După desert, în loc să plece, rămase în sala de mîncare lîngă domnișoara Taillefer, căreia îi arunca din cînd în cînd priviri pline de înțeles. Cîțiva clienți ai pensiunii zăboveau încă la masă, mîncînd nuci, iar alții se plimbau prin odaie, urmînd discuțiile pe care le începuseră în timpul cinei. Ca în mai toate serile, pleca fiecare cînd voia, după interesul cu care lua parte la discuție sau după cum avea digestia mai grea sau mai ușoară. Iarna, rareori se întîmpla ca pensionarii să plece mai devreme de ceasul opt, cînd cele patru femei, rămînînd între ele, puteau să se răzbune pentru tăcerea pe care sexul lor le-o impunea în mijlocul acestei reuniuni de bărbați. Văzîndu-l pe Eugène atît de copleșit de gînduri, Vautrin, care la început părea tare grăbit, rămase în sala de mîncare și se așeză astfel încît studentul să nu-l

---

— spre care îl îndeamnă conștiința sa, dragostea filială și frățească, exemplul lui Bianchon, — este lungă și grea; a doua, cea a arivismului monden(adică a folosirii dragostei și ambiției lui Delphine) spre care îl îndeamnă doamna de Beauséant, dorința lui de lux și, într-o oarecare măsură, speranța de a-l face fericit pe bietul moș Goriot, este întortocheată și depinde de capriciile Delphinei; în sfîrșit a treia, a crimei legale, propusă de Vautrin (de care se teme), este rapidă, eficace, dar în fața ei simte o revoltă intimă, un dezgust profund. Alegerea lui va depinde de o luptă interioară între conștiința sa și dorința de lux și revanșă rapidă, dar și de circumstanțe exterioare, adică de actele celorlalte personaje: Vautrin, Victorine, Goriot, Delphine, doamna de Beauséant, Bianchon. Ce cale va alege?

Scanned with OKEN Scanner

poată vedea și, deci, să-l creadă plecat. Mai tîrziu, în loc să iasă împreună cu cei din urmă pensionari, care mai întîrziaseră, trecu în salonul de alături și rămase acolo. Vautrin citise în sufletul studentului și avea presimțirea că se va produce un fapt hotărîtor. În adevăr, Rastignac se găsea într-o situație încurcată, prin care vor fi trecut, desigur, mulți tineri. Îndrăgostită cu adevărat sau doar jucîndu-se de-a dragostea, doamna de Nucingen îl trecuse pe Rastignac prin toate frămîntările unei adevărate pasiuni, desfășurînd pentru el toate resursele diplomației feminine ce se foloseau atunci la Paris. După ce se compromisese în ochii lumii, pentru ca astfel să-l poată statornici lîngă sine pe vărul doamnei de Beauséant, acum, cînd urma să-i dea cu adevărat drepturile, de care părea că se și bucură, doamna de Nucingen șovăia. Vreme de o lună, ea îi întărîtase cu atîta iscusință simțurile, încît sfîrșise prin a-l lovi în suflet. Dacă, la începutul legăturii lor, studentul se socotise stăpîn, după aceea doamna de Nucingen fu cea care se dovedi cea mai tare, prin acele viclenii femeiești care stîrneau în Eugène toate simțămintele, bune sau rele, ale celor doi sau trei oameni ce trăiesc contopiți în sufletul oricărui tînăr parizian. Să fi fost oare un calcul? Nu. Femeile sînt totdeauna sincere chiar și în împletirea celor mai mari prefăcătorii, pentru că și atunci se pleacă în fața unui simțămînt firesc. Poate că Delphine, după ce îngăduise acestui tînăr să pună atîta stăpînire pe ea și după ce îi arătase atîta dragoste, da ascultare acum unui simțămînt de demnitate care o îndemna fie să-și ia înapoi concesiile pe care le făcuse, fie să găsească o bucurie în a le amîna împlinirea. Este doar așa de firesc ca o pariziană, chiar atunci cînd e tîrîtă de pasiune, să șovăie în căderea ei și să pună la încercare sufletul aceluia căruia îi va încredința toată viața ei! Doamna de Nucingen fusese înșelată întîia

oară în toate nădejdile ei de un tînăr egoist, și credința ei nu fusese prețuită așa cum se cuvenea. Cu drept cuvînt putea fi acum neîncrezătoare. Se poate de asemenea ca în purtarea lui Eugène, pe care această atît de grabnică izbîndă îl făcuse trufaș, ea să fi văzut un soi de dispreț pricinuit de ciudățenia situației lor. Ea năzuia fără îndoială să se arate impunătoare unui om de vîrsta lui Eugène și să stea cu măreție în fața lui, după ce atîta vreme se făcuse atît de mică înaintea celui care o părăsise. Ea nu voia ca Eugène s-o creadă o cucerire ușoară, tocmai pentru că el știa că fusese amanta lui de Marsay. În sfîrșit, după ce îndurase înjositoarele desfătări ale unui adevărat monstru, ale unui tînăr desfrînat, ea găsea atîta bucurie acum, străbătînd înfloritele ținuturi ale iubirii, încît desigur că se afla ca într-o învăluire de vrajă, privind cu încîntare toate priveliștile, ascultîndu-le îndelung freamătul și zăbovind îndelung sub mîngîierea neprihănitelor adieri. Adevărata iubire plătea păcatele iubirii ticăloase. Dar această neînțelegere va dăinui, din nefericire, mereu cîtă vreme bărbații nu vor ști ce puzderie de flori cad în sufletul unei femei sub secera celei dintîi înșelări. Oricare ar fi fost însă pricina, Delphine îl amăgea pe Rastignac și-i plăcea să-l amăgească, fără îndoială pentru că se știa iubită și era deplin încredințată că atunci cînd va hotărî regescul ei bun-plac de femeie va curma într-o singură clipă toate mîhnirile iubitului ei. Dintr-un simțămînt de prețuire față de sine, Eugène nu voia să iasă înfrînt din cea dintîi luptă pe care o da și o urmărea pe Delphine cu toată stăruința, ca un vînător începător care ține cu tot dinadinsul să împuște o potîrniche de ziua Sfîntului Hubert, pe care-l prăznuiește pentru întîia oară. Neliniștile prin care trecea, deznădejdile, false sau adevărate, ca și amorul propriu jignit îl legau tot mai strîns de această femeie. Tot Parisul îl socotea stăpînul doamnei

de Nucingen, cînd în realitate, din ziua cînd o cunoscuse, el nu făcuse nici un pas mai departe. Neștiind încă în acea vreme că acest șăgalnic joc de-a dragostea al unei femei dă atîtea foloase cît nu prețuiesc uneori plăcerile înseși ale dragostei împlinite. Eugène era cuprins adesea de o prostească turbare. Dacă în această perioadă, în care femeia cerca să se apere de dragoste, Rastignac lua drept pradă cele dintîi poame verzi ale iubirii, prețul lor era însă tot așa de mare pe cît erau de verzi, acrețe și gustoase. Văzîndu-se fără un ban în buzunar și fără nici o nădejde de viitor, cîteodată, în ciuda glasului de împotrivire al conștiinței sale, se gîndea că o căsătorie cu domnișoara de Taillefer i-ar da putința să se înavuțească, așa cum îi demonstrase Vautrin. Or, în seara aceea Rastignac trăia o clipă în care mizeria lui răcnea cu atîta putere, încît aproape fără voie se lăsă biruit de viclenele argumente ale cumplitului sfinx, a cărui privire avea uneori asupra lui o adevărată putere de fascinație. După ce Poiret și domnișoara Michonneau se urcară în camerele lor, Rastignac, crezîndu-se numai cu doamna Vauquer și doamna Couture, care împleteau niște mînecuțe de lînă moțăind lîngă sobă, strecură către domnișoara Taillefer o privire atît de duioasă, încît aceasta își plecă ochii în pămînt[1].

— Ai vreun necaz, domnule Eugène? îl întrebă Victorine după o clipă de tăcere.

— Cine n-are necazurile lui?! răspunse Rastignac. Dacă noi tinerii am ști că sîntem iubiți cu un devotament care să răsplătească jertfele ce sîntem totdeauna gata să facem, poate că n-am avea niciodată necazuri.

---

1 Rastignac pare a alege calea propusă de Vautrin; îi face curte Victorinei.

Drept răspuns, domnișoara Taillefer îi aruncă o privire care nu lăsa nici o îndoială în privința înțelesului ei.

— De pildă, dumneata însăți, domnișoară, astăzi te socoți sigură de inima dumitale; dar poți da chezășie că nu te vei schimba niciodată?

Un surîs trecu pe buzele bietei fete, ca o rază care i-ar fi țîșnit din suflet, și chipul îi străluci cu atîta putere, încît Eugène, văzînd că a stîrnit o atît de năprasnică izbucnire de simțăminte, se înspăimîntă.

— Dacă mîine ai fi bogată și fericită, dacă ți-ar cădea din cer o imensă avere, ai mai iubi pe tînărul sărac care îți va fi plăcut în zilele dumitale de strîmtorare?[1]

Fata înclină din cap cu gingășie.

— Pe un tînăr nefericit?

Ea înclină iarăși din cap.

— Ce prostii spuneți acolo? strigă doamna Vauquer.

— Dă-ne pace, spuse Eugène, ne înțelegem de minune.

— Așadar, în curînd vom avea căsătoria domnului cavaler de Rastignac cu domnișoara Victorine Taillefer? întrebă Vautrin cu puternica lui voce, ivindu-se deodată în ușa sălii de mîncare.[2]

— Ah, cum m-ai speriat! spuseră într-un glas doamna Couture și doamna Vauquer.

---

1 Întrebare de îndrăgostit, dar care maschează o neliniște interesată. — 2 Vautrin era la pîndă: a auzit totul și își marchează, cu demoniacă satisfacție, avantajul.

— Aș putea nimeri mai rău! zise rîzînd[1] Eugène, căruia glasul lui Vautrin îi pricinuise cea mai cumplită tulburare din cîte simțise în viața lui.

— Să lăsăm glumele nepotrivite, domnilor! zise doamna Couture. Hai sus, fata mea.

1 Rastignac dă dovada unei calități ce-i va permite să-și realizeze mai tîrziu toate țintele, sîngele-rece. În ciuda tulburării ce-l cuprinsese la auzul vocii lui Vautrin, răspunse *rîzînd*.

Scanned with OKEN Scanner

[IV. PĂCĂLEȘTE-MOARTEA]

Gondureau (v. Anexa), agentul de poliție, le dezvăluie domnișoarei Michonneau și lui Poiret adevărata identitate a lui Vautrin. Totuși o îndoială persistă, care împiedică arestarea lui. Această îndoială trebuie înlăturată.

— Ministrul nu vrea să-și ridice în cap toată negustorimea din Paris și toată opinia publică, arestînd din greșeală pe un autentic Vautrin. Domnul prefect de poliție e în primejdie să-și piardă slujba din cauza dușmanilor pe care-i are. Dacă s-ar face vreo greșeală în afacerea asta, cei care abia așteaptă să-i ia locul s-ar folosi de lătrăturile și de larma cercurilor liberale, ca să-l dea peste cap. Trebuie să lucrăm, deci, cum am lucrat în afacerea *Cognard*, falsul conte de Sainte-Hélène. Dacă el ar fi fost în adevăr conte de Sainte-Hélène, am fi dat de bucluc. Uite pentru ce trebuie să verificăm informațiile pe care le avem! [...]

— În cazul ăsta, presupunînd chiar că aș primi să fac o asemenea verificare în schimbul a două mii de franci, nu văd cum v-aș putea fi de folos.

— Nimic mai simplu, zise necunoscutul. Îți voi da un flacon cu o doză de lichid, preparat anume ca să pricinuiască o revărsare de sînge în creier, care dă toate simptomele apoplexiei, fără a fi însă de fel primejdioasă. Acest amestec poate fi dat în vin sau cafea.

Cînd vezi că omul se prăbușește, îl întinzi pe un pat și-l dezbraci, chipurile ca să vezi dacă nu cumva trage să moară. Îndată ce rămîi cu el, îi arzi o palmă pe umăr, pleosc! și vezi dacă apar inițialele.

— O nimica toată, zise Poiret.

— Eh, primești? o întrebă Gondureau pe bătrîna domnișoară.

— Dar, dragă domnule, spuse domnișoara Michonneau, dacă nu vor apărea inițialele, mi se vor plăti totuși cei două mii de franci?

— Nu.

— Care va fi plata mea în acest caz?

— Cinci sute de franci.

— Să faci un asemenea lucru pentru o sumă așa de mică? Pentru un om cu conștiință răul este același, și eu, domnule, am conștiința mea, pe care trebuie s-o liniștesc.

— Te asigur, spuse Poiret, că domnișoara are multă conștiință, pe lîngă că este o ființă foarte amabilă și tare dibace.

— Iacă, reluă vorba domnișoara Michonneau, dacă Vautrin este Păcălește-Moartea, îmi dai trei mii de franci; iar dacă este un burghez oarecare, nu-mi dai nimic.

— Făcut! zise Gondureau, dar cu condiția să împlinești treaba chiar mîine.

— Prea degrabă, dragă domnule, trebuie să cer și sfatul duhovnicului meu.

— Ce vicleană! zise agentul ridicîndu-se. Atunci, pe mîine. Și dacă între timp vei avea să-mi dai vreo știre, mă găsești în străduța Sainte-Anne, în fundul curții bisericii Sainte-Chapelle. Sub bolta de la intrare

nu e decît o singură poartă. Întrebi de domnul Gondureau.

Bianchon venea de la cursul lui Cuvier[1], și auzul lui fu izbit de un nume atît de original ca Păcălește-Moartea și de acel *făcut!* care se știa că e vorba obișnuită a vestitului șef al poliției de siguranță din acea vreme.

— De ce n-ai sfîrșit chiar acum? Afacerea asta ți-ar aduce o rentă viageră de trei sute de franci, spuse Poiret către domnișoara Michonneau.

— Pentru ce? zise ea. Pentru că trebuie să chibzuim. În caz că într-adevăr domnul Vautrin este ocnașul Păcălește-Moartea, poate că aș scoate mai mult, dacă m-aș aranja cu el. În același timp însă, cerîndu-i bani ar însemna să-l previn și ar fi în stare să spele putina pe *gratis*. Ceea ce ar fi o păcăleală groaznică.

— Chiar dacă ar fi prevenit, urmă Poiret, nu ne-a spus domnul acesta că este pus sub supraveghere? Dumneata însă, în adevăr, n-ai mai cîștiga nimic.

„De altfel, gîndi domnișoara Michonneau, nu pot să-l sufăr pe omul ăsta! Nu găsește să-mi spună decît lucruri neplăcute."

— Dar, reluă Poiret, așa ar fi mai bine. După cum spunea acest domn, care mi se pare foarte distins, pe lîngă că e bine îmbrăcat, scăpînd societatea de un criminal, orișicît de virtuos ar fi, faci un act de supunere față de lege. Cine a băut, va mai bea. Dacă i-ar veni pofta într-o zi să ne omoare pe toți? Vezi dumneata,

---

1 Georges Cuvier (1669—1732), naturalist francez, academician și pair al Franței, profesor la Collège de France din 1799, ținea cursuri de anatomie comparată, de paleontologie și clasificarea lumii animale.

drăcia dracului! Mai întîi, vina acestor asasinate ar cădea asupra noastră, fără să mai ținem seama că tot noi am fi cele dintîi victime.

Eugène (care „se afla în culmea deznădejdii din pricina lui Delphine") și Victorine par a se iubi. Vautrin trece la acțiune și îl previne în ultimul moment pe Rastignac.

— Afacerea s-a făcut, spuse Vautrin lui Eugène. Cei doi dandy ai noștri s-au înjurat. Totul s-a petrecut așa cum se cuvenea. Afacere de opinie. Porumbelul nostru s-a apucat să-mi insulte șoimul. Întîlnirea are loc mîine, la fortul Clignancourt. La ceasul opt și jumătate, domnișoara Taillefer, stînd liniștită colea și muind încetinel felioara de pîine cu unt în cafeaua cu lapte, va deveni moștenitoarea averii și a dragostei tatălui ei. Nu ți se pare nostimă povestea asta? Micul Taillefer e foarte tare în spadă și e sigur de el ca de un brelan de ași; va fi însă rănit printr-o lovitură născocită de mine, un anume fel de a ridica spada și de a înfige în fruntea adversarului. Am să-ți arăt figura asta, pentru că este strașnic de folositoare.[1]

Rastignac ascultă prostit și nu știa ce să răspundă.

În clipa aceea, moș Goriot, Bianchon și alți cîțiva pensionari intrară în sala de mîncare.

— Așa te vreau, îi spunea Vautrin lui Eugène. De data asta știi ce faci. Bravo, vulturașule![2] Ai să

---

1 Convins că a cîștigat partida, Vautrin se poartă „părintește" cu Eugène.— 2 De notat simbolismul păsărilor: porumbelul = pasăre slabă, proastă, lipsită de apărare, simbolul oamenilor înșelați. Șoimul = rapace, puternic, dar care ascultă de un stăpîn. Vulturaș = vultur, stăpîn în devenire, dar care mai are nevoie de protecția vulturului adult (Vautrin).

Scanned with OKEN Scanner

ajungi conducător de oameni. Ești tare, spătos, viteaz. Toată stima mea!

Voia să-l ia de mînă, dar Rastignac își trase cu grabă brațul și, pălind, se lăsă pe un scaun: i se părea că vede în fața lui o baltă de sînge.

— Aha, tot mai avem cîteva scutece mînjite de virtute! îi spuse Vautrin cu glasul scăzut. Taica Doliban are trei milioane, îi cunosc averea. Cînd vei umfla zestrea, o să ți se pară că ești imaculat ca o rochie de mireasă.

Rastignac nu șovăi. Hotărî ca, în aceeași seară, să vestească pe domnii Taillefer, tată și fiul.[1] După ce plecă Vautrin, moș Goriot îi spuse lui Eugène la ureche:

— Ești trist, copilul meu, dar eu am să te înveselesc.[2] Haide!

Bătrînul fabricant de făinoase își aprinse feștila de la flacăra lămpii. Eugène îl urmă, stăpînit de dorința de a afla cu o clipă mai degrabă despre ce e vorba.

— Să intrăm la dumneata, spuse bătrînul, care ceruse Silviei cheia lui Eugène. Astăzi de dimineață credeai că nu te iubește, așa-i? urmă el. Te-a alungat și ai plecat supărat, disperat. Prostuțule! Mă aștepta pe mine. Înțelegi? Trebuia să ne ducem împreună ca să sfîrșim de aranjat o bijuterie de apartament, în care ai să te muți peste trei zile. Să nu mă dai de gol. Vrea să-ți facă o surpriză; dar eu nu puteam să-ți ascund taina asta. Vei sta în strada Artois, la doi pași de strada Saint-Lazare. Vei fi instalat ca un prinț. Ți-am ales

---

1 Hotărît lucru, Rastignac nu va alege calea crimei! Vautrin a pierdut partida.— 2 Hotărîrea lui Rastignac de a împiedica duelul va fi întărită de veștile aduse de Goriot care-l vor atrage spre calea arivismului monden.

Scanned with OKEN Scanner

mobilele, ca pentru o mireasă. De o lună ne străduim, fără a-ți spune nimic. Avocatul a început lupta, fata mea își va dobîndi venitul zestrei sale — treizeci și șase de mii de franci pe an — iar eu voi cere plasarea celor opt sute de mii de franci în bunuri sigure și văzute.

Eugène se plimba tăcut, cu brațele încrucișate, de la un capăt la altul al odăii lui sărăcăcioase și neorînduite. Moș Goriot prinse o clipă cînd studentul era întors cu spatele, și puse pe cămin o cutie de marochin roșu, pe care erau imprimate în aur armele familiei de Rastignac.

— Dragul meu copil, spuse bietul bătrîn, am intrat pînă în gît în treaba asta. Dar, vezi dumneata, este și oarecare egoism în ceea ce am făcut, pentru că am și eu un interes în schimbarea locuinței dumitale. Dacă-ți voi cere ceva, n-ai să mă respingi, nu-i așa?

— Ce?

— Deasupra apartamentului dumitale, la etajul al cincilea, e o odaie, care ține de apartament. Aș vrea să mă mut în ea. Ce zici? Am îmbătrînit, stau prea departe de fete. N-am să te stînjenesc cu nimic. Numai că am să fiu și eu pe-acolo. Ai să-mi vorbești despre ea în fiecare seară. Asta n-are să te necăjească, nu-i așa? Cînd te vei întoarce acasă, eu am să fiu în pat; am să te aud și am să-mi spun: „A văzut-o pe mica mea Delphine. A dus-o la bal. Mulțumită lui, e și ea în sfîrșit fericită.“ Dacă voi fi bolnav, are să fie un balsam pentru sufletul meu să te aud întorcîndu-te, mișcîndu-te, umblînd prin casă. Vei aduce cu dumneata ceva din ființa fetei mele! Nu voi avea de făcut decît un pas ca să fiu la Champs Élysées unde ele se plimbă în fiecare zi, și am să le pot vedea mereu, pe cînd acum mi se întîmplă uneori să ajung prea tîrziu. Și apoi, poate că va veni și ea la dumneata. Am s-o aud, am s-o văd în mantila ei de dimineață, cu pasul gingaș ca de pisi-

cuță. De o lună e iarăși cum a fost, fetița veselă și drăguță, gătită, de odinioară. Sufletul ei e pe cale să se însănătoșească, și fericirea asta ți-o datorește numai dumitale. Oh! pentru dumneata aș fi în stare să fac și imposibilul! Adineauri, întorcîndu-mă împreună cu ea, mi-a spus: „Tăicuțule, sînt foarte fericită!“ Cînd îmi spune ceremonios *tată*, mă îngheață; dar cînd îmi spune *tăicuțule*, le văd parcă iarăși micuțe, și toate amintirile îmi revin în minte. Am simțămîntul că sînt și mai mult tatăl lor. Mi se pare că nu mi le-a luat încă altcineva.

Unchiașul își șterse ochii; plîngea.

— De cînd n-o mai auzisem vorbindu-mi astfel, de cînd nu mai mersesem la braț cu ea! Da, da, de mai bine de zece ani n-am mai mers alături de ele! Ce bine-i să te freci de rochia ei, să mergi în pas cu ea, să-i simți căldura! Pe scurt, astăzi de dimineață am dus-o pe Delphine peste tot locul, am colindat prin prăvălii și apoi am întovărășit-o acasă. Oh, ia-mă pe lîngă dumneata! Cînd vei avea cîteodată nevoie de cineva care să-ți facă vreun serviciu, eu am să fiu acolo. Ah, dacă ar muri namila aceea de alsacian, dacă guta de care suferă ar avea inteligența de a i se sui la stomac, ce fericită ar fi fata! Ai fi ginerele meu, ai putea ieși împreună cu ea ca bărbat și nevastă, în văzul lumii. Doamne, necunoscînd nici una din plăcerile lumii, este așa de nefericită, încît îi iert orice. Dumnezeu trebuie să fie de partea părinților care-și iubesc copiii. Să știi că te iubește peste măsură, spuse bătrînul după un răstimp, clătinînd din cap. Tot drumul mi-a vorbit despre dumneata: „Nu-i așa, tată, că e drăguț? Și are inimă bună. Vorbește despre mine?“ Din tot ce mi-a spovădit în privința asta, din strada Artois pînă la pasajul Panoramelor, ai putea face cîteva cărți. În sfîrșit, și-a deșertat inima într-a mea. Și toată dimineața m-am simțit tînăr și ușor ca un fulg. I-am spus că mi-ai dat

hîrtia aceea de o mie de franci. Oh, draga de ea, era atît de tulburată, încît a plîns. Dar ce ai acolo, pe cămin? spuse în cele din urmă moș Goriot, care murea de nerăbdare văzîndu-l pe Rastignac neclintit.

Eugène, cu desăvîrșire uluit, se uita prostit la vecinul său. Între duelul care trebuia să aibă loc a doua zi, după cum îl vestise Vautrin, și această împlinire a celor mai scumpe speranțe ale sale, contrastul era atît de puternic, încît în clipa aceea i se părea că trăiește un vis cumplit. Se întoarnă către cămin, dădu cu ochii de cutiuța pătrată, o deschise, și înăuntru găsi o filă de hîrtie, sub care se afla un ceasornic Bregnet. Pe fila de hîrtie sta scris:

„Aș vrea să te gîndești la mine în fiecare clipă, pentru că...
Delphine"

Cuvintele din urmă erau desigur în legătură cu vreo sfadă care se stîrnise cîndva între ei. Eugène simți o învăluire de duioșie. Armele familiei sale erau încrustate în aurul care căptușea cutioara de marochin. Bijuteria îndelung rîvnită, lănțugul, cheia, modelul, desenurile — toate erau așa cum și le dorise. Moș Goriot strălucea de bucurie. Fără îndoială că-i făgăduise fie-si să-i povestească în amănunt cum va primi Eugène această surpriză, pentru că în acest joc de emoții bătrînul era cel de-al treilea partener și nu părea de fel cel mai puțin fericit. Ținea mult la Rastignac și din cauza fie-si, și din pricina felului său de a fi.

Ca să-l împiedice pe Rastignac să-l prevină pe Frédéric Taillefer, Vautrin varsă, la cină, un somnifer în paharul de vin al tînărului care se trezește a doua zi, la unsprezece — după ora duelului și după cea stabilită pentru întîlnirea cu Delphine.

Scanned with OKEN Scanner

Ziua următoare avea să fie una dintre cele mai extraordinare din istoria casei Vauquer. Pînă atunci, evenimentul cel mai de seamă al acestei vieți tihnite fusese meteorica apariție a falsei contese de Ambermesnil. Dar această întîmplare avea să pălească cu totul față de peripețiile acestei zile însemnate, despre care doamna Vauquer avea să vorbească necontenit după aceea. Mai întîi, Goriot și Eugène de Rastignac dormiră pînă la ceasul unsprezece. Doamna Vauquer, care se întorsese la miezul nopții de la teatrul Gaîté, lenevi în pat pînă la zece și jumătate. Christophe, care dăduse gata vinul dăruit de Vautrin, dormi îndelung, așa încît treaba din casă se făcu cu mare zăbavă. Poiret și domnișoara Michonneau nu se arătară de fel nemulțumiți din pricină că masa întîrzia. Cît despre Victorine și doamna Couture, ele dormiră toată dimineața. Vautrin plecă în oraș înainte de ceasul opt și se întoarse chiar în clipa în care se servea dejunul. Nimeni nu protestă deci cînd Silvia și Christophe pe la unsprezece și un sfert ciocăniră la toate ușile, dînd de știre că masa e gata. În timpul cît Silvia și omul de serviciu lipseau din sala de mîncare, domnișoara Michonneau, coborînd cea dintîi, turnă porțiunea în paharul de metal al lui Vautrin, rînduit împreună cu paharele celorlalți pensionari într-o cratiță cu apă fierbinte, ca să țină cald caimacul ce trebuie pus în cafea. Pe această deprindere a pensiunii se bizuise bătrîna domnișoară în lovitura pe care o pregătise. Cei șapte pensionari se adunară nu fără oarecare anevoință. Eugène, întinzîndu-și brațele alene, cobora cel din urmă, cînd un comisionar îi aduse o scrisoare a doamnei de Nucingen. Scrisoarea avea următorul cuprins:

„N-am să mă arăt față de dumneata, prietene, nici mînioasă, nici de o falsă vanitate. Te-am așteptat pînă la două după miezul nopții. Să aștepți ființa pe care o

iubești! Cine a trecut prin această tortură n-o impune nimănuia. Văd bine că iubești pentru întîia oară. Așadar, ce s-a întîmplat? Sînt îngrijorată. Dacă nu mi-ar fi fost teamă că-mi voi dezvălui tainele sufletului, aș fi venit să văd ce fericire sau ce nenorocire ți s-a întîmplat. Dar a ieși la ora aceea, în trăsură sau pe jos, nu înseamnă oare să te compromiți cu totul? Mi-am dat seama ce nefericire este să fii femeie. Liniștește-mă, lămurește-mă pentru ce n-ai venit, după tot ce-ți spusese tata. Am să mă supăr, dar am să te iert. Ești bolnav? De ce locuiești atît de departe? Trimite-mi un cuvînt, pentru Dumnezeu! Pe curînd, nu-i așa? Dacă nu poți veni, un cuvînt îmi va fi de ajuns. Spune: «Vin în goană» sau: «Sînt bolnav». Dar dacă nu te-ai simțit bine, ar fi venit tata să-mi spună. Atunci, ce s-a întîmplat?...“

— Da, ce s-a întîmplat? strigă Eugène, năpustindu-se în sala de mîncare și ghemuind scrisoarea, fără a o citi pînă la capăt. Cît e ceasul?

— Unsprezece și jumătate, zise Vautrin punîndu-și zahăr în ceașca de cafea.

Ocnașul evadat aruncă lui Eugène una din acele priviri reci și fascinatoare pe care le au numai oamenii înzestrați cu o mare forță magnetică și care, zice-se, au darul de-a calma chiar și pe nebunii furioși din casele de sănătate. Eugène se cutremură din toate mădularele. În stradă se auzi duruit de trăsură, și un servitor, pe care doamna Couture îl recunoscu pe loc, pentru că purta livreaua casei Taillefer, dădu buzna în odaie, cu o înfățișare înspăimîntată.

— Domnișoară, strigă el, vă cheamă domnul, tatăl dumneavoastră... s-a întîmplat o mare nenorocire. Domnul Frédéric s-a bătut în duel, a primit o lovitură în frunte, doctorii nu mai trag nădejde să-l scape. Abia dacă o să aveți timp să vă luați rămas bun de la dînsul. Și-a pierdut cunoștința.

Scanned with OKEN Scanner

— Bietul băiat! exclamă Vautrin. Cum e cu putință să te iei la harță cu cineva cînd ai un venit de treizeci de mii de livre? Hotărît lucru, tinerii de astăzi nu mai știu să-și trăiască viața!

— Domnule! îi strigă Eugène.

— Ce poftești, copil mare ce ești? zise Vautrin sfîrșind în liniște cafeaua, îndeletnicire pe care domnișoara Michonneau o urmărea cu atîta încordare, încît nici nu se tulbură de nemaipomenita întîmplare care-i uluise pe toți ceilalți. Nu se bat oamenii în duel în fiecare dimineață, la Paris?

— Merg cu tine, Victorine, zise doamna Couture.

Și cele două femei zburară fără a-și mai lua șalurile sau pălăriile. Înainte de-a pleca, Victorine, cu ochii plînși, aruncă lui Eugène o privire care spunea: „N-aș fi crezut niciodată că fericirea noastră mă va costa atîtea lacrimi!"

— Doamne, parc-ai fi proroc, domnule Vautrin, zise doamna Vauquer.

— Sînt de toate, spuse Jacques Collin.

— Ciudat! urmă doamna Vauquer, sporovăind fără rost asupra acestei întîmplări. Moartea ne ia fără să ne întrebe. Tinerii mor adesea înaintea bătrînilor. Noi, femeile, sîntem fericite că nu ne batem în duel; avem însă alte metehne, de care bărbații sînt cruțați. Noi aducem pe lume copiii, iar suferințele unei mame sînt fără de sfîrșit! Ce noroc pe Victorine! Tată-său va trebui s-o primească în casa lui.

— Ia uite, zise Vautrin uitîndu-se la Eugène, ieri fata asta n-avea un ban, și astăzi are cîteva milioane.

— Eh, domnule Eugène, exclamă doamna Vauquer, ai cîștigat lozu ăl mare.

Tocmai atunci, moș Goriot se întoarse către student și-l văzu ținînd în mînă scrisoarea ghemuită.

Scanned with OKEN Scanner

— Nici n-ai citit-o pînă la sfîrșit! Ce înseamnă asta? O să fii și dumneata la fel ca toți ceilalți? îl întrebă bătrînul.

— Doamnă, n-am să mă căsătoresc în viața mea cu domnișoara Victorine, spuse Eugène către doamna Vauquer cu un simțămînt de groază și de silă care-i miră pe cei de față[1].

Moș Goriot îi luă mîna și i-o strînse. Ar fi vrut să i-o sărute.

— Oh, oh! făcu Vautrin. Italienii au o vorbă minunată: *Col tempo!*[2]

— Aștept răspunsul, îi spuse lui Rastignac comisionarul trimis de doamna de Nucingen.

— Spune că am să vin.

Omul plecă. Eugène se afla într-o stare de puternică iritare, care îl ducea pînă la nechibzuință.

— Ce-i de făcut? spunea el cu glas tare. N-am nici o dovadă[3].

Vautrin zîmbi. În clipa aceea, poțiunea, absorbită de stomac, începu să-și facă efectul. Cu toate acestea,

---

1 Vautrin a manevrat abil. Rastignac se află din nou într-o dilemă: asasinatul a avut loc fără ca el să-l fi putut împiedica și fără ca el să-l fi acceptat — ceea ce-i poate liniști cugetul. Pe de altă parte, știe că Victorine îl iubește. Va profita oare de aceste împrejurări și va primi totuși tîrgul propus de Vautrin? Vautrin îl pîndește. Goriot îl privește. O clipă cumpănită, influența lui Goriot și Delphinei, întărită de glasul conștiinței sale, învinge. Pentru a doua oară Vautrin înregistrează un eșec. Rastignac renunță la căsătoria bogată cu Victorine.— 2 Cu timpul, încetul cu încetul (ital.).— 3 Pentru a-l denunța pe Vautrin drept răspunzător moral al duelului.

ocnașul era atît de vînjos, încît izbuti să se ridice, se uită la Rastignac și-i spuse cu glas adînc:

— Tinere, norocul ne vine dormind.

Și căzu țeapăn, lovit parcă de moarte.

— Așadar, este o justiție divină! zise Eugène.

— Dar ce are bietul domn Vautrin?

— Apoplexie! strigă domnișoara Michonneau.

— Silvia, hai, fată, du-te și adu un doctor, zise văduva. Ah, domnule Rastignac, du-te degrabă la domnul Bianchon. S-ar putea ca Silvia să nu-l găsească pe doctorul nostru, domnul Grimpal.

Rastignac, fericit că are un pretext ca să părăsească această înspăimîntătoare hrubă, plecă în goană.

— Hai, Christophe, dă fuga la farmacie și cere ceva contra apoplexiei.

Christophe plecă.

— Haide, moș Goriot, ajută-ne să-l ducem sus, în camera lui.

Îl luară, îl urcară pe scară și-l așezară în pat.

— Nu pot să vă fiu de nici un folos, trebuie să mă duc la fie-mea, zise domnul Goriot.

—Bătrîn egoist! strigă doamna Vauquer, pleacă, dar-ar Dumnezeu să mori ca un cîine!

— Du-te și vezi dacă n-ai puțin eter, spuse către doamna Vauquer domînșoara Michonneau, care, ajutată de Poiret, îl dezbrăcase pe Vautrin.

Doamna Vauquer coborî în camera ei, lăsînd-o pe domnișoara Michonneau stăpînă pe cîmpul de luptă.

— Hai, scoate-i cămașa și întoarce-l degrabă! Fă și dumneata ceva, scutește-mă de-a vedea un trup gol, zise ea către Poiret. Stai ca o momîie.

Cînd Vautrin fu întors pe-o parte, domnișoara Michonneau îi trase o palmă puternică pe umăr și, în mijlocul petei roșietice, cele două litere fatale se iviră, albe.

Scanned with OKEN Scanner

— Iacă, ți-ai cîștigat destul de ușor gratificația de trei mii de franci! exclamă Poiret ținîndu-l pe Vautrin în picioare, în vreme ce domnișoara Michonneau îi punea cămașa. Of, dar greu mai e, urmă el în timp ce-l culca în pat.

— Lasă vorba! N-o fi dosit vreo casetă pe-aici? întrebă cu grabă bătrîna domnișoară, ai cărei ochi cercetau toate mărunțișurile din odaie cu atîta aviditate, încît răzbăteau parcă prin pereți. Dacă am deschide scrinul ăsta, sub un pretext oarecare? urmă ea.

— Cred că ar fi o greșeală, zise Poiret.

— De loc, făcu ea. Banii, fiind furați de la toată lumea, nu sînt ai nimănui. Dar vine văduva.

— Uite eter, zise doamna Vauquer. Într-adevăr astăzi e ziua aventurilor! Doamne, omul ăsta nu poate fi bolnav. E alb ca un pui de găină.

— Ca un pui de găină? repetă Poiret.

— Inima îi bate regulat, spuse văduva punîndu-i mîna pe inimă.

— Regulat? zise Poiret cu mirare.

— E sănătos tun.

— Crezi? întrebă Poiret.

— Vezi bine! Parc-ar dormi. Silvia s-a dus după doctor. Ia te uită, domnișoară Michonneau, [Vautrin] se strîmbă la mirosul eterului. Haida-de, n-are decît un spasm. Pulsul e bun. E tare ca un turc. Ia te uită, domnișoară, ce blană are pe burtă. Omu ăsta trăiește o sută de ani! Peruca nici nu i s-a clintit. He, e lipită. Poartă păr fals, fiindcă e roșcovan. Roșcovanii ăștia cică sînt ori foarte buni, ori foarte răi. El o fi din cei buni?

— Bun de spînzurat, zise Poiret.[1]

---

1 Naivul și prostănacul Poiret este cît pe ce să se dea de gol.

— De gîtul unei femei frumoase vrei să spui, exclamă cu însufleţire domnişoara Michonneau. Hai, pleacă, domnule Poiret. E treaba noastră, a femeilor, să vă îngrijim cînd sînteţi bolnavi. De altfel, cît te pricepi dumneata la asta, mai bine du-te de te plimbă, adăugă ea. Doamna Vauquer şi cu mine avem să-l îngrijim cum se cuvine pe iubitul nostru domn Vautrin.

Poiret ieşi fără să crîcnească, încetinel, ca un cîine căruia stăpînu-său i-a dat un picior. Rastignac plecase în oraş, pentru că se înăbuşea şi simţea nevoia să umble, să respire.

Această crimă săvîrşită la oră fixă, el voise s-o împiedice în ajun. Ce se întîmplase? Ce trebuia să facă acum? Tremura la gîndul că e complice. Vautrin, cu sîngele lui rece, îl înspăimînta şi acum.

„Dacă totuşi Vautrin ar muri fără să spună nimic"? se întreba Rastignac.[1]

Străbătea aleile grădinii Luxemburg ca şi cînd ar fi fost fugărit de o haită de cîini, pe care i se părea că-i şi aude hămăind în urma lui.

— Hei, îi strigă Bianchon, ai citit *Le pilote*?

Le pilote era o gazetă radicală, condusă de domnul Tissot, care trimitea în provincie, cîteva ceasuri după ziarele de dimineaţă, o ediţie cu cele mai noi ştiri, ce ajungeau astfel în ţară cu douăzeci şi patru de ore înaintea celorlalte ziare.

— E o întîmplare grozavă, zise internul de la spitalul Cochin. Taillefer-fiul s-a bătut în duel cu contele Franchessini, din vechea gardă, care i-a vîrît de

---

1 Ideea de a se căsători cu Victorine şi de a se putea folosi astfel de asasinatul urzit de Vautrin cu o conştiinţă „împăcată" şi fără urmări băneşti sau morale îi surîde iarăşi, o clipă, lui Rastignac.

două degete spada în frunte. Iat-o pe mica Victorine una dintre cele mai bogate partide din Paris. Eh, ce spui? Dacă s-ar fi știut asta... Ce loterie e și moartea! E adevărat că Victorine îți cam făcea ochi dulci?

— Tacă-ți gura, Bianchon, n-am să mă însor cu ea niciodată. Iubesc o femeie încîntătoare, care mă iubește și ea...

— Îmi spui asta ca și cînd te-ai lupta din răsputeri să nu-i fi necredincios. Arată-mi o femeie care să merite a-i jertfi averea nobilului domn Taillefer.

— Toți demonii din lume se țin astăzi de capul meu! strigă Rastignac.

— Dar cu cine te războiești? Ai căpiat? Dă-mi mîna să-ți iau pulsul, spuse Bianchon. Ai febră.

— Du-te la bătrîna Vauquer. Ticălosul de Vautrin s-a prăbușit adineauri, ca mort.

— A, zise Bianchon despărțindu-se de Rastignac, îmi confirmi niște bănuieli pe care vreau să le verific.

Îndelungata plimbare a studentului în drept avu un caracter solemn. El își făcu oarecum un examen de conștiință. Și dacă în acest răstimp se cercetă cu luare-aminte, dacă fu necruțător cu el însuși, dacă avu clipe de șovăire în această aspră și cumplită dezbatere, cel puțin cinstea lui se dovedi tare ca o bară de fier care rezistă la toate încercările. Își aduse aminte de destăinuirile pe care i le făcuse în ajun moș Goriot, se gîndi la apartamentul pe care i-l alesese Delphine, în strada Artois; luă din nou scrisoarea ei, o reciti, o sărută.

„O iubire ca asta este ancora mîntuirii mele, își spuse el. Bietul bătrîn a trecut prin multe suferințe sufletești. Nu vorbește niciodată despre mîhnirile lui, dar oricine i le poate ghici. Ei bine, am să-l îngrijesc ca pe-un părinte, am să-i dăruiesc toate bucuriile. Dacă Delphine mă iubește, are să vină adesea la mine și are să-și treacă ziua împreună cu el. Nobila contesă de

Restaud este o ticăloasă; ar fi în stare să-l facă pe tată-său portar. Draga mea Delphine! Ea se poartă mai bine cu moșneagul și e vrednică de a fi iubită. Ah, astă-seară voi fi fericit!"

Scoase ceasul și-l admiră.

„Am izbutit în toate! Cînd două ființe se leagă într-o iubire veșnică, pot foarte bine să se ajute între ele, așa că îmi este îngăduit să primesc darul acesta. De altfel, fără îndoială că voi răzbate în viață și voi putea să-i întorc totul însutit. În dragostea noastră nu e nici o crimă, nu e nimic care să-i dea prilej chiar și virtuții celei mai severe să-și încrunte sprîncenele. Cîți oameni cinstiți n-au legături de felul acesta! Nu înșelăm pe nimeni. Ceea ce-i înjosește pe oameni e minciuna. A minți nu înseamnă oare a abdica? Delphine trăiește despărțită de bărbatu-său de atîta vreme. De altfel, eu însumi am să-i spun alsacianului că trebuie să-mi cedeze femeia pe care nu e-n stare s-o facă fericită."

Această luptă a lui Rastignac cu el însuși ținu multă vreme. Deși pînă la urmă virtuțile tinereții trebuiau să iasă biruitoare, o curiozitate de neînvins îl împinse pe la ceasul patru și jumătate, pe înnoptate, către casa Vauquer, pe care își jurase lui însuși s-o părăsească pentru totdeauna. Voia să afle dacă Vautrin murise. După ce-i administrase un vomitiv, Bianchon plecase la spital cu materiile debordate de Vautrin, pentru a le face analiza chimică. Văzînd că domnișoara Michonneau stăruie cu tărie să le arunce, bănuielile lui se întăriseră. Pe de altă parte, Vautrin își revenise prea repede pentru ca Bianchon să nu bănuiască în toată întîmplarea un complot urzit împotriva omului care înveselea întreaga pensiune. Cînd Rastignac se întoarse acasă, Vautrin se afla în sala de mîncare, rezemat de sobă, în picioare. Atrași de vestea duelului lui Taillefer-fiul, clienții pensiunii, cu excepția lui moș Goriot,

dornici să cunoască amănuntele acestei afaceri și înrîurirea ei asupra sorții Victorinei, se adunaseră mai devreme decît de obicei și discutau despre această întîmplare. Cînd sosi, Eugène dădu cu ochii de Vautrin, care ședea neclintit și a cărui privire îi pătrunse atît de adînc în inimă și îi mișcă atît de puternic cele cîteva coarde vinovate, încît se cutremură.

— Ei bine, dragă băiețe, îi spuse ocnașul evadat, Cîrna o să aibă multă bătaie de cap cu mine. După cum spun aceste doamne, am biruit o hemoragie cerebrală, care ar fi putut ucide un bou.

— Ah, poți să spui chiar un taur! exclamă văduva Vauquer.

— Îți pare rău că n-am murit? îi spuse Vautrin în șoaptă lui Rastignac, încredințat că-i ghicise gîndurile. Asta ar însemna că ești un om al dracului de tare!

— Pe Dumnezeul meu, zise Bianchon, domnișoara Michonneau vorbea alaltăieri de un domn poreclit Păcălește-Moartea. Numele ăsta ți s-ar potrivi de minune.

Cuvîntul acesta avu asupra lui Vautrin efectul unui trăsnet: păli, se clătină, și privirea lui, cu forța ei de atracție, căzu ca o rază de soare asupra domnișoarei Michonneau, care, sub această țîșnire de voință, simți cum i se moaie genunchii. Fata bătrînă se lăsă moale pe un scaun. Lepădînd masca blajină sub care își ascundea adevărata lui fire, chipul ocnașului se înfățișă deodată atît de sălbatic, încît Poiret, dîndu-și seama că domnișoara Michonneau se află în primejdie, sări între ea și Vautrin. Neînțelegînd încă nimic din această dramă, ceilalți pensionari rămaseră uluiți. În aceeași clipă se auziră în uliță pași soldățești și zăngănit de arme. În timp ce Collin căuta o ieșire, uitîndu-se cu o mișcare reflexă la fereastre, la pereți, patru oameni se iviră în ușa dinspre salon.

Scanned with OKEN Scanner

Cel dîntîi era șeful Siguranței, ceilalți trei erau ofițeri de poliție.

— În numele legii și al regelui! spuse unul dintre ofițeri, al cărui glas fu acoperit de un murmur de uimire.

În cuprinsul încăperii se așternu îndată tăcerea, iar pensionarii se traseră în lături, lăsînd loc de trecere celor trei polițiști, toți cu mîna în buzunar, pe pistolul încărcat. Doi jandarmi, care veneau în urma agenților, se așezară în fața ușii dinspre salon, și alți doi — în fața celei care da spre scară. Afară, pe pavajul care mărginea tot lungul fațadei, se auziră pași și puști de soldați. Păcălește-Moartea nu mai putea să aibă nici o nădejde de fugă; toate privirile se pironiră, doborîtoare, asupra lui. Șeful se duse drept la el și dintru început îi dădu o lovitură atît de puternică, încît peruca îi căzu, dezvăluind capul lui Collin în toată hîda lui urîțenie. Cu părul roșucărămiziu, tăiat scurt, care dădea întregii lui înfățișări o înfricoșătoare expresie de forță și de viclenie, capul și chipul, în deplină potrivire cu trupul, se iviră într-o străluminare de inteligență, ca și cînd toate focurile infernului l-ar fi cuprins în vîlvătaia lor. În clipa aceea toți cei de față îl înțeleseră pe Vautrin pe de-a întregul — cu trecutul, cu prezentul, cu viitorul lui, cu credințele lui neîndurate, cu religia bunului său plac, cu acea regească putere pe care i-o dădea cinismul gîndirii și faptelor lui, precum și forța unei organizații ce nu se da îndărăt de la nimic.[1] Sîngele

1 Adevăratul aspect fizic al lui Vautrin (strîns legat, conform concepției lui Balzac, de aspectul moral) este dezvăluit. Balzac insistă asupra satanismului și animalității sale (puterii și ferocității).

Scanned with OKEN Scanner

îi năvăli în obraz, iar în ochi îi fulgerară două scînteieri ca de pisică sălbatică. Și deodată avu o zvîcnire în sine, cu o mișcare atît de feroce în forța ei stăpînită și cu un asemenea răcnet, încît toți pensionarii izbucniră în strigăte de spaimă. Văzîndu-l încordat ca un leu, agenții, ținînd seama și de larma celor din jur, scoaseră pistoalele. Cu sclipirea țevilor de armă în față, Collin își dădu seama de primejdia în care se află și deodată făcu dovada celei mai mari puteri omenești. Cumplită și măreață priveliște! În înfățișarea lui se săvîrși o schimbare, care n-ar putea fi asemuită decît cu aceea care se petrece într-un cazan plin cu fumegarea aburilor, gata să arunce în aer un munte întreg, dar pe care o singură picătură de apă rece îi împrăștie într-o clipită. Picătura de apă care îi răci turbata-i mînie fu o reflecție care-i trecu prin minte cu iuțeala unui fulger. Cu ochii la perucă, Collin zîmbi:

— Astăzi ți-ai uitat politețea acasă, spuse către șeful Siguranței.

Și, întinzînd mîinile spre jandarmi, le făcu semn din cap să se apropie.

— Domnilor jandarmi, puneți-mi cătușele sau lanțul. Cei de față sînt martori că nu opun împotrivire.

Repeziciunea cu care lava și focul țîșniră și se traseră înapoi în acest vulcan uman stîrni în sala de mîncare un murmur de admirație.

— Ți-a cam pierit piuitul, domnule care înfunzi oamenii-n pușcării, urmă ocnașul, cu ochii asupra vestitului director al poliției judiciare.

— Hai, dezbrăcați-l! spuse omul din ulicioara Sainte-Anne[1], cu o înfățișare plină de dispreț.

---

1 Unde se afla sediul poliției de Siguranță.

— De ce? zise Collin. Aici sînt și doamne. Eu nu tăgăduiesc nimic și mă predau.

Se opri o clipă și se uită asupra adunării, ca un orator care se pregătește să facă destăinuiri uluitoare.

— Scrie, taică Lachapelle, spuse el întorcîndu-se către un bătrînel cu părul alb care se așezase la capătul mesei, după ce scosese dintr-o geantă procesul-verbal de arestare. Recunosc că sînt Jacques Collin, zis și Păcălește-Moartea, condamnat la douăzeci de ani de ocnă, și am dovedit chiar acum că-mi merit porecla. Dacă n-aș fi făcut decît să ridic mîna, spuse el către clienții pensiunii, acești trei copoi ar fi vărsat toată *povidla* din mine pe *bulevardul* domestic al măicuței Vauquer. Netrebnicii ăștia îți întind tot felul de capcane!

La aceste cuvinte, doamna Vauquer simți că se sfîrșește.

— Dumnezeule, să-nnebunești, și alta nu! Cînd mă gîndesc că nu mai departe decît aseară am fost cu el la teatrul Gaîté! zise ea către Silvia.

— Fii înțeleaptă, măicuță, urmă Collin. Ce mare nenorocire c-ai fost ieri în loja mea la Gaîté? strigă el. Te socoți cumva mai bună decît noi? Toate ticăloșiile pe care le duceam noi în spinare sînt mai puțin decît ticăloșia pe care o purtați în suflet voi, mădulare fleșcăite ale unei lumi putrede. Chiar și cel mai bun dintre voi nu mi se împotrivea. Oprindu-și privirile asupra lui Rastignac, îi trimise un surîs voios, care contrasta ciudat cu aspra înfățișare a chipului său. Cu toate astea, îngerașule, micul nostru tîrg merge mai departe, dacă-l vei primi! Știi?

Și fredonă:

Fanchetta mea-i fermecătoare
În simplitatea ei...

N-ai nici o grijă, urmă el. Știu eu cum să-mi încasez drepturile; sînt prea temut ca să îndrăznească cineva să mă *pingelească*!

Toată ocna, cu graiul și obiceiurile ei, cu năprasnicele-i treceri de la glumă la groază, cu înspăimîntătoarea-i măreție, cu familiaritatea și cu josnicia ei, apăru deodată în aceste cîteva cuvinte și în acest om, care nu mai era un om, ci tipul reprezentativ al unei întregi nații degenerate,al unui popor sălbatic și logic, brutal și mlădios. Într-o clipită, Collin se ridicase la înălțimea unui poem blestemat, în sufletul căruia se încăierau toate simțirile omenești, afară de una singură — căința. Avea privirea arhanghelului prăbușit, pornit să ducă un război fără de sfîrșit. Rastignac lăsă ochii în jos, primind această vinovată înrudire drept o ispășire a gîndurilor lui urîte.

— Cine m-a trădat? întrebă Collin trecîndu-și cumplita-i privire peste toți cei de față. Și, oprindu-se asupra domnișoarei Michonneau, urmă: Tu, hoașcă bătrînă! Tu, care-ți vîri nasul peste tot locul, tu mi-ai pricinuit și așa-zisa dambla de ast-dimineață!... Cu două vorbe te-aș putea trimite să-ți reteze capul peste opt zile. Te iert, pentru că sînt creștin. De altfel, nici nu m-ai vîndut tu. Dar atunci cine? Ha, ha, cotrobăiți pe sus, strigă el auzind sus pașii polițiștilor, care-i deschideau dulapurile și-i luau hîrtiile. Cuibu-i gol, păsăruicile au șters-o încă de ieri, așa că n-aveți să aflați nimic. Registrele mele de comerț sînt aici, spuse el ciocănind cu degetul în frunte. Acuma știu cine m-a vîndut. Nu poate fi altul decît nemernicul acela de Fir-de-Mătase. Nu-i așa, taică Înhață-lume? îl întrebă pe șeful poliției. Numai el știa că păstrez banii acolo sus. Dar acum n-o să mai găsiți nimic, drăguții mei copoiași. Cît despre Fir-de-Mătase, în cel mult cincisprezece zile o să-l vedeți cu *grădiniță pe burtă*, chiar dacă-l veți păzi cu toată jandarmeria voastră. Dar

Michonnetei ăsteia cît i-ați dat? întrebă pe polițiști. O mie de taleri! Află că făceam mai mult decît atît, găunoasa mea Ninon, putregăită doamnă de Pompadour în zdrențe, Veneră de la Père-Lachaise! Dacă mi-ai fi dat veste, ai fi umflat șase mii de franci. Ah, nu știai, bătrînă vînzătoare de oameni; dac-ai fi știut, ai fi încheiat tîrgul cu mine. Da, ți i-aș fi dat ca să scap de o călătorie care mă plictisește și care mă face să pierd bani, spunea el pe cînd polițiștii îi puneau cătușele. Oamenilor ăstora le face o mare plăcere să mă tîrîie îndelung ca să mă descoasă. Cel puțin dacă m-ar trimite îndată la ocnă, aș putea în scurtă vreme să-mi reiau ocupațiile, în ciuda micilor gură-cască de pe Quai des Orfévres[1]. Acolo, la ocnă, toți au să se dea de ceasul morții ca să înlesnească evadarea generalului lor, bunul Păcălește-Moartea! Este printre voi vreunul care să aibă bogăția asta a mea, peste zece mii de frați gata să facă orice pentru voi? întrebă el cu mîndrie. Și, bătîndu-se în piept, spuse: E ceva bun aici, în viața mea n-am trădat pe nimeni! Hei, oală hîrbuită, ia te uită la oamenii ăștia, zise Collin întorcîndu-se către fata bătrînă. E-adevărat, la mine se uită cu spaimă; dar cînd dau cu ochii de tine, li se-ntorc mațele pe dos, de scîrbă. Hai, du-te de-ți umflă cîștigul.

Tăcu un răstimp, uitîndu-se la ceilalți pensionari.

— Ce vă holbați ca proștii? N-ați văzut în viața voastră un ocnaș? ca Jacques Collin, aici de față, este un om mai curajos decît ceilalți oameni și care protestează împotriva profundelor decepții pe care i le pricinuiește contractul social, cum spune Jean-Jacques, al cărui elev mă fălesc a fi. Pe scurt, stau singur împotriva guvernului, cu toată liota lui de jandarmi, tribunale, bugete, și pe toți îi învîrtesc pe deget.

---

1 Chei din Paris unde se află situată clădirea prefecturii poliției.

Scanned with OKEN Scanner

DOAMNA HANSKA

Scanned with OKEN Scanner

BALZAC ÎN ȚINUTĂ DE LUCRU

Scanned with OKEN Scanner

— Drace, zise pictorul, ce minunat desen ar ieși!

— Ia spune-mi, paj al măriei-sale călăul, guvernator al VĂDUVEI (nume plin de o cumplită poezie, pe care ocnașii îl dau ghilotinei), adăugă el întorcîndu-se către șeful poliției de siguranță, fii băiat de treabă și spune-mi dacă-i adevărat că m-a vîndut Fir-de-Mătase. N-aș vrea să plătească pentru altul, n-ar fi drept.

În clipa aceea, agenții care cotrobăiseră peste tot și inventariaseră totul, se întoarseră în sala de mîncare și schimbaseră cîteva cuvinte în șoaptă cu șeful expediției.

Procesul-verbal era încheiat.

— Domnii mei, spuse Collin întorcîndu-se către pensionari, peste puțin au să mă ia. Toți mi-ați arătat bunăvoință în timpul cît am locuit în această casă, și vă rămîn recunoscător. Primiți cuvîntul meu de bun rămas. Îmi veți îngădui, sper, să vă trimit smochine din Provence.

Făcu cîțiva pași către ușă, dar se întoarse către Rastignac.

— Rămîi cu bine, Eugène, spuse el cu un glas blînd și trist, care nu se potrivea de fel cu vorbirea-i repezită de pînă acum. Ți-am lăsat un prieten devotat, dacă vei fi vreodată la strîmtoare.

Cu toate că avea mîinile prinse în cătușe, se puse în gardă, dădu comanda ca un maestru de scrimă, strigă „Unu, doi!“ și fandă.

— Dacă ai vreun necaz, du-te la el. Poți dispune deopotrivă de om, ca și de bani.

Ciudatul personaj învălui cuvintele din urmă în destule schime de măscărici, ca să nu le poată înțelege

Scanned with OKEN Scanner

decît el și Rastignac[1]. După ce jandarmii, soldații și polițiștii plecară, Silvia, fricționîndu-și stăpîna cu oțet pe tîmple, se uită la pensionarii care ședeau buimăciți.

— Cu toate astea, spuse ea, a fost un om![2]

După plecarea lui Vautrin pensionarii casei Vauquer o izgonesc pe d-ra Michonneau, delatoarea, care pleacă urmată de Poiret. Soseşte moş Goriot, radiind de fericire. Il răpeşte aproape cu sila pe Eugène şi-l duce în strada Artois într-un „încîntător apartament de holtei" unde studentul o regăseşte pe Delphine. Apartamentul — destinat lui Eugène — fusese închiriat şi mobilat de bietul bătrîn, fericit de înţelegerea dintre Delphine şi Rastignac, cu ultimii lui bani. Iar el, Goriot, închiriase la mansardă şi o cămăruţă pentru el.

Eugène și Delphine se priviră cu mirare, cu ochii plini de lacrimi. Rastignac luă mîna bătrînului și i-o strînse.

— Ei, ce? zise Goriot. Nu sînteți copiii mei?

— Dar, bietul meu tată, spuse doamna de Nucingen, cum ai făcut?

— Ei, asta-i! răspunse Goriot. Cînd te-am hotărît să-l instalezi într-un apartament mai aproape de tine și cînd te-am văzut cumpărînd lucruri ca pentru o mireasă, mi-am spus: „Are să se-ncurce!" Avocatul meu pretinde că procesul care trebuie intentat bărbatului tău ca să-l facem să-ți dea averea îndărăt are

---

1 Pentru Rastignac, arestarea lui Vautrin înseamnă sfîrșitul unei ispite: renunță pentru a treia și ultima oară la căsătoria cu Victorine. — 2 Sălbatica măreție a revoltatului îi copleșește pe toți. Vorbele doamnei Vauquer rezumă simțămintele tuturor. Perfectul compus folosit aruncă însă, necruțător, toată întîmplarea în trecut: pentru membrii pensiunii Vautrin nu mai există.

Scanned with OKEN Scanner

să țină mai bine de șase luni. Bun. Am vîndut renta mea perpetuă de o mie trei sute cincizeci de livre. Din banii ăștia, cu cincisprezece mii de franci mi-am făcut o rentă viageră, garantată în ipoteci sigure, de o mie două sute de franci pe an, iar cu restul capitalului, dragi copii, am achitat datoriile voastre la negustori. Cît despre mine, am sus o odaie care mă costă cincizeci de taleri pe an, iar cu patruzeci de gologani pe zi pot să trăiesc ca un prinț, ba o să-mi mai rămînă și ceva în pungă. Haine nu prea stric, așa că altele, noi, aproape că nu-mi trebuie. Și uite-așa, de cincisprezece zile îmi rîd în barbă, spunîndu-mi: „Ce fericiți au să fie!“ Ei, nu sînteți fericiți?

— Oh, tăicuțule, tăicuțule! spuse doamna de Nucingen sărind în brațele bătrînului, care o luă pe genunchii lui.

Îl potopi cu sărutări, îi mîngîie obrajii cu părul ei bălai și plînse din plin pe fața lui bătrînă, acum întinerită și strălucitoare.

— Tată dragă, tu ești un adevărat tată! Ba nu, nu există în toată lumea un alt tată ca tine. Eugène ținea de mult la dumneata, dar cît are să te iubească acum!

— Dar bine, măi copii, zise moș Goriot, care de zece ani nu mai simțise inima fie-si bătînd pe pieptul lui, dar bine, Delphinette, tu vrei să mor de fericire? Biata mea inimă se sfărîmă în țăndări. Iacă, domnule Eugène, cu asta mi-ai și plătit datoria!

Și bătrînul își cuprinse fata într-o îmbrățișare atît de sălbatică, atît de nebună, încît ea spuse:

— Ah, mă doare!

— Te doare? zise el pălind.

O privi cu o înfățișare de supraomenească suferință.

— Nu, nu te doare? urmă bătrînul, cu un surîs întrebător. Pe mine însă m-a durut strigătul tău. Asta are să te coste mai mult, îi spuse el în șoaptă, sărutînd-o înce-

tinel pe ureche, dar trebuie s-o plătești. Astfel, se supără el.

Eugène sta împietrit în fața nesecătuitului devotament al acestui om și îl privea cu acea naivă încîntare care în anii tineri se confundă cu credința.

— Mă voi dovedi vrednic de toate acestea, izbucni el cu însuflețire.

— O, dragul meu Eugène, ce cuvînt minunat ai spus! Și doamna de Nucingen îl sărută pe frunte.

— Pentru tine, a refuzat pe domnișoara Taillefer și milioanele ei, spuse moș Goriot. Da, biata micuță te iubea. Și acum, după moartea fratelui ei, e bogată ca un Cresus[1].

— Oh, de ce-i spui asta? strigă Rastignac.

— Eugène, îi murmură Delphine la ureche, acum am totuși un regret pentru seara asta. Ah, Eugène, am să te iubesc mult! Și totdeauna.

— De la nunta ta și apoi a Nasiei, n-am mai avut o zi așa de frumoasă! strigă moș Goriot. Oricîte suferințe mi-ar trimite Dumnezeu, dacă nu vor fi din pricina voastră îmi voi putea spune: „În luna februarie din anul acesta am avut o clipă în care am fost mai fericit decît poate fi un om într-o viață întreagă". Întoarce fața-ncoace, Fifine, spuse bătrînul către fie-sa. E tare frumoasă, nu-i așa? Ia spune-mi ai văzut multe femei care să aibă culorile atît de gingașe și gropița asta mică? Nu-i așa că nu? Ei bine, află că drăgălășenia asta de femeie e opera mea. Și de-aici încolo, fiind fericită grație dumitale, are să fie de-o mie de ori mai frumoasă. Eu, vecine, pot să mă duc în infern; dacă-ți trebuie locșorul meu din paradis, ți-l dăruiesc. Eh,

1 Rege al Lidiei (560—546 î.e.n.), a cărui bogăție era fabuloasă.

hai să mîncăm, să mîncăm, urmă el nemaiștiind ce spune, toate astea sînt ale noastre.

— Bietul meu tată!

— Dacă ai ști, copila mea, zise bătrînul ridicîndu-se și ducîndu-se către ea, cuprinzîndu-i capul în mîini și sărutîndu-i cosițele aurii, dacă ai ști cît de fericit mă poți face tu și cu cît de puțină cheltuială! Nu trebuie decît să vii să mă vezi din cînd în cînd. Am să fiu sus, în odaia mea. N-ai de făcut decît un pas. Spune, îmi făgăduiești?

— Da, tată drag!

— Încă o dată.

— Da, tată bun!

— De ajuns. Dacă te-ai potrivi mie, te-aș pune să mi-o repeți de o sută de ori. Hai la masă!

Toată seara trecu în copilării de felul acesta, și moș Goriot nu se arătă mai puțin nebunatic decît ei doi. Se trîntea la picioarele fie-si și i le săruta; rămînea îndelung cu ochii pierduți în ochii ei; își freca fruntea de rochia ei; pe scurt, făcea toate nebuniile pe care le-ar fi putut face cel mai tînăr și cel mai îndrăgostit amant.

— Vezi, spuse Delphine către Eugène, cînd tata e cu noi, trebuie să fim numai ai lui. Cîteodată asta are să ne stînjenească.

Eugène, care avusese cîteva tresăriri de gelozie, nu putea să nu încuviințeze aceste cuvinte în care se rezuma toată ingratitudinea.

Vicontesa de Beauséant o invită pe Delphine, potrivit făgăduielilor sale, la ultimul bal pe care îl dă înainte de a se retrage la țară ca să uite de trădarea marchizului d'Ajuda-Pinto (*v. romanul* O femeie părăsită). *Moș Goriot și Eugène se pregătesc de mutare. Dar Delphine sosește, dis-*

perată, în casa Vauquer, şi-l vesteşte pe tatăl ei că baronul Nucingen, soţul ei, este pe cale s-o ruineze. În timpul discuţiei apare şi Anastasie.

— Bună ziua, tată, zise contesa intrînd. Ah, uite-o şi pe Delphine!

Dînd cu ochii de soră-sa, doamna de Restaud păru stînjenită.

— Bună ziua, Nasie, spuse baroana. Ţi se pare neobişnuit că mă găseşti aici? Eu îl văd pe tata în fiecare zi.

— De cînd?

— Dacă ai fi venit pe-aici, ai fi ştiut.

— Nu mă necăji, Delphine, zise contesa, cu glas mîhnit. Sînt tare nenorocită, sînt pierdută, sărmanul meu tată! Oh, cu totul pierdută de data asta!

— Dar ce ţi s-a întîmplat, Nasie? strigă moş Goriot. Spune-ne tot, copila mea. Văd că păleşte. Delphine, ajut-o, haide, fii bună cu ea, şi am să te iubesc şi mai mult, dacă ar fi cu putinţă!

— Biata mea Nasie, spuse doamna de Nucingen ajutînd-o să se aşeze pe un scaun. Vorbeşte. Noi sîntem singurele două fiinţe care te iubim mereu şi îndeajuns ca să-ţi iertăm orice. Vezi tu, iubirea alor tăi este cea mai temeinică.

Îi dădu să respire săruri, şi contesa îşi reveni.

— Din asta are să mi se tragă moartea, spuse moş Goriot. Haide, urmă el, stîrnind focul de turbă din sobă, veniţi încoace amîndouă. Mi-e frig. Ce s-a întîmplat, Nasie? Spune degrabă. Ai să mă ucizi!

— Ei bine, zise biata femeie, bărbatu-meu ştie tot. Închipuieşte-ţi, tată, e cîtăva vreme de-atunci, ţi-aduci aminte de polita aceea a lui Maxime? Nu era cea dintîi. Plătisem multe pînă atunci. Către începutul lui ianuarie, domnul de Trailles mi s-a părut tare

mîhnit. Nu-mi spunea nimic. Dar e așa de ușor să citim în inima celor pe care-i iubim! Un nimic e de ajuns. Și apoi, mai sînt și presimțirile. În sfîrșit, era mai drăgăstos, mai duios decît oricînd, iar eu eram din ce în ce mai fericită. Bietul Maxime! În vremea aceea, în cugetul lui își lua rămas bun de la mine, după cum mi-a spus mai tîrziu: voia să-și zboare creierii! În cele din urmă atîta l-am chinuit, atîta l-am rugat, am stat două ceasuri în genunchi în fața lui... pînă mi-a mărturisit că are datorii de o sută de mii de franci! Oh! tăicuțule, o sută de mii de franci! Mi-am pierdut mințile. Dumneata nu puteai să ai suma asta, iar eu cheltuisem tot...

— Nu, zise moș Goriot, ca să fac rost de atîția bani ar fi trebuit să-i fur. Dar i-aș fi furat, Nasie! Îi voi fura.

Cînd auziră acest cuvînt rostit cu glas lugubru, ca un horcăit de muribund, mărturisind agonia iubirii de tată redusă la neputință, cele două surori rămaseră o clipă tăcute. Ce egoism ar fi putut să rămînă nepăsător la acest strigăt de deznădejde care, ca o piatră aruncată într-un hău, îi arăta toată adîncimea?

— Am găsit banii de care aveam nevoie înstrăinînd lucruri care nu-mi aparțineau, zise contesa izbucnind în lacrimi.

Tulburată, Delphine începu și ea să plîngă, cu capul rezemat pe gîtul soră-si.

— Așadar, e adevărat! spuse ea.

Anastasie lăsă capul în jos, doamna de Nucingen o cuprinse în brațe, o sărută cu duioșie și, sprijinindu-i fruntea pe umărul ei, îi spuse:

— Noi te vom iubi totdeauna, fără să te judecăm.

— Îngerașii mei, zise Goriot cu glas stins, de ce a trebuit să vină o nenorocire ca să văd în sfîrșit această unire a voastră?

Scanned with OKEN Scanner

— Ca să salvez viața lui Maxime, în sfîrșit, ca să-mi salvez toată fericirea mea, urmă contesa, încurajată de aceste mărturii de caldă și tulburătoare dragoste — m-am dus la acel cămătar pe care-l cunoști — o adevărată făptură a iadului, ce nu se înduioșează de nimic — m-am dus la domnul Gobseck, cu diamantele de familie, la care domnul de Restaud ține atît de mult. Le-am dus și pe ale lui, și pe ale mele, și le-am vîndut pe toate. Vîndut! Înțelegi? L-am salvat pe domnul de Trailles, dar eu sînt pierdută, Restaud știe tot.

— De la cine? Cum? Să-l ucid! strigă moș Goriot.

— Ieri m-a chemat în camera lui. M-am dus... „Anastasie, mi-a spus cu o voce... (Oh! mi-a fost de-ajuns să-l aud, ca să ghicesc totul), unde sînt diamantele dumitale? — „La mine". — „Nu, mi-a răspuns uitîndu-se țintă în ochii mei, sînt aici, pe comodă." Și mi-a arătat caseta, acoperită cu batista lui. „Știi de unde le-am luat?" m-a întrebat. Am căzut în genunchi în fața lui, am plîns, l-am întrebat de ce moarte vrea să mă vadă murind...

— Ai spus tu asta? strigă moș Goriot. Pe sfîntul nume al lui Dumnezeu, cel care se va atinge de oricare dintre voi, cîtă vreme trăiesc eu, să știe bine că am să-l ard la foc domol. Da, l-aș sfîșia ca pe...

Moș Goriot tăcu. Cuvintele i se înăbușeau în gîtlej.

— La urmă, draga mea, mi-a cerut un lucru mai greu chiar decît moartea. Facă domnul ca nici o femeie să nu audă ce mi-a fost dat mie să aud.

— Am să-l ucid, spuse moș Goriot cu o desăvîrșită liniște. Dar n-are decît o viață și-mi datorează două.[1]

---

1 Încercările morale prin care trece Goriot sînt cumplite: o vede pe Delphine ruinată de Nucingen: constată rivalitatea dintre cele două surori (v. replicile răutăcioase ale

Delphine şi Anastasie pleacă, lăsîndu-l pe Goriot, bolnav şi istovit, vegheat şi îngrijit de Rastignac. Amîndoi vorbesc despre balul dat de vicontesa de Beauséant, la care Delphine şi Anastasie vor petrece atît de bine, speră bietul muribund.

— Mîine au să petreacă bine, spuse moş Goriot către Eugène cînd rămaseră singuri. Se duc la un bal mare.

— Ce ispravă ai făcut azi-dimineaţă, tăicuţule, de eşti acuma atît de bolnav, încît nu te poţi mişca din pat?

— Nimic.

— Anastasie a fost pe la dumneata? întrebă Rastignac.

— Da, răspunse moş Goriot.

— Atunci, nu te-ascunde de mine. Ce ţi-a mai cerut?

— Ah, copilul meu, urmă bătrînul adunîndu-şi toate puterile ca să poată vorbi, e tare nenorocită! De cînd cu chestia cu diamantele, Nasie nu mai are un franc. Pentru balul ăsta îşi comandase o rochie de lamé, care trebuie să-i vină ca o bijuterie. Croitoreasa ei, o ticăloasă, n-a vrut să i-o dea pe datorie, şi camerista a dat în numele ei o mie de franci aconto asupra rochiei. Biata Nasie, să ajungă ea în halul

---

Delphinei: *„Dacă ai fi venit pe aici, ai fi ştiut"* şi *„Noi te vom iubi totdeauna fără să te judecăm")* şi află că Anastasie are mari necazuri. Loviturile primite îi ating însăşi existenţa; îi este frig (simbolic: senzaţia morţii fizice). Orice simţ al moralităţii dispare: este gata să fure, chiar să omoare. Pasiunea lui Goriot, iubirea lui de tată, sublima lui abnegaţie îl împing astfel — moralmente — pe calea necinstei. Lecţie aspră dată slăbiciunii îngăduitoare care transformă cele mai nobile sentimente în porniri criminale!

Scanned with OKEN Scanner

ăsta! Dar între timp camerista, văzînd că Restaud nu-i mai încredințează nimic Nasiei, s-a temut să nu-și piardă banii și s-a înțeles cu croitoreasa să nu-i dea rochia decît după ce Nasie îi va plăti mia de franci. Balul e mîine, rochia era gata. Nasie era în culmea deznădejdii. Atunci, s-a gîndit să-mi ceară împrumut tacîmurile ca să le pună amanet. Bărbatu-său ține ca să se ducă la acest bal, pentru ca lumea să vadă diamantele, despre care se spune că au fost vîndute. Dar putea oare să-i spună acestui monstru „Datorez o mie de franci, plătește-i"? Firește că nu. Eu însă am înțeles-o foarte bine. Soră-sa, Delphine, are să vină la bal într-o rochie superbă. Anastasie nu poate să rămînă mai prejos de sora ei mai mică. Și apoi, biata fată, a plîns așa de mult! Ieri, cînd n-am avut cele douăsprezece mii de franci, m-am simțit așa de umilit, încît eram în stare să-mi dau ce bruma de zile îmi mai rămîn de trăit din viața asta mizerabilă, ca să-mi răscumpăr această vină. Vezi dumneata, am avut tăria de-a răbda totul, dar lipsa de bani din vremea din urmă mi-a zdrobit inima. Oh, oh! N-am stat o clipă la gînduri; m-am gătit, m-am spilcuit și am pornit. Am vîndut tacîmurile și paftalele pe șase sute de franci și am pus gaj la taica Gobseck creanța mea de rentă viageră pe un an, contra patru sute de franci bani peșin. Am să mănînc pîine goală. Ei și? Cu pîine goală mă săturam cînd eram tînăr; o să meargă și acuma. Știu cel puțin că Nasie a mea o să aibă o seară minunată. Ce elegantă o să fie! Hîrtia de o mie de franci e aici, sub pernă. Gîndul ăsta, că am sub căpătîiul meu lucrul care are să-i facă atîta bucurie bietei Nasie, îmi dă viață. Acum are s-o poată da afară pe ticăloasa aia de Victoria. Ai mai pomenit slugi care să n-aibă încredere în stăpînul lor? Mîine am să mă însănătoșesc. Nasie vine la ceasul zece. Nu vreau ca fetele să mă

creadă bolnav. Nu s-ar mai duce la bal, ar rămîne să mă îngrijească. Nasie are să mă sărute ca pe copilul ei. Dezmierdările ei mă vor vindeca. La urma urmei, nu m-ar fi costat o mie de franci spiţeria? Prefer să-i dau vraciului Vindecă-Tot, Nasiei mele. Îi voi aduce cel puţin o mîngîiere, în suferinţa ei. În felul acesta îmi răscumpăr greşeala de a-mi fi făcut o rentă viageră. Fata e în fundul prăpastiei, şi eu nu sînt destul de puternic ca s-o scot din nou la lumină. Oh, am să m-apuc iar de comerţ. Am să mă duc la Odesa, să cumpăr grîne. Grîul de-acolo e de trei ori mai ieftin decît al nostru. Dacă importul de cereale este oprit, oamenii de ispravă care fac legile nu s-au gîndit însă să oprească şi importul fabricatelor din grîu. He-he!... Asta am descoperit-o azi-dimineaţă! Se pot da lovituri frumoase cu pastele făinoase!

„A înnebunit", îşi spuse Eugène uitîndu-se ţintă la moşneag.

— Hai, stai liniştit, nu mai vorbi...

Cînd Bianchon se întoarse de jos, Eugène coborî, ca să ia şi el masa. După aceea, amîndoi îşi petrecură noaptea stînd pe rînd la căpătîiul bolnavului, unul citind tratate de medicină, celălalt scriind mamă-si şi surorilor. A doua zi, simptomele care se declarară erau, după părerea lui Bianchon, de bun augur pentru bolnav, dar cereau îngrijiri neîntrerupte, pe care nu le puteau da decît cei doi studenţi şi care pot fi descrise fără a compromite prea pudica frazeologie a vremii noastre. O dată cu lipitorile aplicate pe trupul împuţinat al bolnavului, i se puseră cataplasme, i se făcură băi de picioare şi gimnastică medicală, lucruri care cereau toată forţa şi tot devotamentul celor doi tineri. Doamna de Restaud n-a mai venit la moş Goriot; a trimis un comisionar, ca să ia banii.

Scanned with OKEN Scanner

— Credeam că are să vină chiar ea. Dar mai bine așa, ar fi fost neliniștită de starea mea, spuse tatăl, fericit pare-se de această împrejurare.

La ceasul șapte seara, veni Thérèse, cu o scrisoare din partea Delphinei:

„Dar ce faci, prietene? O clipă m-am simțit iubită, și voi fi iarăși părăsită? În mărturisirile făcute de la inimă la inimă, mi-ai arătat un suflet atît de minunat, încît sînt încredințată că faci parte dintre oamenii care, cunoscînd nenumăratele nuanțe ale sentimentelor, rămîn totdeauna credincioși. Cum ai spus chiar dumneata, cînd ascultam împreună Ruga lui Mosé: «Pentru unii nu este decît o singură notă; pentru alții este infinitul muzicii». Adu-ți aminte că te aștept astă-seară ca să mergem la balul doamnei de Beauséant. Știu precis că azi-dimineață s-a semnat la curte contractul de căsătorie al domnului de Adjuda și că biata vicontesă n-a aflat această știre decît către ceasul două. Toată lumea bună se duce s-o vadă, ca gloata care dă năvală în piața Grève în ziua cînd urmează să aibă loc o execuție. Nu-i așa că e groaznic să te grăbești a vedea dacă femeia va putea să-și ascundă durerea, dacă va ști să moară frumos? Dacă aș mai fi fost vreodată în casa ei, îți spun sincer, prietene, că astă-seară n-aș mai merge; dar fără îndoială că de-aci înainte ea nu va mai da serbări, așa că toate strădaniile mele de pînă acum ar rămîne zadarnice. Situația mea este cu totul deosebită de a celorlalte invitate. De altfel, nu merg numai pentru mine, ci și pentru dumneata. Te aștept. Dacă peste două ceasuri nu vei fi la mine, nu știu dacă-ți voi putea ierta vreodată această trădare.“

Rastignac luă o pană și răspunse:

„Aștept un medic, ca să aflu cît mai are de trăit tatăl dumitale. E în agonie. Voi veni să-ți comunic hotărîrea, dar mă tem să nu fie o hotărîre de moarte. Vei vedea atunci dacă mai poți merge la bal. Mii de îmbrățișări".

Medicul veni pe la ceasul opt și jumătate și, fără a spune că starea bolnavului e bună, nu socoti totuși că moartea e iminentă. El adăugă că vor urma ușurări și reușite alternative și ele vor hotărî dacă bătrînul va scăpa cu viață și cu judecata întreagă.

— Pentru el ar fi mai bine să moară acum, zise doctorul la plecare.

Eugène îl lăsă pe moș Goriot în grija lui Bianchon și plecă la doamna de Nucingen, ca să-i ducă aceste triste vești, care, după judecata lui pătrunsă de îndatoririle de familie, trebuiau să amîne orice serbare.

— Spune-i totuși petrecere bună, îi strigă moș Goriot, care părea că ațipise, dar care, în clipa cînd Rastignac ieșea pe ușă, se săltă din șale.

Tînărul se înfățișă la doamna de Nucingen copleșit de durere, dar o găsi pieptănată, încălțată, avînd a-și pune numai rochia de bal. Dar, ca și cele din urmă trăsături de penel cu care pictorii își sfîrșesc tablourile, aceste ultime pregătiri cereau mai multă vreme decît lucrul întregii pînze.

— Cum, nu te-ai îmbrăcat încă? îl întrebă ea.

— Dar, doamnă, tatăl dumitale...

— Iar tatăl meu! strigă ea tăindu-i vorba.[1] Doar n-ai să mă înveți dumneata ce îndatoriri am față de

---

1 În contrast cu abnegația și dragostea lui Goriot, indiferența, cruzimea fetelor lui apar și mai cumplite. Totuși Balzac a „motivat", psihologic, în acest roman, răutatea

tata! Îl cunosc cam de multișor. Nici o vorbă, Eugène! Întîi îmbracă-te pentru bal și pe urmă te ascult. Thérèse ți-a pregătit totul acasă la dumneata. Trăsura mea e jos, ia-o și întoarce-te degrabă. În drum spre bal, vom vorbi despre tata. Trebuie să plecăm devreme. Dacă vom fi prinși în lanțul de trăsuri la intrare, să fim fericiți dacă vom putea ajunge la unsprezece.

— Doamnă...

— Haide, nici un cuvînt mai mult, spuse ea alergînd în salonașul ei, ca să-și ia un colier.

— Duceți-vă odată, domnule Eugène! Doamna are să se supere, zise Thérèse împingînd către ușă pe tînărul îngrozit de acest elegant paricid.

Se duse să se îmbrace, făcînd cele mai triste și cele mai deprimante reflecții. Lumea i se înfățișa drept un ocean de glod, în care omul, de îndată ce pune piciorul, se cufundă pînă la gît.

„Aici nu se săvîrșesc decît crime meschine,[1] își spuse el. Vautrin e mai mare."

Rastignac avusese prilejul să vadă cele trei fețe ale societății: Supunerea, Lupta și Răzvrătirea; Familia, Lumea și Vautrin. Nu cuteza să se hotărască pentru nici una. Supunerea era plictisitoare, Răzvrătirea cu neputință, Lupta nesigură. Gîndul îl purtă îndărăt, către familia lui. Își aminti emoțiile pure ale acelei vieți tihnite, retrăi zilele petrecute între ființele care-l iubeau atît de mult. Păzind legile firești ale căminului familial, aceste făpturi scumpe găseau în existența lor o fericire deplină, neîntreruptă, scutită de chinuri.

Delphinei: balul dat de doamna de Beauséant reprezintă culmea ambiției ei, pătrunderea în lumea foburgului Saint-Germain.

1 Nu există diferență, pe plan moral, între purtarea criminală a lui Vautrin și cea a Delphinei.

Dar, în ciuda acestor gînduri curate, el nu avu tăria să-i mărturisească Delphinei credința lui de om cu sufletul neprihănit, poruncindu-i, în numele iubirii, să meargă pe calea virtuții. Noua învățătură, pe care abia o începuse, își și dădea roadele. Iubirea lui dobîndise un caracter egoist. Cu spiritul lui ager pătrunsese sufletul Delphinei și își dădea seama că ar fi fost în stare să treacă și peste trupul tatălui ei ca să se ducă la bal, dar nu avea nici puterea de a-și lua față de ea rolul moralistului, nici curajul de a i se înfățișa într-o atitudine ce ar putea să-i displacă, nici virtutea de-a o părăsi.

„Nu mi-ar ierta niciodată vina de-a fi avut dreptate împotriva ei, într-o împrejurare ca asta", își spuse el.

După aceea începu a dezbate în sine spusele medicilor, găsind o adevărată bucurie în gîndul că, la urma urmei, boala lui moș Goriot nu e chiar atît de primejdioasă cît crezuse el; iar la sfîrșit adună o grămadă de argumente ticăloase, ca să îndreptățească purtarea Delphinei. Mai întîi ea nu știa în ce stare se află tată-său. Și chiar dacă s-ar fi dus să-l vadă, bătrînul însuși ar fi trimis-o la bal. Legea socială, neîndurată în formularea ei, osîndește adesea fapte în care crima vădită își găsește o scuză în nenumăratele schimbări pe care le-au introdus în viața de familie deosebirea caracterelor, precum și diversitatea intereselor și a situațiilor. Eugène voia să se înșele pe sine însuși și era gata să-și jertfească conștiința la picioarele amantei sale. De două zile, viața lui era cu totul schimbată. Femeia aruncase în această viață toate neorînduielile ei, pusese în umbră familia și-și însușise totul în folosul ei. Rastignac și Delphine se întîlniseră în împrejurările cele mai potrivite pentru ca fiecare să cunoască prin celălalt desfătările cele mai puternice. Iubirea lor astfel plămădită sporise prin ceea ce de obicei ucide iubirea, prin desfătări,

Scanned with OKEN Scanner

Posedînd această femeie, Eugène își dăduse seama că pînă atunci abia o dorise și nu începu s-o iubească cu adevărat decît a doua zi după ce cunoscuse fericirea: iubirea poate că nu e altceva decît recunoștința plăcerii împlinite. Ticăloasă sau sublimă, Rastignac adora această femeie pentru voluptățile pe care el i le adusese ca zestre și pentru toate cele pe care i le dăruise ea; la rîndul ei, Delphine îl iubea pe Rastignac cu pasiunea cu care Tantal l-ar fi iubit pe îngerul ce-ar fi venit să-i sature foamea sau să-i stingă setea care-i ardea gîtlejul secătuit.

— Și acum spune-mi, ce face tata? îl întrebă doamna de Nucingen cînd îl văzu îmbrăcat pentru bal.

— Cît se poate de rău, răspunse el. Dacă vrei să-mi dai o dovadă de dragoste, hai să-l vedem.

— Da, vom merge, dar după bal, spuse ea. Bunul meu Eugène, fii drăguț și nu-mi face morală. Haidem!

Plecară. O bucată de drum, Eugène se ferecă în tăcere.

— Dar ce ai? zise ea.

— Îmi sună în ureche horcăitul de moarte al tatălui dumitale, răspunse el cu glas întărîtat de mînie.

Și, cu flacăra tinereții lui, începu a-i povesti fapta sălbatică pe care o săvîrșise doamna de Restaud, mînată de vanitatea ei, criza mortală pe care i-o pricinuise bătrînului cel din urmă act de devotament patern, arătînd cît de scump va costa rochia de lamé a Anastasiei. Delphine plîngea.[1]

1 Sînt ultimele porniri virtuoase, cinstite, ale lui Rastignac. După moartea lui Goriot se va purta în lume cu cinism, și va reuși, grație unei totale lipse de scrupule, să cucerească situația socială și financiară rîvnită (v. *Banca Nucingen*).

La
—
plec
—
Rast
În
a cir
puter
Arist
era a
în cl
și E
pline
s-o v
XIV
dram
plare
rarea
de B
care
arist
decît
ale n
dădea
lor. (

1 D-ra
lui Ga
era, d
gostis
inferi
În ult
consin
închis

Scanned with OKEN Scanner

— Am să fiu urîtă, își spuse ea.

Lacrimile conteniră.

— Am să mă duc să-l îngrijesc pe tata și n-am să plec nici o clipă de la căpătîiul lui, urmă ea.

— Ah, iată-te așa cum doream să te văd, spuse Rastignac cu însuflețire.

În preajma palatului Beauséant sclipeau felinarele a cinci sute de trăsuri. Doi jandarmi străjuiau ușa puternic luminată, bătînd pasul de o parte și de alta. Aristocrația Parisului se revărsa în valuri, și fiecare era atît de grăbit s-o vadă pe această mare doamnă în clipa prăbușirii ei, încît, cînd doamna de Nucingen și Eugène sosiră, toate încăperile de la parter erau pline de lume. Din ziua cînd toată curtea dăduse năvală s-o vadă pe ducesa de Montpensier[1], căreia Ludovic al XIV-lea îi smulsese amantul din brațe, nici o altă dramă de iubire nu mai stîrnise atîta vîlvă ca întîmplarea de acum a doamnei de Beauséant. În împrejurarea aceasta, cea din urmă fiică din cvasiregala casă de Burgundia se dovedi mai tare decît suferința prin care trecea, stăpînind pînă în cea din urmă clipă aristocrația, ale cărei deșărtăciuni nu le primise, decît ca să se slujească de ele în clipele de biruință ale marii ei iubiri. Cele mai frumoase femei din Paris dădeau viață saloanelor, cu rochiile și cu surîsurile lor. Cei mai distinși bărbați de la curte, ambasadorii,

---

1 D-ra de Montpensier *(la Grande Mademoiselle)*, fiica lui Gaston d'Orléans, fratele regelui Ludovic al XIII-lea, era, deci, verișoara regelui Ludovic al XIV-lea. Se îndrăgostise de ducele de Lauzun (1632—1723), nobil de rang inferior, și obținuse de la rege aprobarea pentru căsătorie. În ultimul moment însă, Ludovic al XIV-lea își refuză consimțămîntul: Lauzun este încarcerat la Bastilia, apoi închis cîțiva ani în fortăreața Pignerol.

miniştrii, oamenii cei mai vestiţi din toate ramurile de activitate, înzorzonaţi cu cruci, plăci şi cordoane multicolore, se îmbulzeau în jurul vicontesei. Orchestra împrăştia sunetele ariilor sale sub lambriurile aurite ale palatului, care însă pentru regina lui era pustiu. Doamna de Beauséant sta în picioare în uşa salonului din faţă, primindu-şi aşa-zişii prieteni. Îmbrăcată în alb, fără nici o podoabă în părul împletit în cunună simplă, părea liniştită, şi faţa ei nu arăta nici durere, nici mîndrie, nici prefăcută bucurie. Nimeni nu i-ar fi putut citi în suflet. Era ca Niobe[1] tăiată în marmură. Către intimi surîsul ei avea uneori o nuanţă glumeaţă. Dar faţă de toţi se arătă aşa cum o ştiau, aşa cum era în zilele cînd fericirea o împodobea cu strălucirea ei, încît chiar şi cei mai insensibili o priveau cu admiraţie, aşa cum tinerii romani îl aclamau pe gladiatorul care murea cu surîsul pe buze. Înalta societate se gătise parcă anume ca să-şi ia rămas bun de la una dintre suveranele ei.[2]

— Tremuram de teamă că n-ai să vii, spuse ea către Rastignac.

---

1 Fiică a lui Tantal şi soţia lui Amphion, regele Tebei, a avut, spune legenda, şapte fii şi şapte fiice, ucişi dintr-o răzbunare a zeilor. Numele ei a rămas simbolul celei mai mari dureri care o poate copleşi pe o femeie, dar suportată cu dîrzenie şi stoicism.— 2 Interesul acestei scene rezidă în contrastul stabilit de Balzac între josnicia lumii aristocratice venită să se desfete privind durerea d-nei de Beauséant, părăsită de marchizul d'Ajuda-Pinto, şi noblеţea, măreţia purtării vicontesei. Din punctul de vedere al acţiunii, scena trebuie să producă o impresie puternică asupra lui Rastignac, întărindu-i dispreţul faţă de înalta societate, dar aţîţîndu-i totodată şi voinţa de parvenire.

Scanned with OKEN Scanner

— Doamnă, răspunse el cu glas învăluit de tulburare, luînd acest cuvînt drept o imputare, am venit ca să rămîn cel din urmă.

— Bine, spuse ea luîndu-i mîna. Din toți cei de-aici, ești poate singurul în care pot să mă încred. Prietene, să nu iubești decît pe femeia pe care știi că o vei iubi totdeauna. Să nu părăsești niciodată o femeie.

Luîndu-l de braț, intră împreună cu Rastignac în salonul rezervat jucătorilor și se așezară pe o canapea.

— Du-te de-l vezi pe marchiz, îi spuse ea. Jacques, valetul meu, te va însoți și-ți va da o scrisoare a mea, pentru el. Îi cer să-mi înapoieze scrisorile. Îmi place să cred că ți le va da pe toate. Dacă ți le dă, urcă-te în camera mea. Servitorii mă vor anunța.

Și se ridică pentru a întîmpina pe ducesa de Langeais, cea mai bună prietenă a ei, care tocmai sosea. Rastignac se duse la palatul Rochefide, unde marchizul de Adjuda trebuia să-și petreacă seara. Întrebă de el și-l găsi. Marchizul îl luă acasă la el, îi încredință o casetă și-i spuse:

— Aici sînt toate.

O clipă voi parcă să vorbească cu Eugène fie ca să-l întrebe despre întîmplările de la bal și despre vicontesă, fie ca să-i mărturisească, poate, că e dezamăgit de căsătoria pe care o făcuse, cum de altfel s-a dovedit mai tîrziu, dar o fulgerare de orgoliu trecu prin ochii săi și avu jalnica tărie de a-și ascunde în sine cele mai înalte simțiri.

— Nu-i spune nimic despre mine, dragă Eugène.

Strînse mîna lui Rastignac cu o mișcare de mîhnită afecțiune și-i făcu semn să plece. Întorcîndu-se la palatul Beauséant, Eugène fu dus în camera vicontesei, unde văzu toate pregătirile de plecare. Se așeză în fața focului din cămin și, privind caseta de lemn de cedru, căzu într-o adîncă întristare. În ochii lui,

Scanned with OKEN Scanner

doamna de Beauséant se înfățișa măreață, ca zeițele din *Iliada*.

— Ah, prietene!... zise vicontesa intrînd și sprijinindu-și mîna pe umărul lui.

Rastignac o văzu plîngînd, cu ochii mari, cu o mînă ridicată, cu cealaltă tremurînd. Luă caseta cu o mișcare iute, o aruncă în foc și se uită la ea cum arde.

— Ei dansează! Toți au venit la timp... Numai moartea întîrzie. Ssst! prietene, spuse vicontesa punînd un deget pe buzele lui Rastignac, care voia să-i răspundă. Nu voi mai vedea niciodată nici Parisul, nici lumea. Mîine dimineață la cinci plec. Mă duc să mă îngrop în fundul Normandiei. De la trei după-amiază a trebuit să încep pregătirile, să semnez acte, să-mi văd de treburi. Nu puteam să trimit pe nimeni la...

Se opri.

— Trebuia să-l găsești la...

Și iarăși se opri, copleșită de durere. În asemenea clipe, orice lucru e prilej de suferință și sînt cuvinte pe care nu le poți rosti.

— În sfîrșit, urmă ea, mă bizuiam pe dumneata în astă seară, ca să-mi faci acest ultim serviciu. Voiam să-ți dau chezășia prieteniei ce-ți port. Am să mă gîndesc adesea la dumneata, pentru că te cred bun și nobil, tînăr și nevinovat, în mijlocul unei lumi în care aceste însușiri sînt atît de rare. Aș dori să te gîndești și dumneata la mine cîteodată. Uite, spuse ea privind jur împrejur, uite caseta în care îmi țineam mănușile. De cîte ori o deschideam ca să le iau, înainte de a pleca la bal sau la teatru, mă simțeam frumoasă, pentru că eram fericită, și nu mă atingeam din nou de ea decît ca să las înăuntru vreun gînd plăcut. În cutioara asta e o mare parte din mine însămi, e doamna de Beauséant, întreagă, dar care astăzi nu mai există. Primește-o. Voi purta de grijă

să-ți fie adusă acasă, în strada Artois. Doamna de Nucingen e foarte drăguță astă-seară. Iubește-o cu adevărat. Dacă nu ne vom mai vedea niciodată, fii încredințat, prietene, că am să mă rog pentru dumneata, care ai fost bun cu mine. Să coborîm. Nu vreau să le dau prilej să creadă că plîng. Am în fața mea o veșnicie, am să fiu singură, nimeni n-are să-mi ceară socoteală pentru lacrimile pe care le voi vărsa. Dar să mă mai uit o dată în odaia aceasta.

Se opri. După ce-și ascunse o clipă ochii în palme și-i șterse, îi învioră cu apă rece, și, luîndu-l de braț pe student, spuse:

— Să mergem!

Rastignac nu se simțise niciodată atît de adînc tulburat ca în fața acestei dureri stăpînite cu atîta noblețe. Întorcîndu-se în bal, Eugène făcu înconjurul salonului împreună cu

doamna de Beauséant, cea din urmă și gingașă atenție din partea acestei fermecătoare femei.

Intrînd în salonul unde dansul era în toi, Rastignac se opri uimit zărind una din acele perechi pe care întrunirea tuturor frumuseților omenești le face cu adevărat minunate. Niciodată nu avusese prilejul să admire o asemenea desăvîrșire. Într-un cuvînt bărbatul era un adevărat Antinous[1], și purtările lui nu risipeau cîtuși de puțin farmecul pe care-l încercai cînd îl priveai. Femeia era o zînă care încînta privirea, fascina sufletul, atîța chiar și simțirile cele mai reci. Toaleta se armoniza și la unul, și la celălalt cu frumusețea. Toată lumea îi contempla cu plăcere și le

1 Sclav roman, favoritul împăratului Adrian, devenit tipul frumuseții masculine.

invidia fericirea care li se citea în complicitatea ochilor și mișcărilor lor.

— Doamne, cine-i femeia asta? întrebă Rastignac.

— O, fără îndoială, e cea mai frumoasă dintre toate, răspunse vicontesa. E lady Brandon. E celebră atît pentru norocul, cît și pentru frumusețea ei. A sacrificat totul pentru acest om. Se zice că au și copii. Dar nenorocirea îi însoțește fără încetare. Se zice că lordul Brandon a jurat să se răzbune cumplit pe nevastă-sa și pe amantul ei. Sînt fericiți, dar tremură într-una din pricina asta.

— Și el!

— Cum? Nu-l cunoști pe frumosul colonel Franchessini?

— Cel care s-a bătut...

— Acum trei zile, da. A fost provocat de fiul unui bancher. N-a vrut decît să-l rănească, dar, din nenorocire, l-a ucis.

— Oh!

— Ce ai? Tremuri! întrebă vicontesa.

— N-am nimic, răspunse Rastignac.

O sudoare rece i se scurgea de-a lungul spinării. Vautrin îi apărea în față, cu figura lui de bronz. Eroul ocnei, dînd mîna cu eroul balului, punea într-o lumină nouă pentru el întreaga societate.

Moș Goriot se află în pragul morții. Vrea să-și revadă fetele pentru ultima oară. Rastignac îl trimite pe Cristophe să le înștiințeze.

— Au să vină, urmă bătrînul. Le știu. Delphine, cu bunătatea ei, ce grea mîhnire am să-i pricinuiesc dacă voi muri! Și Nasiei de asemenea. N-aș vrea să mor, numai ca să nu le fac să plîngă. A muri, bunul meu Eugéne, înseamnă a nu le mai vedea. Acolo unde ne ducem toți, am să mă plictisesc groaznic. Pentru un pă-

rinte, infernul înseamnă să nu-și mai vadă copiii, iar eu mi-am făcut ucenicia în privința asta, de cînd s-au măritat fetele. Paradisul meu a fost casa din strada Jussienne[1]. Spune-mi, dacă voi intra în paradis voi putea să mă întorc pe pămînt, în preajma lor, în chip de spirit? Am auzit povești de-astea. Or fi adevărate? În clipa asta, mi se pare că le văd așa cum erau în strada Jussienne. Dimineața coborau din odăile lor și-mi spuneau: „Bună ziua, tăicuțule!“ Le luam pe genunchi, le făceam tot felul de năzdrăvănii, de pozne. Mă mîngîiau cu drăgălășenie. În fiecare dimineață luam masa împreună, împreună luam și masa de seară, în sfîrșit, eram cu adevărat tată, mă bucuram de copiii mei. Cînd ședeam în strada Jussienne, ele nu judecau încă, nu cunoșteau de fel lumea, mă iubeau cu adevărat. Doamne! De ce n-au rămas totdeauna mici? (Oh, mă doare, mi se desprinde capul de trunchi!) Ah, ah, iertați-mă, copiii mei! Sufăr cumplit, și suferința asta trebuie să fie un adevărat chin, pentru că, altminteri, m-ați învăța să rabd îndeajuns. Dumnezeule! Dacă aș avea măcar mîinile lor într-ale mele, n-aș mai suferi de fel. Crezi că au să vină? Christophe e așa de nerod! Ar fi trebuit să mă duc chiar eu. El are să le vadă... Dar dumneata ai fost ieri la bal. Spune-mi, cum erau? Nu știau că sînt bolnav, nu-i așa? Nici n-ar fi dansat, bietele micuțe! Oh, nu mai vreau să fiu bolnav. Au încă atît de multă nevoie de mine... Averile lor sînt în primejdie. Și peste ce bărbați au dat! Vindecă-mă, vindecă-mă! (Oh, ce durere!... Ah, ah,

---

1 Înainte de a muri, Goriot își retrăiește viața și pe cea a fetelor lui. De comparat cu povestirea făcută de ducesa de Langeais (p. 97 și urm.) sau cu cea obiectivă, făcută de autor (p. 71 și urm.; 100 și urm.) este vorba de aceleași evenimente, dar văzute acum din interior.

Scanned with OKEN Scanner

ah!) Vezi, trebuie să mă însănătoşesc, pentru că au nevoie de bani, şi eu ştiu de unde să-i iau. Am să mă duc la Odesa şi am să fabric făinoase. Sînt un viclean şi jumătate. Am să cîştig milioane. (Oh, mă doare cumplit!)[1]

Goriot tăcu o clipă, adunîndu-şi parcă toate puterile într-o supremă străduinţă de-a suporta durerea.

— Dacă ar fi ele aici, nu m-aş văita, zise el. Atunci, de ce să mă vait?

Îl cuprinse o uşoară aţipire, care ţinu îndelung. Christophe se întoarse. Rastignac, crezînd că moş Goriot dormea, îl lăsă pe flăcău să spună cu glas tare cum îşi împlinise misiunea.

— Domnule, zise el, m-am dus mai întîi la doamna contesă, dar n-am putut vorbi cu dumneaei, pentru că avea socoteli grele cu bărbatu-său. A venit afară chiar domnul de Restaud şi mi-a spus aşa: „Domnul Goriot moare? Ei bine, e cel mai bun lucru pe care-l are de făcut. Eu am treabă cu doamna de Restaud, ca să închei nişte învoieli foarte însemnate, aşa că doamna are să vină după ce vom sfîrşi treaba.“ Domnul părea tare necăjit. Cînd să plec, doamna a intrat în anticameră pe o uşă pe care n-o văzusem şi mi-a spus: „Christophe, spune-i tatei că sînt într-o discuţie cu bărbatu-meu şi nu pot pleca de-aici. E în joc viaţa sau moartea copiilor mei. Dar îndată ce voi sfîrşi, voi veni să-l văd.“ Cît despre doamna baroană, altă poveste! N-am văzut-o de loc şi n-am putut să-i vorbesc. „Ah! mi-a spus camerista ei, doamna s-a întors de la bal la cinci şi un sfert, şi acuma doarme; dacă o scol înainte de amiază, mă ceartă. Cînd m-o suna, am să-i spun că tatălui dumisale îi e rău. O veste rea

---

1 De remarcat corespondenţa, simbolică, dintre durerea fizică şi cea morală.

poți s-o duci și mai tîrziu." Am rugat-o cît am putut. Nimic!... Am cerut să vorbesc cu domnul baron, dar ieșise în oraș.

— Nu vine nici una, strigă Rastignac. Am să le scriu la amîndouă.

— Nici una! răspunse bătrînul ridicîndu-se din șale. Au treburi, dorm, nu vin. Știam. Numai în pragul morții îți cunoști copiii!... Ah, prietene, să nu te însori și să n-ai copii! Le dai viața, și ei îți dau moartea. Îi vîri în lume, și ei te alungă din lume. Nu, n-au să vină! O știam de zece ani. Cîteodată mi-o mărturiseam mie însumi, dar nu îndrăzneam s-o cred.

Două lacrimi se rostogoliră din ochii bătrînului, oprindu-se pe pleoapele roșietice, fără a luneca mai jos.

— Ah, dacă aș fi bogat, dacă mi-aș fi păstrat averea, dacă nu le-aș fi dat-o lor, amîndouă ar fi aici și mi-ar linge obrajii cu sărutările lor! Aș fi locuit într-un palat, aș fi avut odăi frumoase, servitori, foc în sobă, iar ele ar fi plîns în hohote cu bărbații și cu copiii lor! Aș fi avut toate bucuriile astea. Dar nu mai am nimic. Banul îți dă tot. Îți dă chiar și pe propriile tale fete. Oh, banii mei, unde sînt acuma? Dacă aș avea comori de lăsat, m-ar obloji, m-ar îngriji; le-aș auzi, le-aș vedea. Ah, copilul meu drag, singurul meu copil, acum îmi iubesc și mai mult părăsirea și mizeria în care mă aflu! Cînd un nenorocit e iubit, el știe cel puțin că e iubit cu adevărat. Nu, aș vrea să fiu bogat, pentru că atunci le-aș putea vedea. Dar, zău, cine poate ști? Amîndouă au inimi de piatră. Le-am iubit prea mult ca să mă mai poată iubi și ele pe mine. Un tată trebuie să fie totdeauna bogat, trebuie să-și țină copiii în frîu, ca pe niște cai nărăvași. Iar eu am stat în genunchi la picioarele lor. Mizerabilele! Își încoronează așa cum se cuvine purtarea pe care au avut-o față de mine în acești zece ani în urmă. Dacă

ai ști cum mă răsfățau îndată după ce se măritaseră! (Oh, ce crud martiriu sufăr!) Le dădusem, fiecăreia dintre ele, aproape opt sute de mii de franci și nu puteau nici ele, nici bărbații lor să se poarte rău cu mine. Mă primeau în casele lor: „Tată bun încoace, tată drag încolo". Mă așteptau la masă în fiecare zi. Cinam cu bărbații lor, care îmi dădeau toată cinstea cuvenită. Treceam drept un om care mai are încă oarecare avere. De ce? Nu le spusesem nimic despre afacerile mele. Dar cu un om care dă cîte opt sute de mii de franci fetelor lui trebuie să te porți bine. Și mă răsfățau, dar pentru averea mea. Lumea nu-i frumoasă de loc. Am văzut-o prea bine. Mă duceau cu trăsura la teatru, iar în serile cînd primeau musafiri ședeam și eu cu ei, cît îmi plăcea. Pe scurt, spuneau deschis că sînt fetele mele și mărturiseau fără ocol că eu sînt tatăl lor. Ehei, mi-am păstrat istețimea și nu mi-a scăpat nimic din cîte s-au întîmplat. Toate erau făcute cu dibăcie și-mi sfîșiau inima. Vedeam bine că sînt prefecătorii, dar boala era fără leac. La masa lor nu mă simțeam în voia mea, ca la masa de-aici. Nu știam să vorbesc cu musafirii. De aceea, de cîte ori unul dintre domnișorii aceia întreba la ureche pe ginerii mei „Cine e domnul?", „E, babacu, cu punga doldora, om bogat. Eh, drace!" răspundea celălalt, și toți mă priveau cu respectul datorat banului. Dacă uneori îi stînjeneam oarecum, îmi răscumpăram din plin păcatele. De altfel, cine e desăvîrșit? (Tot capul mi-e o rană!) În clipa asta, iubite domnule Eugène, trec prin chinurile morții; și totuși, toată suferința de-acum nu-i nimic pe lîngă durerea pricinuită de cea dintîi privire prin care Anastasie m-a făcut să înțeleg că spusesem o prostie, din pricina căreia se simțea umilită: privirea aceea mi-a străpuns inima. Aș fi vrut să știu toate lucrurile din lume; dar ceea ce știam bine era numai că sînt un om de prisos pe suprafața pămîntului. A doua zi, ca

să aflu o mîngîiere, m-am dus la Delphine, dar iată că și la ea fac o prostie, care o înfurie. Eram ca nebun. Opt zile n-am știut ce să fac. De teama dojenilor lor, nu mai îndrăzneam să mă duc la ele. Și iată-mă la poarta fetelor mele. Dumnezeule, de vreme ce știi mizeriile și suferințele pe care le-am îndurat, de vreme ce ai numărat loviturile de pumnal pe care le-am primit în vremea asta, care m-au îmbătrînit, m-au schimbat, m-au ucis, m-au albit, pentru ce mă faci să sufăr și astăzi? Am ispășit din plin păcatul de a le fi iubit fără măsură. Iar ele s-au răzbunat din plin de dragostea mea și m-au torturat ca niște călăi. Ce proști sînt părinții! Le iubeam atît de mult, că m-am întors la ele, ca un cartofor la masa verde. Fetele mele erau viciul meu, erau iubitele mele, erau tot! Amîndouă aveau nevoie de felurite lucruri, de găteli; cameristele lor îmi dădeau de știre, iar eu le dăruiam ceea ce rîvneau, ca să fiu bine primit în casele lor! Cu toate acestea, mi-au dat cîteva mici lecții de bună purtare în societatea înaltă. Oh, își pierduseră răbdarea! Începuseră a se rușina de mine. Așa pățești dacă te-apuci să-ți crești bine copiii. Eu nu mai eram însă la vîrsta învățăturii. (Doamne, ce dureri cumplite! Medicii! Dacă mi-ar deschide capul, n-aș mai suferi atîta). Fetele mele, fetele mele! Anastasie, Delphine! Vreau să le văd. Trimite jandarmii să le caute și să le-aducă aici cu forța! Dreptatea este de partea mea. Natura, codul civil, toate sînt de partea mea. Protestez! Țara va pieri dacă părinții vor ajunge a fi călcați în picioare. Asta e limpede. Societatea, lumea, se întemeiază pe paternitate, și totul se va prăbuși cînd copiii nu-și vor mai iubi părinții. Oh, dacă le-aș putea vedea, dacă le-aș putea auzi! Să-mi spună orice, numai să le aud glasul. Asta mi-ar alina durerile. Mai ales Delphine. Dar cînd or veni, spune-le să nu se uite cu nepăsare la mine, cum fac totdeauna. Ah, bunul meu

Scanned with OKEN Scanner

prieten, domnule Eugène, dumneata nu știi ce înseamnă să vezi că o privire de aur se preschimbă dintr-o dată în plumb cenușiu. De cînd ochii lor nu s-au mai plecat asupră-mi cu strălucirea lor de odinioară, viața mea a fost o iarnă fără de sfîrșit; n-am avut altă hrană decît mîhnirea, și cu ea m-am îndestulat din plin! Jignire și umilință, asta a fost viața mea. Le iubesc atît de mult, încît am înghițit cu nesaț toate înfruntările, pentru că printre ele îmi vindeau și cîte un biet căpețel de înjositoare bucurie. Un tată să ajungă să-și vadă fiicele pe furiș! Le-am dăruit viața mea, întreagă, și ele nu-mi dăruiesc astăzi nici măcar un singur ceas! Mi-e sete, mi-e foame, arde sufletul din mine, simt că mor, dar ele nu vin să-mi ușureze agonia. Pesemne că nu știu ce înseamnă să calci în picioare cadavrul tatălui tău! Dar e un Dumnezeu în cer, și el ne răzbună, împotriva voinței noastre, pe noi părinții. Oh, au să vină! Veniți, dragele mele, veniți să-mi mai dați un sărut, sărutul cel din urmă, împărtășania tatălui vostru, care se va ruga lui Dumnezeu pentru binele vostru, care-i va spune că v-ați purtat cu el ca niște fiice bune, care vă va apăra! La urma urmei, voi n-aveți nici o vină. N-au nici o vină, prietene! S-o spui tuturor, să nu le necăjească nimeni din pricina mea. Eu sînt cel care am greșit; eu le-am învățat să mă calce în picioare. Asta era bucuria mea. Și asta nu privește pe nimeni — nici justiția omenească, nici justiția divină. Dumnezeu ar fi nedrept dacă le-ar osîndi din cauza mea. Eu sînt cel care n-am știut să mă conduc, eu am săvîrșit nerozia de-a renunța la drepturile mele. Pentru ele, aș fi fost în stare să mă cobor pînă la cea din urmă înjosire! Ce vrei? Chiar cea mai minunată fire, chiar cele mai bune suflete, n-ar fi putut să reziste acestei tentații la care le-am supus cu slăbiciunea mea părintească. Sînt un ticălos și-mi primesc pedeapsa cuvenită. Numai eu sînt cauza desfrîu-

lui din viața lor, eu le-am stricat. Acum au ajuns să rîvnească plăcerile cum rîvneau odinioară bomboanele. Le-am îngăduit să-și împlinească toate fanteziile lor de fete. La cincisprezece ani aveau trăsura lor! Nimic nu le-a stat împotrivă. Eu singur sînt vinovat. Vinovat din dragoste. Glasul lor îmi răzbătea pînă-n adîncul inimii. Le aud, vin. Oh, da, au să vină! Legea cere să vii să-ți vezi tatăl în ceasul morții; legea e cu mine. Și-apoi, toată treaba asta nu costă decît un drum. Am să li-l plătesc. Scrie-le că am să le las milioane! Pe cinstea mea. Am să mă duc să fac paste făinoase la Odesa. Cunosc meseria. După planul pe care l-am făcut, am să cîștig milioane. Nimeni nu s-a gîndit la asta. Marfa n-are să se strice pe drum, ca grîul sau făina. Eh, eh, făinoasele au să aducă milioane! Așa că dumneata nu le spui nici o minciună. Vorbește-le de milioane, și, chiar dacă vor veni din lăcomie de bani, prefer să fiu amăgit, pentru că așa am să le văd. Vreau fetele mele! Eu le-am făcut și ale mele sînt! zise bătrînul săltîndu-se din șale și întorcînd capul, cu părul alb răvășit către Eugène, cu o înfățișare care amenința prin tot ce putea să exprime amenințarea.

— Haide, îi spuse Eugène, culcă-te la loc, bunul meu moș Goriot. Am să le scriu. Și dacă nu vor veni, mă voi duce eu însumi la ele, îndată ce se va întoarce Bianchon.

— Dacă nu vor veni? repetă bătrînul în hohote de plîns. Atunci am să mor, am să mor într-un acces de turbare! Simt că turbez! În clipa asta, îmi văd toată viața. Sînt un păcălit![1] Nu mă iubesc, nu m-au iubit

1 Este prima dată cînd Goriot se mînie, își judecă fetele: a suferit prea mult din pricina indiferenței lor, de neputința lui în fața necazurilor lor, în sfîrșit de îndoiala care i se strecoară în suflet: fetele lui nu-l iubesc.

Scanned with OKEN Scanner

niciodată! E limpede. Dacă n-au venit pînă acum, nici n-au să mai vină. Cu cît au zăbovit mai mult, cu atît mai puțin se vor hotărî să-mi facă această bucurie. Le știu. Niciodată n-au fost în stare să ghicească ceva din necazurile, din suferințele, din nevoile mele; n-au să-mi ghicească nici moartea. Ele nu cunosc taina iubirii pe care le-o port. Da, văd bine: deprinse să-mi sfîșie măruntaiele din mine, tot ce-am făcut n-a avut nici un preț pentru ele. Dacă mi-ar fi cerut să-mi scot ochii din cap, le-aș fi spus: „Scoateți-i!" Sînt prea prost. Își închipuie că toți părinții sînt ca tatăl lor. Trebuie să te faci prețuit. Copiii lor au să mărăzbune. Ar fi în folosul lor să vină aici. Dă-le de știre că-și primejduiesc propria lor agonie. În crima pe care o făptuiesc ele astăzi, au adunat toate crimele din lume... Hai, du-te, spune-le că dacă nu vin săvîrșesc un paricid! Au săvîrșit destule; nu mai e nevoie să-l adauge și pe acesta. Strigă împreună cu mine: „Hei, Nasie! Hei, Delphine! Veniți la tatăl vostru, care a fost atît de bun cu voi și care suferă!" Nimic; nimeni! Muri-voi oare ca un cîine? Asta mi-e răsplata; sînt părăsit. Sînt niște ticăloase, niște ucigașe. Mi-e groază de ele și le blestem, iar noaptea am să ies din mormînt, ca să-mi reînnoiesc blestemul, pentru că în sfîrșit, prieteni, n-am dreptate? Ele se poartă destul de rău cu mine!... Dar ce vorbesc? Nu-mi spuseși oare că Delphine e aici? Ea e cea mai bună dintre amîndouă... Dumneata, Eugène, ești fiul meu! Iubește-o, îngrijește-o ca un tată. Cealaltă e tare nenorocită. Și averea lor! A, Doamne, mor, sufăr prea mult! Tăiați-mi capul, lăsați-mi numai inima.

— Christophe, strigă Eugène, înspăimîntat de vaietele și strigătele bătrînului, du-te de-l cheamă pe Bianchon și adu-mi o cabrioletă. Bunul meu moș Goriot, mă duc la fetele dumitale și am să ți le aduc aici.

— Cu forța! Cu forța! Cere ajutorul gărzii, a regimentelor de linie, al tuturor; al tuturor! zise bătrînul aruncîndu-i lui Eugène cea din urmă privire în care se mai văzu o sclipire de rațiune. Spune guvernului, spune procurorului că vreau să mi le aducă!

— Dar adineauri le-ai blestemat.

— Cine a spus asta? răspunse unchiașul, uluit. Știi prea bine că le iubesc, că le ador! Mi-ar fi de ajuns să le văd ca să mă însănătoșesc... Du-te, bunul meu vecin, du-te! Dumneata ești bun. Aș vrea să-ți mulțumesc, dragul meu, dar nu mai am de dat nimic alt decît binecuvîntarea unui muribund. Ah, aș vrea s-o văd cel puțin pe Delphine, ca să-i spun să-mi plătească datoria pe care o am față de dumneata. Adu-mi-o măcar pe ea, dacă cealaltă nu poate veni. Spune-i că dacă nu vrea să vină n-ai s-o mai iubești. Te iubește atît de mult, încît va veni. Dă-mi de băut! Îmi ard măruntaiele! Pune-mi ceva pe cap. Mîna fetelor mele m-ar salva, simt... Doamne, cine le va reface averea, dacă eu mă duc? Vreau să mă duc la Odesa pentru ele, la Odesa, vreau să fac paste făinoase.

— Bea din asta, îi spuse Eugène săltîndu-l cu mîna stîngă, în vreme ce cu dreapta îi întindea o ceașcă de ceai.

— A, văd bine că dumneata îți iubești tatăl și mama! zise bătrînul strîngînd cu mîinile-i slăbite mîna lui Eugène. Voi muri fără să le văd, fără să-mi văd fetele, înțelegi? Să te mistuie necurmat setea și să nu poți bea niciodată, asta a fost viața mea în acești zece ani din urmă.... Ginerii mi-au ucis fetele. Da, după ce s-au măritat, eu n-am mai avut fete. Părinți, cereți Parlamentului să facă o lege a căsătoriei! Sau, în sfîrșit, nu vă măritați fetele, dacă le iubiți. Ginerele e un scelerat care strică tot ce este într-o fată, care mînjește totul. Să se sfîrșească cu căsătoriile! Căsătoriile

ne răpesc fetele, așa că nu le mai putem avea lîngă noi în ceasul morții. Faceți o lege în privința morții părinților. E îngrozitor! Răzbunare! Ginerii le împiedică să vină... Ucideți-i!... La moarte cu Restaud, la moarte cu alsacianul, ei sînt ucigașii mei!... Să moară sau să-mi dea fetele!... Ah, s-a sfîrșit, mor fără ele!... Ele... Nasie, Fifine... haide, veniți odată! Tăicuțul vostru se duce...

— Bunul meu moș Goriot, liniștește-te, haide, stai cuminte, nu te mai zbuciuma, nu te mai gîndi.

— Să nu le văd, asta e agonia mea!

— Ai să le vezi.

— Adevărat? strigă rătăcit bătrînul. Oh! să le văd! Am să le văd, am să le aud glasul. Am să mor fericit. Ei bine, da, nu vreau să mai trăiesc, nu mai țin la viață, suferințele mele creșteau neîncetat. Dar să le văd, să ating rochiile lor, ah, numai rochiile, cer destul de puțin. Să simt ceva din făptura lor! Ajută-mă să le mîngîi părul... vreau...

Și se prăbuși cu capul pe pernă, doborît parcă de-o lovitură de măciucă. Mîinile se agitară pe învelitoare, ca și cînd ar fi vrut să apuce părul fetelor lui.

— Le binecuvîntez, spuse cu mare anevoință... Binecuvîntez...

Îngrozit, Rastignac se repede la fiicele bătrînului ca să le implore să vină să-și vadă tatăl înainte de moarte; se întoarce însă singur, sperînd totuși că Delphine, bolnavă de gripă, îl va urma. Moș Goriot intră în agonie, pierzîndu-și cunoștința. Doamna de Restaud sosește prea tîrziu ca să-l mai găsească lucid, asistă, neputincioasă, la ultimele lui clipe, leșină. Ginerii lui refuză să contribuie la înmormîntare. Rastignac și Bianchon plătesc toate cheltuielile.

Cei doi preoți, copilul din cor și paracliserul sosiră și făcură tot ce se cade de făcut pentru șaptezeci de franci, într-o vreme în care biserica nu este destul de bogată ca să se poată ruga fără bani. Fețele bisericești cîntară un psalm, *Libera* și *De profundis*. Slujba ținu douăzeci de minute. Nu aveau decît o singură trăsură pentru un preot și copilul din cor, care se învoiră să ia cu ei pe Eugène și Christophe.

— Cum nu e lume, zise preotul, putem să mergem mai repejor, ca să nu zăbovim. E cinci și jumătate.

Totuși, în clipa cînd așezau sicriul în dric sosiră două trăsuri cu blazon, dar goale: una a contelui de Restaud, cealaltă a baronului de Nucingen, și amîndouă însoțiră convoiul pînă la Père-Lachaise. La ceasul șase, trupul lui moș Goriot fu coborît în groapă, în jurul căreia se aflau numai vizitiii fiicelor sale, care se grăbiră să plece împreună cu preotul îndată ce fu rostită întru odihna bătrînului scurta rugăciune plătită cu banii studentului. Cei doi gropari zvîrliră cîteva lopeți de pămînt deasupra coșciugului, ca să-l acopere; apoi, îndreptîndu-se din șale, unul dintre ei ceru lui Rastignac bacșișul cuvenit. Eugène căută în pungă, și, negăsind nimic, fu silit să împrumute un franc de la Christophe. Faptul acesta, atît de neînsemnat în sine, răscoli în sufletul lui Rastignac o dezlănțuire de amară tristețe. Lumina se împuținase. Amurgul jilav îi întărîta nervii. Cu ochii ațintiți asupra gropii, Rastignac înmormîntă în adîncul ei cea din urmă lacrimă a tinereții, o lacrimă smulsă din sfintele emoții ale unei inimi curate, una din acele lacrimi care, din pămîntul unde cad, țîșnesc iarăși pînă în naltul cerului. Cu brațele încrucișate, privea norii. Și văzîndu-l așa, Christophe îl părăsi.

Rămas singur, Rastignac făcu cîțiva pași prin cimitir; în sus se zări Parisul, cu toate întortocherile lui de ulițe, culcat de-a lungul celor două maluri ale Se-

Scanned with OKEN Scanner

nei, în care prindeau a scînteia cele dintîi lumini. Ochii lui cuprinseră aproape cu un fel de nesaț spațiul dintre coloana din Piața Vendôme și Domul Invalizilor, unde trăia acea înaltă societate în care se străduise să răzbată. Aruncînd asupra acestui stup ce zumzuia o privire care părea că-i și pompează toată mierea, rosti aceste amenințătoare cuvinte:

— Între noi doi, acum!

Și, ca un prim act de provocare zvîrlit acestei lumi, Rastignac se duse să ia masa în acea seară la doamna de Nucingen.

Saché, septembrie 1834

Scanned with OKEN Scanner

PERSONAJELE ROMANULUI „MOȘ GORIOT“ *

AIGLEMONT Julie de Chatillonest, marchiză d', căsătorită cu marchizul Victor d'Aiglemont, născută în 1792 (sau 1797?); face parte din micul grup al „reginelor Parisului“ și asistă în 1819 la ultimul bal dat de vicontesa de Beauséant *(Ferragus, Salonul cu vechituri, Bal la Sceaux, Banca Nucingen, Slujbașii, Contractul de căsătorie, Crinul din vale, Ursule Mirouët)*.

A(d)JUDA—PINTO Miguel, marchiz d', unul dintre „celebrii dandy“ ai epocii, prieten cu Henri de Marsay, Maxime de Trailles, Eugène de Rastignac etc. Se căsătorește în 1820 cu Berthe de Rochefide, părăsind-o cu acest prilej pe vicontesa de Beauséant. Văduv în 1833, se recăsătorește în 1840 cu Josephine de Grandlieu. *(Gobseck, Ducesa de Langeais, Iluziile pierdute, Crinul din vale, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Béatrix, Secretele prințesei de Cadignan)*.

* Lista acestor personaje, în ordine alfabetică, este completă. Pentru fiecare personaj se dau cîteva amănunte biografice culese din diferitele romane în care mai apare. Titlurile acestor romane se află indicate în parantezele finale. Titlurile culese cu aldine indică romanele în care aceste personaje joacă un rol principal.

Scanned with OKEN Scanner

AMBERMESNIL contesa de l', aventurieră, născută în 1777.

BEAUSÉANT marchiz de, socrul lui Claire de Bourgogne, vicontesă de Beauséant *(Un episod în timpul Teroarei, Moș Goriot, Femeia părăsită)*.

BEAUSÉANT conte de, fiul cel mai mare al precedentului *(Moș Goriot, Un episod în timpul Teroarei, Femeia părăsită)*.

BEAUSÉANT viconte, apoi marchiz, fratele mai mic al precedentului, căsătorit cu Claire de Bourgogne față de care se poartă cu o răceală ceremonioasă *(Moș Goriot, Femeia părăsită, Studii de femei, Strălucirea și suferințele curtezanelor)*.

BEAUSÉANT Claire de Bourgogne, vicontesă, apoi marchiză de, născută în 1792, prietenă cu ducesa de Langeais și cu ducesa de Maufrigneuse; vara baronului Eugène de Rastignac. În 1820, după ce fusese părăsită de marchizul d'Ajuda-Pinto, se retrage în proprietatea ei de la Courcelles, în Normandia, unde se îndrăgostește, în 1822, de tînărul baron Gaston de Nueil și cunoaște nouă ani de mare fericire. În 1831 Gaston de Nueil se căsătorește , dar, disperat de a fi rupt, din rațiune și obedientă filială, o legătură trainică și fericită, se sinucide *(Moș Goriot,* **Femeia părăsită,** *Crinul din vale, Albert Savarus, Interdicția, Béatrix)*.

BIANCHON Horace, născut în 1796 la Sancerre, „marele medic" din timpul monarhiei din Iulie. Stabilit la Paris în 1813, intern la *Hôpitaux de Paris* prin 1816, își lua dejunurile în 1819 la pensiunea Vauquer unde-l întîlnește pe Eugène de Rastignac cu care se împrietenește. Asistă la moartea lui Moș Goriot. Chirurg pînă în 1830, Bianchon părăsește chirurgia și practică medicina generală. Succesul îi surîde după 1835.

Scanned with OKEN Scanner

Ateu în 1828, legitimist și catolic în 1842, Bianchon dispare din *Comedia umană* după 1844 *(Moș Goriot, Moștenitorii Boirouge, Liturghia unui ateu, Muza departamentului, Micii burghezi, César Birotteau, Iluziile pierdute, Slujbașii, Pescuitorii în apă tulbure, Pierrette, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Reversul istoriei contemporane, Honorine, Interdicția, Dubla familie, Verișoara Bette, Un prinț al boemei, Memoriile a două tinere căsătorite, Vărul Pons, Secretele prințesei de Cadignan).*

BIBI-LUPIN, fost ocnaș devenit șeful siguranței pariziene, dușmanul neîmpăcat al lui Vautrin *(Moș Goriot, Verișoara Bette, Strălucirea și suferințele curtezanelor).*

BRANDON Lady asistă la balul dat în noiembrie 1819 de vicontesa de Beauséant; moare un an mai tîrziu, lăsînd doi fii: Louis și Marie Gaston *(Moș Goriot, La Grenadière, Crinul din vale).*

BUNEAUD doamna, rivala doamnei Vauquer, proprietăreasa unei pensiuni de familie din cartierul Sainte-Geneviève. La expulzarea ei din pensiunea Vauquer, după arestarea lui Vautrin, la care contribuise, d-ra Michonneau amenință că se va instala acolo.

CHARLES, prenumele unui tînăr ucenic pictor, pensionar extern al d-nei Vauquer; a introdus în casa Vauquer obiceiul de a se vorbi „cu rama".

CHRISTOPHE, om de serviciu la pensiunea Vauquer între 1819 și 1820. Îl însoțește pe Rastignac la înmormîntarea lui Moș Goriot.

CLARIMBAULT mareșal de, rudă prin alianță cu Eugène de Rastignac.

COLLIN Jacques, v. *VAUTRIN*.

Scanned with OKEN Scanner

CONSTANCE, camerista contesei de Restaud, prin care Moș Goriot putea afla cîte ceva din viața fiicei lui.

COUTURE văduva, vară cu Victorine Taillefer, căreia îi ținea loc de mamă. După decesul fratelui Victorinei și recunoașterea acesteia de către tatăl ei, continuă să trăiască în preajma tinerei fete în calitate de damă de companie.

DERVILLE maestrul, născut în 1794, mare avocat parizian între 1819 și 1840. După cîțiva ani de studiu și sărăcie își trece doctoratul în 1816, cumpără biroul patronului său și începe o carieră strălucită, fiind omul de încredere și prietenul a numeroase personalități **(Gobseck,** *Un început în viață, Moș Goriot, César Birotteau, Colonelul Chabert, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Femeia autor, Fărădelegile unui procuror al regelui)*.

FERRAUD contesa, fosta soție a nefericitului colonel Chabert, măritată cu contele Ferraud, consilier de Stat legitimist. Participă la ultimul bal dat de vicontesa de Beauséant în 1819 *(Colonelul Chabert, Bal la Sceaux, Moș Goriot, Slujbașii, Contractul de căsătorie)*.

GONDUREAU, agent de poliție.

GORIOT Jean-Joachim, născut în 1770, negustor de fidea, rentier în 1813, mort în 1820. Are două fiice: Anastasie, măritată cu contele de Restaud, și Delphine, măritată cu baronul de Nucingen.

GRIMBERT, impiegat la mesageriile regale, prin intermediul căruia domnișoarele de Rastignac transmiteau fratelui lor Eugène sumele pe care le economiseau.

GRIMPREL, doctor în al XII-lea arondisment; medicul pensiunii Vauquer, chemat de urgență pentru a îngriji „apoplexia" lui Vautrin.

Scanned with OKEN Scanner

JACQUES, valetul credincios și discret al vicontesei de Beauséant *(Moș Goriot, Femeia părăsită)*.

LANGEAIS Antoinette de Navarreins, ducesă de, născută în 1794, măritată în 1812. Era considerată în timpul Restaurației una din reginele modei, rivala vicontesei de Beauséant. Îndrăgostită în 1819 de generalul de Montriveau de care își bate întîi joc, și disperată de disprețul lui prefăcut, se crede părăsită și se retrage într-o mănăstire de carmelite unde moare în 1823 **(Ducesa de Langeais,** *Moș Goriot, Crinul din vale, Salonul cu vechituri)*.

LISTOMÈRE marchiza de, născută Vandenesse; sora mai mare a lui Félix, „virtuoasă din calcul mai mult decît din fire". Asistă la balul dat de vicontesa de Beauséant în noiembrie 1819 *(Crinul din vale, Moș Goriot, Iluziile pierdute, Slujbașii, Contractul de căsătorie, Fiica Evei)*.

MARCILLAC doamna de, mătușa lui Eugène de Rastignac. Îi scrie vicontesei de Beauséant, procurînd astfel nepotului ei prima lui invitație la bal și introducîndu-l în societatea aristocratică pariziană.

MARSAY Henri de, fiul natural al lordului Dudley, născut în 1792 sau 1801. Unul din personajele centrale ale *Comediei umane*, „cel mai ilustru impertinent al epocii" *(Moș Goriot)*. Tînăr înzestrat, frumos, sportiv, îndemînatic și seducător, inteligent, curînd blazat, susceptibil și necruțător. Viața lui se împarte în două perioade: 1. cea dintre 1814 și 1827 în care duce o viață nepăsătoare de dandy arogant; 2. cea de după 1827, în care devine un politician îndemînatic și șiret. Îl considera pe Rastignac moștenitorul său direct, în politică și în lumea mondenă **(Fata cu ochi de aur,** *Memoriile a două tinere căsătorite, Țăra-*

nii, Moș Goriot, Salonul cu vechituri, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Bal la Sceaux, Secretele prințesei de Cadignan, Crinul din vale, Contractul de căsătorie, Ducesa de Langeais, Iluziile pierdute, Pescuitorii în apă tulbure, Fiica Evei, Gobseck, Deputatul din Arcis, Béatrix, O afacere misterioasă, Banca Nucingen).

MAUFRIGNEUSE Diane d'Uxcelles ducesă de, născută în 1796 sau 1797, căsătorită în 1814, femeie frumoasă și ușuratică. Se afla la balul dat de vicontesa de Beauséant în noiembrie 1819 *(Secretele prințesei de Cadignan, Colonelul Chabert, Doamna Firmiani, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Moș Goriot, Crinul din vale, Deputatul din Arcis, Salonul cu vechituri, Iluziile pierdute, Memoriile a două tinere căsătorite, Massimilla Doni, Modeste Mignon).*

MAULINCOURT Auguste Charbonnon de, născut în 1796, prieten cu „iluștrii impertinenți ai epocii", bîrfitor incorigibil, ceea ce-i va pricinui sfîrșitul. Asistă la balul dat de vicontesa de Beauséant în noiembrie 1819 *(Moș Goriot, Ducesa de Langeais, Ferragus, Contractul de căsătorie).*

MAURICE, valetul contelui și contesei de Restaud devotat contesei împotriva contelui *(Moș Goriot, Gobseck).*

MICHONNEAU domnișoara Christine-Micheline, ulterior măritată Poiret. Joacă un rol de seamă în arestarea lui Vautrin și este alungată din pensiunea Vauquer de obișnuiții casei revoltați de rolul pe care-l jucase. În 1830 Bibi-Lupin o cheamă drept martor pentru a-l identifica pe Vautrin care se dădea drept un preot spaniol, abatele Carlos Herrera *(Moș Goriot, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Micii burghezi).*

MISTIGRIS, pisoiul pensiunii Vauquer.

Scanned with OKEN Scanner

MONTRIVEAU general marchiz Armand de, născut prin 1792, îndrăgostit de ducesa de Langeais pe care o pierde, regăsind-o ulterior în pragul morții, în împrejurări romanești. Asistă în noiembrie 1819 la balul dat de vicontesa de Beauséant și-i dă lui Rastignac primele îndrumări asupra felului de a se purta în societate (*Ducesa de Langeais, Memoriile a două tinere căsătorite, Moș Goriot, Iluziile pierdute, Interdicția, Secretele prințesei de Cadignan, Contractul de căsătorie, Pierrette, Massimilla Doni*).

NUCINGEN Frédéric, baron de, bancher alsacian de origine evreiască, mare ofițer al Legiunii de Onoare și *pair* al Franței, însurat cu Delphine Goriot. Este marele om de finanțe al monarhiei din Iulie. Îl ajută pe Eugène de Rastignac să se îmbogățească și-l însoară cu fiica lui (**Banca Nucingen**, *Pierrette, Interdicția, Moș Goriot, Strălucirea și suferințele curtezanelor, César Birotteau, Un om de afaceri, Micii burghezi, Verișoara Bette, Reversul istoriei contemporane, Fata cu ochi de aur, Béatrix, Ferragus, Gobseck, Pielea de sagri, Deputatul din Arcis, Fiica Evei, Massimilla Doni*).

NUCINGEN Delphine Goriot, baroană de, născută în 1792, măritată în 1812. Iubită, apoi părăsită de Henri de Marsay, se îndrăgostește în 1819 de Rastignac prin intermediul căruia este prezentată în Saloanele vicontesei de Beauséant, unde nu avusese pînă atunci accces (**Moș Goriot**, *Iluziile pierdute, César Birotteau*, **Banca Nucingen**, *Secretele prințesei de Cadignan, Contractul de căsătorie, Ferragus, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Deputatul din Arcis, Fiica Evei*).

Scanned with OKEN Scanner

PICQUOISEAU doamna de, văduva colonelului-conte Picquoiseau, prietenă cu doamna de l'Ambermesnil.

POIRET cel vîrstnic, burghez rentier, căsătorit cu d-ra Michonneau *(Moș Goriot, Un început în viață)*.

RASTIGNAC FAMILIA DE:

Cavalerul de, unchiul lui Eugène, vice-amiral *(Moș Goriot)*.

Baronul de, tatăl lui Eugène *(Iluziile pierdute, Banca Nucingen)*.

Baroana de, mama lui Eugène. Are cinci copii:

Eugène, născut în 1798, venit la Paris, în 1818, eroul principal din *Moș Goriot*. Își croiește un drum în viață, devine o personalitate politică importantă și se îmbogățește datorită bancherului Nucingen, cu a cărui fiică se căsătorește *(**Moș Goriot**, **Banca Nucingen**, Iluziile pierdute, Salonul cu vechituri, Fiica Evei, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Interdicția, Ursule Mirouët, Pescuitorii în apă tulbure, Verișoara Bette, Secretele prințesei de Cadignan, Bal la Sceaux, Deputatul din Arcis)*.

Laure de, născută în 1801, măritată în 1833 cu contele Martial de la Roche Hugon.

Agathe de, născută în 1802, măritată în 1828.

Monseniore Gabriel de, născut în 1804, devenit episcop de Limoges *(Un preot de țară, Fiica Evei, Moș Goriot)*.

Henri de, născut 1809.

RESTAUD conte de, născut în 1774. Se însoară în 1807 cu Anastasie Goriot. Înșelat de soția sa, lasă printr-un subterfugiu toată averea fiului său mai mare, Ernest, major în 1819, înainte de a muri, în 1824 *(Moș Goriot, **Gobseck**)*.

RESTAUD contesa de, născută în 1791, fiica mai mare a lui Moș Goriot. Îndrăgostită de Maxime de Trailles care o ruinează și o dezonorează, disprețuită de soțul ei, se silește, folosind procedee necinstite, și fără a izbuti, să salveze cîte ceva din averea acestuia pentru copiii ei mai mici, Georges și Pauline (născută în 1813), dezmoșteniți de contele de Restaud. Este considerată în 1827 drept una din „reginele Parisului" *(Moș Goriot*, **Gobseck**, *Casa Nucingen*, *Bal la Sceaux*, *Pielea de sagri)*.

ROCHEFIDE domnișoara Berthe de, logodită în 1819 cu marchizul d'Ajuda-Pinto, căsătorită în 1820.

SÉVISY, Clara-Léontine de Ronquerolles, contesă Huguet de, născută în 1786. Participă la balul de adio dat de vicontesa de Beauséant în noiembrie 1819. Exercită la acea epocă „un fel de împărăție asupra modei și a lumii, își edicta legile, crea vorbele de duh și emitea în chip suveran tot felul de aprecieri cu valoare absolută *(Ursule Mirouët*, *Strălucirea și suferințele curtezanelor*, *Iluziile pierdute*, *Ferragus*, *Verișoara Bette)*.

SYLVIE, „mătăhăloasa bucătăreasă" a pensiunii Vauquer.

TAILLEFER Jean-Frédéric, născut în 1779. Student în medicină, îmbogățit în urma unui asasinat, devine un bancher cu vază în timpul Restaurației. Își alungă soția și fiica în 1815, moare în 1831. Are doi copii: Frédéric-Michel, mort în 1819 și Victorine (**Hanul Roșu**, *Moș Goriot*, *Pielea de sagri)*.

TAILLEFER Victorine, fiica lui Jean-Frédéric Taillefer, părăsită de acesta în perioada 1815—

Scanned with OKEN Scanner

1819. Îndrăgostită de Eugène de Rastignac. Acesta renunță însă la iubirea (și la averea ei) de dragul lui Delphine de Nucingen și de frica lui Vautrin.

THÉRÈSE, camerista lui Delphine de Nucingen *(Moș Goriot, Fiica Evei)*.

TRAILLES conte Maxime de, născut în 1792, supranumit „regele derbedeilor", unul dintre „iluștrii impertinenți" ai epocii, celebru prin eleganța și metresele sale; jucător, înglodat de datorii, este folosit de cîțiva politicieni pentru îndeplinirea unor misiuni delicate în timpul monarhiei din Iulie *(Béatrix, Deputatul din Arcis, Un om de afaceri, Gobseck, César Birotteau, Moș Goriot, Iluziile pierdute, Salonul cu vechituri, Interdicția, Secretele prințesei de Cadignan, Verișoara Bette, Strălucirea și suferințele curtezanelor, Ursule Mirouët, Pescuitorii în apă tulbure, Banca Nucingen)*.

TROMPE-LA-MORT v. *VAUTRIN*

VANDENESSE, viconte apoi conte Felix-Amédeé de, născut în 1794, unul dintre „iluștrii impertinenți" ai epocii, îndrăgostit de contesa de Mortsauf și însurat, în 1828, cu Marie-Angélique de Grandville *(Moș Goriot, Crinul din vale)*.

VAUMELAND baroană de, prietenă cu doamna d'Ambermesnil.

VAUQUER văduva, născută de Conflans, proprietara pensiunii în care se petrece acțiunea romanului *Moș Goriot*.

VAUTRIN, Jacques Collin, cunoscut sub diferite nume și porecle ca Păcălește-Moartea, abatele Carlos Herrera, William Barker etc. Figură proeminentă

a *Comediei umane*, tip de aventurier răzvrătit împotriva societății, șef temut al tuturor bandiților și ocnașilor, rivalul polițistului Bibi-Lupin (și el fost ocnaș) care-l arestează în 1820 și-l trimite la închisoarea din Rochefort de unde evadează. Vautrin ajută pe tînărul poet Lucien de Rubempré să-și croiască un drum în societate. După moartea acestui fiu spiritual al său, în 1830, devine șeful siguranței, și-și păstrează funcția pînă în 1843 *(Strălucirea și suferințele curtezanelor, Iluziile pierdute, Moș Goriot)*.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

STUDII BIOGRAFICE

André Maurois — *Prométhée ou la vie de Balzac*, Hachette, 1965.

STUDII CRITICE

Pierre Abraham — *Créatures chez Balzac*, N.R.F., 1931.

Ernst-Robert Curtius — *Balzac* (trad. franceză de H. Jourdan), Grasset, 1933.

Șerban Cioculescu — *Femeia în societatea balzaciană*. *Revista Fundațiilor*, nr.4, 1 aprilie 1938, p. 147—148.

Bernard Guyon — *La pensée politique et sociale de Balzac*, Colin, 1948, Coll. U; ed. a II-a, Colin, 1967.
La création littéraire chez Balzac, Colin, 1951.

Gaëtan Picon — *Balzac par lui-même.* Ed. du Seuil, 1956, Coll. „Ecrivains de toujours".

Irina Mavrodin — *Cuvînt înainte* la vol. Honoré de Balzac, *Moș Goriot*, 1959 (B.P.T.)

Tudor Vianu — *Balzac* în vol. *Studii de literatură universală și comparată*, 1960; ed. a II-a revăzută și adăugită, 1963.

Constantin Ciopraga — *Prefață* la vol. Honoré de Balzac, *Moș Goriot*, 1964, B. P.T.

Angela Ion — *Balzac în România*, 461 p. dactilografiate, teză de doctorat susținută la Universitatea din Buc. la 12 martie 1969. Fragmente în *Analele Universității București*, seria „Literatură universală și comparată", XIX, nr. 1 și 2, 1970 și XX, nr. 1, 1971.

Scanned with OKEN Scanner

REFERINȚE CRITICE

„Balzac avea tendința să considere pe fiecare om ca mînat de o unică pasiune [...]. Un om este o pasiune slujită de inteligență și de organe; și se lovește de împrejurările vieții, nimic altceva. Unul din acești oameni este Moș Goriot."

(ÉMILE FAGUET, *XIX-e siècle*, 1887.)

„Goriot este o victimă și, cînd introduce victime în opera sa, Balzac este întotdeauna sentimental."

(GEORG BRANDÈS, *L'école romantique en France*, traduction, 1902.)

„Doamna Vauquer este unul din cele mai remarcabile specimene din opera lui Balzac ale micii burghezii, cu însușirile de economie împinsă la maximum, bîrfeală, micime sufletească, precum și expresiile triviale și greșelile de limbă amuzante ale acestora."

(ANDRÉ LE BRETON, *Balzac, l'homme et l'oeuvre*, 1905.)

„În vreme ce scriitorii romantici iubeau titanii, îngerii și toate puterile antediluviene, Balzac iubește lumea de toate zilele, cu rosturi vremelnice și cu oameni,

între care el însuși se plimbă în haine de muncitor, observîndu-l cu un ochi aproape științific. Unui romancier Balzac îi cerea înainte de toate să cunoască „fiziologia", adică tot ce se poate ști despre natura omenească. *Comedia umană* [...] are tipuri atît de verosimile cum altul nu a creat pînă la el."

(LUCIAN BLAGA, *Fețele unui veac*, *Arad*, 1925, p. 31—32.)

„Aș îndrăzni să spun că personajul principal al lui *Moș Goriot* este Parisul. Orașul imens, cu moravurile, deprinderile și iubirile, cu urile și patimile lui, este mai mult decît descris: îl simți cum participă la acțiune. Iar Balzac a fost atît de conștient de acest lucru, încît își termină romanul cu privirea deznădăjduită pe care o aruncă eroul acestui furnicar de pe înălțimea cimitirului Père-Lachaise și cu apostrofa înciudată ce-i aruncă."

(JULES BERTAUT, *„Le père Goriot" de Balzac*, 1928).

„... Balzac e un teoretician social cît se poate de ostentativ și de categoric. El nu-și ascunde ambiția de a contribui hotărîtor prin moralitățile din romanele lui la îndreptarea societății. [...] Toată opera lui Balzac e străbătută de ambiția reformatorului social..."

(ȘERBAN CIOCULESCU, *Femeia în societatea balzaciană*, în *Revista Fundațiilor*, nr. 4, 1 aprilie 1938, p. 147—148.)

„Goriot dă expresia cea mai puternică temei paternității care apare de mai multe ori în opera lui Balzac între 1832 și 1834. În primul rînd marea idee a lui

Balzac este că paternitatea înseamnă a delega altei ființe propria sa fericire, sau altfel spus *substituirea fericirii*."

„În *Moș Goriot* drama banului ia pentru prima dată toată amploarea ei. Prezența condotierului dă simfoniei un sens. Ceea ce lipsește în *Eugénie Grandet* și în *Căutarea absolutului* este un element dramatic global, o explicație care să se poată aplica unei societăți întregi. Dar asaltul neîntrerupt și implacabil al vanității și, mai presus, adevăratul rege al faunei pariziene, gentilomul de ocazie, care bate monedă din pasiuni, din dragoste, din mîndrie, din onoare, aduc deodată izbucnirea dramei Parisului, intrarea Parisului în «Comedia umană» și, din acel moment, fiecare roman nu va mai fi decît un caz particular în această istorie a carierelor și averilor. Acum tema uriașei simfonii este găsită: să ai un loc, un rang, iată legea junglei."

(MAURICE BARDÈCHE, *Balzac romancier*, 1940.)

„Cu *Moș Goriot* Balzac descoperă că societatea, prin mișcarea neîndurătoare care o trage spre bogăție și plăcere, conține un germen de moarte și acest nou gînd îi va aduce acea mulțime de subiecte tragice a căror organizare va alcătui, într-un extraordinar du-te vino și o circulație neîntreruptă a personajelor, structura «Comediei umane»."

(MAURICE BLANCHOT, *La part du feu*, 1949.)

„[Rastignac] refuză cu oroare să ia în căsătorie pe micuța Taillefer, îmbogățită grație unui asasinat [...], dar [...] scrie surorilor sale pentru a le smulge micile lor economii. Acesta este Rastignac, dîndu-se înapoi de la o crimă, dar nu și de la un mic gest cam mîrșav."

(FÉLICIEN MARCEAU, *Balzac et son monde*, 1955.)

„*Moș Goriot* este în întregime clădit pe acest mit al paternității, ca și cînd tehnica primului roman cu adevărat balzacian ar descoperi totodată și tema cea mai adîncă."

(GAËTAN PICON, *Balzac par lui-même*, 1956.)

„Oamenii balzacieni, studiați în epoca cumplitelor ciocniri de interese ale unei societăți dominate de marea finanță, sînt ființe naturale stăpînite de puternice instincte și de mari pasiuni, așa cum acestea erau determinate de luptele societății, uneori sînt adevărate animale feroce. Avarul Grandet, bancherul Nucingen, fostul ocnaș Vautrin, cămătarul Gobseck, fiicele ingrate ale lui Goriot sînt tigrii și jaguarii Parisului și ai Franței burgheze din jurul anului 1830. Alături de aceștia apar victimele, biete ființe dulci și suave, sacrificate de călăii lor. Apar, în fine, ariviștii, burghezi sau tineri nobili săraci, un Rastignac, un Lucien de Rubempré care pricep forțele propulsive ale timpului și care, într-o epocă deschisă celor mai sălbatice apetituri manevrează cu cinism arma corupției politice și de presă, a amorului venal, a intrigii și crimei. «Comedia umană» este un alt *Infern* după cel al lui Dante: infernul burghez la mijlocul veacului trecut, privit de un observator care nu-și făcea iluzii."

(TUDOR VIANU, *Studii de literatură universală și comparată*, Editura Academiei R.S.R., 1960.)

„În patima sa exclusivă, exaltată, otrăvitoare, [Moș Goriot] uită orice simț moral. Fetele lui își iau amanți, se distrug și, întreținîndu-le, este distrus și el. Irosesc

CUPRINS

Viața lui Balzac în contextul evenimentelor istorice, culturale și științifice 7

Comedia umană. Operele principale 27

ROMANUL „MOȘ GORIOT"

Comedia umană. Structură și temeiuri filozofico-științifice 34

„Moș Goriot": geneză și publicare; locul ocupat în Comedia umană 36

Structură și compoziție 38

Descrierea 40

Personajele 43

Cronologie și evenimente istorice 46

Fiziologia societății pariziene 48

Rolul jucat de avere 50

Stilul 51

Prezența lui Balzac în literatura și critica românească 53

MOȘ GORIOT (fragmente) 55

Personajele romanului „Moș Goriot" 195

Bibliografie critică selectivă 206

Referințe critice 208

Scanned with OKEN Scanner

Lector : ELENA BERAM
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Apărut 1972. Comanda nr. 234.
Tiraj 40.500 broşate + 4.500 legate.
Coli de tipar 13,5 + 8 planşe.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 436 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Piaţa Scînteii, nr. 1, Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Lei 7

Balzac... ne redă în LA COMÉDIE HUMAINE
o excelentă istorie realistă a societății franceze,
descriind sub forma unei cronici,
aproape an cu an, de la 1816 pînă la 1848,
atacurile tot mai accentuate
ale burgheziei ascendente contra nobilimii...
Faptul că Balzac a fost, astfel, nevoit
să acționeze împotriva propriei sale simpatii de clasă
și prejudecăți politice,
că a *văzut* necesitatea pieirii
nobililor săi iubiți,
pe care îi descrie ca pe niște oameni
care nici nu merită o soartă mai bună;
faptul că *a recunoscut*
pe adevărații oameni ai viitorului
acolo unde puteau fi cu adevărat găsiți
la acea epocă—
iată ce consider eu drept
unul din cele mai mari triumfuri ale realismului
și drept una din cele mai minunate trăsături
ale bătrînului Balzac.

(Fr. Engels către Margaret Harkness, 1888,
în Marx și Engels
Despre artă și literatură,
Editura pentru literatură politică, 1953, p.137—138)

AU APĂRUT:

ALECSANDRI	*Pasteluri*
MACEDONSKI	*Poemele «Nopților»*
SADOVEANU	*Baltagul*

Scanned with OKEN Scanner